

2η -
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΧΩΡΟΦΑΝΕΙΑ -
ΠΟΤΕΜΙΑΝΟΥ

Α. ΧΩΡΑΦΑ ΚΑΙ Σ. ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΥ

1929
ΧΩΡ
127

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ 4

ΑΘΗΝΑ 1929

ΕΚΔΟΤΑΙ : ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ

Βιβλιοπωλείο τῆς «'Εστίας»—'Οδὸς Σταδίου 50.

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα ἔχουν τὴν ὑπογραφή τοῦ κ. ᾽Αντων.
Χωραφᾶ καὶ τὴ σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

Ἀντων. Χωραφᾶ

ΤΥΠΟΙΣ, ΔΘ. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ ΟΔΟΣ ΛΕΚΑ
(ΣΤΟΑ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴ Ρώμη.

Ὅχτῶ αἰῶνες πρὶν γεννηθῆ ὁ Χριστός, ἓνα μικρὸ χωριουδάκι τῆς Ἰταλίας, μὲ λίγες καλύβες ἐπάνω σ' ἓνα λόφο, ἄρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ μεγαλώνη, κατέβηκε ἀπὸ τὸ λόφο, ἀπλώθηκε στὶς γειτονικὲς κοιλάδες καὶ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε πολιτεία ξακουστή. Μὲ τὸ δυνατὸ τῆς χέρι ἄρπαξε τὶς γύρω χώρες καὶ ἄλλες ἀκόμη μακρινότερες, καὶ στὸ τέλος μιὰ μέρα τὸ μικρὸ χωριὸ κατῶρθωσε νὰ καταχτήσῃ ὅλη τὴν κατοικημένη γῆ γύρω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο καὶ νὰ ἐξουσιάσῃ τὸ γνωστὸ τότε κόσμον.

Τὸ μικρὸ αὐτὸ χωριὸ ἦταν ἡ Ρώμη. Ὁ λόφος ὅπου πρωτοχτίστηκε ἡ Ρώμη ἦταν ὁ Παλατῖνος. Τὸ ποτάμι ποῦ κυλοῦσε τὰ θολὰ νερά του πλάϊ στὸν Παλατῖνο ἦταν ὁ μεγάλος Τίβερις.

Τώρα θὰ ρωτήσῃ κανεὶς: Πῶς ἔγινε αὐτὸ τὸ

θαῦμα, ἓνα μικρὸ χωριὸ νὰ γίνῃ ἔτσι δυνατὸ ποῦ νὰ κυριαρχήσῃ σὲ ὅλο σχεδὸν τὸν κόσμο.

Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἔγινε, γιὰτὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἔχτισαν πρῶτοι τὰ καλύβια τους ἀπάνω στὸν Παλατῖνο εἶχαν ξεχωριστὲς ἀρετές: Βρῆκαν μὲ τὸν καιρὸ ἀρχηγούς καλοῦς, ἔκαμαν νόμους δίκαιους καὶ τοὺς ἀκολουθοῦσαν αὐστηρά, δούλευαν πολὺ, δὲν ἔχαναν τὸν καιρὸ τους σὲ διασκεδάσεις, ζοῦσαν μὲ οἰκονομία καὶ προπάντων κατάλαβαν πῶς τότε μονάχα κολοπεροῦν τὰ ἄτομα, ὅταν ἡ πατρίδα τους εἶναι εὐτυχησμένη. Αὐτὸ τοὺς ἔκαμε νὰ θυσιάζουσαν πολλές φορές τὴν προσωπική τους ὠφέλεια γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἄλλων. Μὲ ἄλλα λόγια αὐτὸ τοὺς ἔκαμε ν' ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα τους πῶς πολὺ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους. Ἔτσι κατῶρθωσαν νὰ κυριαρχήσῃ ἡ Ρώμη σὲ ὅλο τὸν κόσμο.

Εἶπαμε πῶς τὸ ἄπλωμα αὐτὸ τῆς Ρώμης ἔγινε μὲ τὸν καιρὸ. Στὴν ἀρχὴ πῆρε ὅλη τὴ χώρα ποῦ εἶχε γύρω της, τὸ Λάτιο. Ἐπειτα πῆρε ὅλη τὴν ἄλλη Ἰταλία. Ὑστερα ἀπὸ τὴν Ἰταλία πῆρε τὴ Σικελία καὶ δὲν ἄργησε νὰ πάρῃ τὴν Ἀφρική, τὴν Ἰσπανία, τὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησο, τὴ Μικρὴ Ἀσία, τὴν Αἴγυπτο, τὴ Γαλλία κι ἓνα μέρος ἀπὸ τὴ σημερινὴ Ἀγγλία.

Οἱ Ρωμαῖοι στὴν ἀρχὴ ἀγαποῦσαν μόνο τὰ ὅπλα τους καὶ μάθαιναν καλὰ τὴν τέχνη τοῦ πολέμου. Ἀκόμη ἤξεραν νὰ κυβερνοῦσαν καλὰ τὴ χώρα τους καὶ μὲ τοὺς νόμους τοὺς σοφοῦς ποῦ εἶχαν κάμει, κατῶρθωσαν νὰ κυβερνοῦσαν καλὰ καὶ τοὺς λαοὺς ποῦ καταχτοῦσαν. Σὲ αὐτὰ δείχτηκαν μεγάλοι. Καθυστεροῦσαν ὅμως σὲ ἄλλα πολλὰ. Στὶς τέχνες, νὰ ποῦμε, καὶ στὰ γράμματα ἔμεναν τότε πίσω. Ἦταν τόσο περιορισμένη

ἡ ζωὴ τους καὶ ἀπλή, ποῦ δὲν ἔνιωθαν τέτοια ἀνάγκη.
Ὅταν ἔμως μεγάλωσε τὸ κράτος τους, ὅταν πῆραν
τις ἑλληνικὲς χῶρες καὶ εἶδαν μὲ τὰ μάτια τους τὸν

Εἰκ. 1. Ἡ Ἰταλία.

πολιτισμὸ ποῦ ἀνθοῦσε στὴν Ἑλλάδα, ἄρχισαν ν' ἀλλάζουν τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους.

Οἱ στρατηγοὶ τους ἔφερναν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ μέρη στὴν Ἰταλία ἀγάλματα, ἀγγεῖα καὶ ἄλλα πολλὰ καλλιτεχνήματα γιὰ νὰ στολίζουν τὰ παλάτια τους.

Πολλοὶ Ρωμαῖοι μὲ τούτους συχνούς πολέμους ἔμεναν χρόνια δόλοκληρα στήν ἀνατολή, ἄλλοι στρατιῶτες καὶ ἄλλοι ἔμποροι, καὶ ζούσαν μὲ τούτους Ἑλληγνες μαζί.

Πολλοὶ πάλι Ἑλληγνες πῆγαν στή Ρώμη. Ἄλλους τούτους πῆραν οἱ Ρωμαῖοι δούλους καὶ ἄλλοι πῆγαν μόνοι τους, γιὰ νὰ ζητήσουν τύχη.

Στή Ρώμη ἄλλοι Ἑλληγνες ἀνοιξαν σχολεῖα, ὅπου μάθαιναν στούς Ρωμαίους ἑλληνικά καὶ τούτους ἐξηγοῦσαν τὰ ἑλληνικά βιβλία. Ἄλλοι τούτους μάθαιναν ρητορικὴ καὶ ἄλλοι, μηχανικοὶ καὶ καλοὶ ἀρχιτέκτονες, ἔχτιζαν μεγάλα μνημεῖα καὶ χτίρια ποὺ ἔμειναν ἀθάνατα.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπον οἱ Ρωμαῖοι ἔμαθαν νὰ διαβάσουν τὰ ἑλληνικά βιβλία, συνήθισαν νὰ καταλαβαίνουν τίς ἰδέες τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ θαυμάζουν ὅσα ἔργα κατασκεύαζαν οἱ καλλιτέχνες τους, καὶ ἄρχισαν νὰ ζοῦν ὅπως οἱ Ἑλληγνες καὶ νὰ μιλοῦν στὰ σπῖτια τους ἑλληνικά.

Στίς μεγάλες οἰκογένειες τῆς Ρώμης εἶχαν Ἑλληγνες δασκάλους γιὰ τὰ παιδιὰ τους, καὶ ἅμα αὐτὰ μεγάλωναν τὰ ἔστελναν γιὰ νὰ ὀπουδάσουν στὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀλεξάνδρειας, στή Ρόδο καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς πόλεις.

Αὐτὸ ἔκαμε ἓνα Ρωμαῖο νὰ εἰπῆ μιὰ φορά:

«Λένε πὼς ἡ Ρώμη κατάχτησε τὴν Ἑλλάδα, μὰ ἐγὼ βλέπω πὼς ἡ Ἑλλάδα κατάχτησε τὴ Ρώμη».

2. Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.

Οἱ Ρωμαῖοι πίστευαν σὲ πολλοὺς θεοὺς, τούτους ἴδιους σχεδὸν ποὺ πίστευαν τότε καὶ οἱ Ἑλληγνες Τὴν ἐποχὴ ὅμως ποὺ ἄρχισε ἡ Ρώμη νὰ κυριαρχῆ στὸν

κόσμο, στήν Ἑλλάδα εἶχε προχωρήσει ἡ φιλοσοφία. Οἱ φιλόσοφοί τῆς εἶχαν κλονήσει τὴν πίστη τῶν Ἑλλήνων στὴ θρησκεία τους καὶ πολλοὶ δὲν πίστευαν πιά καθόλου στοὺς θεοὺς. Ἔτσι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι παίρνοντας τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ πῆραν μαζί καὶ τὸ κακὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὴν ἀπιστία στοὺς θεοὺς.

Ἡ ἀπιστία αὐτὴ διαδόθηκε σιγὰ σιγὰ σὲ ὁλόκληρο τὸ Ῥωμαϊκὸ κράτος καὶ ἔτσι ἄρχισε ἡ παλιὰ θρησκεία νὰ γκρεμίζεται. Τὰ μαντεῖα σῶπασαν καὶ δὲν ἔδιναν πιά, ὅπως ἄλλοτε, χρησμούς. Οἱ γαοὶ ἔμεναν ἔρημοι, χωρὶς πιστοὺς.

Στὰ χρόνια αὐτὰ φάνηκε στὰ βάθη τῆς ἀνατολῆς, στήν Ἰουδαία, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἔφερε στὸν κόσμο τὴν ἀληθινὴ θρησκεία, ποὺ διαδόθηκε μὲ τὸν καιρὸ σὲ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἔσωσε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία.

3. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στὰ εὐαγγέλια. Ὁ Ἰησοῦς δίδασκε πῶς ὁ ἄνθρωπος πρέπει πρῶτα ν' ἀγαπᾷ τὸ Θεό, καὶ ἔπειτα ν' ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους σὰν τὸν ἑαυτό του. Ἔλεγε πῶς ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὅταν τὸν κακολογοῦν νὰ συγχωρῇ τὸν ὑβριστὴ του μὲ ὄλη τὴν καρδιά. Καὶ ὅταν τοῦ κάνουν κακό, νὰ μὴν κἀνῃ καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο, παρὰ ν' ἀγαπᾷ ὅσους τὸν μισοῦν καὶ νὰ εὐεργετῇ ἐκείνους ποὺ τοῦ ἔκαμαν κακό.

Ἔλεγε ἀκόμη πῶς ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχη τὴν καρδιά του καθαρὴ, δηλαδὴ ὄχι μόνον νὰ μὴν κἀνῃ τὸ κακό, παρὰ οὔτε νὰ τὸ βάζῃ κἀν στὸ νοῦ του.

Ἔλεγε πῶς ὅποιος εἶναι σπλαχνικὸς καὶ συμπνε-

Εἰς. 2. Ἡ κοσμοκράτορία τῆς Ρώμης.

τικὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους, πῶς ὅποιος εἶναι ταπεινός, ὑπομονετικός, φτωχὸς καὶ δίκαιος θὰ πάρῃ μιὰ μέρα τὴν ἀνταμοιβήν του ἀπὸ τὸ Θεό.

Ἔλεγε ἀκόμη πῶς ὁ Θεὸς εἶναι ὁ κεινὸς πατέρας γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἐμπρὸς στὸ Θεὸ ὅλοι εἶναι τὸ ἴδιο. Δὲν ξεχωρίζουν οὔτε πλοῦσοι οὔτε φτωχοί, οὔτε ἐλεύθεροι οὔτε δούλοι, οὔτε Ἕλληνες οὔτε Ἰουδαῖοι οὔτε βάρβαροι. Ξεχωρίζουν μονάχα ὅσοι ἔχουν στὴν καρδιά τους καλωσύνη. Γι' αὐτούς, ἔλεγε, εἶναι φυλαγμένη μιὰ θέση στὴ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

4. Πῶς διαδόθηκε ὁ χριστιανισμός.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἀπλώθηκε γρήγορα. Δύο ἀφορμὲς βρῆθησαν σ' αὐτό.

Πρῶτα γιὰτὶ ὁ χριστιανισμὸς μεταχειρίστηκε γιὰ γλώσσα του τὰ ἑλληνικά, πού τὰ μιλοῦσαν τότε σὲ πολλὰ μέρη καὶ σὲ ὀλόκληρη σχεδὸν τὴν ἀνατολή.

Ἐπειτα γιὰτὶ οἱ Ῥωμαῖοι κυριαρχοῦσαν παντοῦ. Στὸ ἀπέραντο ρωμαϊκὸ κράτος οἱ λαοὶ δὲν ἦταν πιὰ χωρισμένοι μὲ σύνορα κι ἔτσι ὁ χριστιανισμὸς βρῆκε ἐλεύθερο τὸ δρόμο παντοῦ.

Στὴν Ἰουδαία καὶ σὲ ὅλη τὴν Ἀσία, τὴ νέα θρησκεία τὴ δίδαξαν οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ.

Ἔλεγαν στοὺς Ἰουδαίους πῶς ἦρθε ὁ Μεσίας, πού τὸν περίμεναν τόσα χρόνια οἱ προφῆτες τους. Ἔτσι οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ἔγιναν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ πρῶτα χρόνια γιὰ νὰ γίνῃ κανεὶς χριστιανὸς ἔπρεπε νὰ γίνῃ πρῶτα Ἰουδαῖος.

Ἰστέρα ὁμως ἔπεσαν τὰ ἐμπόδια αὐτά, καὶ ἐκεῖ-

νος πού τὰ ἔρριξε πρῶτος ἦταν ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Στὴν ἀρχὴ ὁ Παῦλος ἦταν Ἰσραηλίτης, κυνηγοῦσε τοὺς χριστιανοὺς καὶ λεγόταν Σαῦλος.

Κάποια μέρα ὅμως, ἐνῶ πήγαινε ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα στὴ Δαμασκὸ γιὰ νὰ πιάσῃ τοὺς χριστιανοὺς πού ἦταν ἐκεῖ, στὸ δρόμο ἔξαφνα ἓνα σύννεφο φωτεινὸ τὸν τριγύρισε μὲ τὴ λάμπη του.

Ὁ Παῦλος σωριάστηκε χάμω ζαλισμένος καὶ τότε ἄκουσε μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὸ ὕψος τ' οὐρανοῦ πού τοῦ ἔλεγε :

«Σαούλ, Σαούλ, γιατί μὲ καταδιώκεις ; Ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστὸς καὶ μὴν κοπιάζῃς ἄδικα».

Ἀπὸ τότε ὁ Σαῦλος ἔγινε Χριστιανός, πῆρε τὸ ὄνομα Παῦλος καὶ ἀποφάσισε νὰ κηρύξῃ στὸν κόσμον τὴ νέα ἀληθινὴ θρησκεία.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ πῆγε στὴ Συρία, στὴν Ἀραβία, στὴν Κύπρο, στὴν Μ. Ἀσία, στὴ Μακεδονία καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τίς χώρες δίδασκε τὸ χριστιανισμὸ καὶ ἴδρυε ἐκκλησίες τῆς νέας θρησκείας. Στὴν Ἀθήνα μίλησε ἀπὸ τὸν Ἄρειο Πάγο καὶ μερικοὶ Ἀθηναῖοι πίστεψαν τότε στὸ Χριστό, καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Ὑστερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πῆγε ὁ Παῦλος νὰ κηρύξῃ στὴ Ρώμη, ἐκεῖ ὅμως τὸν ἐθανάτωσαν.

Ὁ Παῦλος κήρυξε τὸ χριστιανισμὸ σὲ ὅλα τὰ ἔθνη, γι' αὐτὸ ὄνεμάστηκε ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν.*

Β. Οἱ πρῶτες ἐκκλησίες.

Παντοῦ ὅπου διαδόθηκε ὁ χριστιανισμὸς, οἱ χριστιανοὶ μαζεύονταν κάθε μέρα σ' ἓνα ὠρισμένο σπιτί.

καὶ ἔφελναν ὕμνους στὸ Θεό. Ἄμα τελείωνε ἡ ἀκολουθία αὐτή, κάθιζαν ὅλοι σὲ κοινὸ δεῖπνο, τὴν ἀγάπη. Ὁ σύλλογος αὐτὸς τῶν χριστιανῶν σὲ κάθε πόλη λεγόταν ἐκκλησία.

Ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ὅσοι πήγαιναν στὴν ἴδια ἐκκλησία, ἦταν ἀναμεταξύ τους σὰν ἀδέρφια καὶ προσπαθοῦσαν μὲ τὰ ἔργα τους νὰ φαίνωνται χρήσιμοι στοὺς φτωχοὺς καὶ νὰ παρηγοροῦν τοὺς ἀρρώστους.

Οἱ πρὸ ἐπίσημοι ἀπ' αὐτοῦς, οἱ πρεσβύτεροι, διεύθυναν τὴ χριστιανικὴ κοινότητα καὶ ἔκαναν τὶς ἱερὲς τελετές.

Ἀπάνω ἀπ' αὐτοὺς σὲ κάθε μεγάλη πόλη ἦταν ἓνας ἀνώτερος ἀρχηγός, ὁ ἐπίσκοπος.

Ἡ ἐκκλησία κάθε τόπου ἦταν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὶς ἄλλες, ὅλες ὅμως μαζὶ ἦταν ἐνωμένες μὲ τὴν ἴδια πίστη καὶ συναποτελοῦσαν τὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

6. Οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν.

Γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ οἱ Ρωμαῖοι μέσα στὸ κράτος τους ἄφηναν κάθε λαὸ ἐλεύθερο νὰ ἔχη τὴ δική του θρησκεία. Ὄταν τὸν ὑποδούλωναν, ἔπαιρναν στὴ Ρώμη καὶ τοὺς θεοὺς του. Στὰ χρόνια μάλιστα τοῦ Αὐγούστου ἰδρύθηκε στὴ Ρώμη ἓνας ναός, τὸ Πάνθειο, γιὰ νὰ λατρεύωνται μέσα σ' αὐτὸν εἰ θεοὶ ὅλων τῶν λαῶν ποὺ ἀνῆκαν στὸ ρωμαϊκὸ κράτος.

Μαζὶ ὅμως μὲ τοὺς θεοὺς οἱ Ρωμαῖοι λάτρευαν καὶ τοὺς αὐτοκράτορες τους. Ὄταν πέθαιναν δηλαδὴ οἱ αὐτοκράτορες τοὺς προσκυνοῦσαν σὰ θεοὺς. Τὸ ἴδιο ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ κάνουν καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ οἱ ὑποταγμένοι στοὺς Ρωμαίους. Ἡ λατρεία αὐτὴ στοὺς αὐ-

τοκράτορες ἔδειχνε τὴν ὑποταγὴ ἔλων τῶν λαῶν στὴν αὐτοκρατορία, καὶ ἂν κανεῖς δὲν ἤθελε νὰ σεβαστῆ σὰ θεοὺς τοὺς πεθικμένους αὐτοκράτορες, τὸν εἶχαν γιὰ προδότη, καὶ αὐτὸ τὸ ἔπαιρναν γιὰ κακούργημα ποὺ εἶχε βαρεῖα τὴν τιμωρία.

Οἱ χριστιανοὶ ὅμως ἂν καὶ πιστοὶ ὑπήκοοι σὲ ὅλα τ' ἄλλα, δὲ μπορούσαν νὰ λατρεύουν καὶ τοὺς αὐτοκράτορες σὰ θεοὺς. Αὐτὸ ἔκαμε νὰ τοὺς θεωρῆ τὸ κράτος προδότες. Ἀπὸ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ ἄρχισαν οἱ διωγμοί.

Ἔγιναν σὲ διάφορες ἐποχὰς ὡς δέκα τέτοιοι διωγμοί. Οἱ πιὸ σκληροὶ ἔγιναν ἀπὸ δύο αὐτοκράτορες, ἀπὸ τὸ Νέρωνα καὶ τὸ Διοκλητιανό.

Τὶ φοβερὰ βασανιστήρια δοκίμασαν στοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ! Καὶ ὅμως πέθαιναν μὲ γενναϊότητα καὶ ὑπομονή, γιὰ νὰ μείνουν σταθεροὶ στὴν πίστη τους. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ λέμε οἱ μάρτυρες. Μὲ τὸ αἷμα τους στερεώθηκε ἡ ἐκκλησία.

Οἱ αὐτοκράτερες πίστευαν πὼς μὲ τοὺς διωγμοὺς θὰ λιγώστευαν οἱ χριστιανοί. Ἀντὶ ὅμως νὰ λιγώστεψουν πλήθαιναν πολὺ καὶ ἀπλώθηκε σὲ ὅλη τὴν αὐτοκρατορία ὁ χριστιανισμός, ἔτσι ποὺ εἶχε πιὰ παντοῦ χριστιανικὲς ἐκκλησίες. Καὶ καθὼς εἶχαν ὅλες οἱ ἐκκλησίες ἀναμεταξύ τους συνεννόηση, οἱ χριστιανοὶ κατῴρθωσαν νὰ ἔχουν κάτι σὰν ἰδιαιτέρο κράτος μέσα στὸ ρωμαϊκό. Ἐνας ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες κατάλαβε τότε τὴ δύναμη ἔκρυβε μέσα του ὁ χριστιανισμός καὶ ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀναγνωρίση. Αὐτὸς ἦταν ὁ μεγάλος Κωνσταντῖνος.

(1) 7. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ ρωμαϊκὸ κράτος γιὰ νὰ εἶναι ποῦ εὐκόλη ἢ διοίκησίν του, ἦταν χωρισμένο σὲ τέσσαρα μεγάλα μέρη, τὸ καθένα μὲ τὸ δικό του αὐτοκράτορα. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ

Εἰκ. 3. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

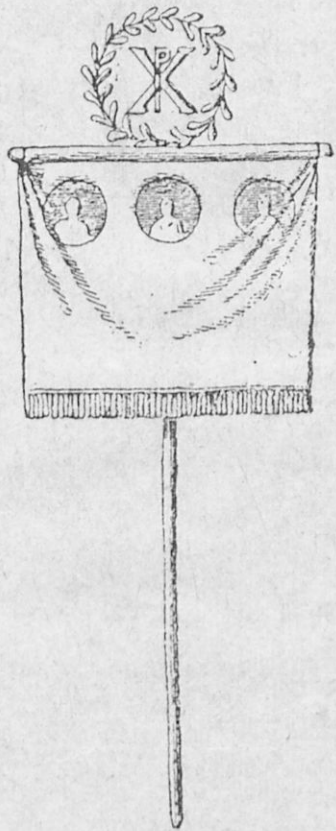
Χλωρός, ποὺ βασίλευε στὴ Γαλατία. Αὐτοῦ γιὸς ἦταν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Ὅταν πέθανε ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ στρατὸς ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα τὸ γιό του, τὸν Κωνσταντῖνο. Οἱ ἄλλοι ὅμως αὐτοκράτορες, ποὺ ἦταν στὰ τρία ἄλλα μέρη τοῦ κράτους, δὲν ἤθελαν ν' ἀναγνωρίσουν τὸν Κω-

σταντίνου και άρχισε άναμεταξύ τους πόλεμος έμφύλιος.

Μητέρα του Κωνσταντίνου ήταν ή 'Αγία 'Ελένη, χριστιανή άπό πρίν. 'Από τή μητέρα του ήξερε ο Κωνσταντίνος πόσο είχε άπλωθή ο χριστιανισμός στο κράτος και άποφάσισε νά πάρη με τò μέρος του τούς χριστιανούς γιά νά νικήση τούς έχθρούς του.

Λένε μάλιστα πώς πρίν άρχιση κάποια μάχη είδε στον ούρανò ένα φωτερò σταυρò με αυτά τὰ λόγια : «έν τούτῳ νίκα», δηλαδή, με τò σταυρò μονάχα θά νικήσης. Όμοιο τέτοιο σταυρò έβαλε ο Κωνσταντίνος σέ μιὰ σημαία πò άνομάστηκε λάβαρο, και τέτοιον ένθουσιασμό σκόρπισε τò σημείο του σταυροῦ στους στρατιώτες του, πò ήταν οί περισσότεροι χριστιανοί, ώστε κέρδισε τή μάχη. 'Από τότε ο Κωνσταντίνος κατώρθωσε νά νικήση όλους τούς έχθρούς του και

Εικ. 4. Τò λάβαρο.

έμεινε μόνος αυτοκράτορας σέ όλο τò ρωμαϊκό κράτος.

Όταν έμεινε μόνος ο Κωνσταντίνος, έπιζήτησε και κατώρθωσε δυò νεωτερισμούς πò άλλαξαν τήν όψη του κόσμου : Έκαμε τò χριστιανισμό επίσημη θρη-

σκεία τοῦ κράτους καὶ ἔκαμε νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους, τὴν Κωνσταντινούπολην.

(2) 8. Ὁ χριστιανισμὸς ἀναγνωρίζεται ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους.

Μὲ ὅλη τὴν προστασία ποὺ ἔδωσε ὁ Κωνσταντῖνος στὸ χριστιανισμὸ, δὲ βαφτίστηκε χριστιανὸς παρὰ μόνον τὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου του. Ὑποστήριξε ὁμῶς μὲ ὅλη του τὴν καρδιά τὴ νέα θρησκεία. Πρῶτα πρῶτα ἔδωσε στοὺς χριστιανούς τὴν ἄδεια νὰ κάνουν ἐλεύθερα τὶς ἀκολουθίες τους. Ἐπειτα τοὺς παραχώρησε ὅλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ποὺ τοὺς τὰ εἶχαν πάρει ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν διωγμῶν. Οἱ χριστιανοὶ μποροῦσαν τώρα νὰ παίρνουν δημόσιες θέσεις καὶ ἀξιώματα. Τέλος ἔδωσε διαταγὴ νὰ μὴν ἐργάζονται τὰ δικαστήρια τὴν Κυριακὴν, ἐπειδὴ ἡ Κυριακὴ ἦταν ἱερὴ ἡμέρα γιὰ τοὺς χριστιανούς. Μὲ τὴ διαταγὴ πιά αὐτὴ ἀναγνώρισε ὁ Κωνσταντῖνος τὸ χριστιανισμὸ ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους του.

Ἄφοῦ ὁμῶς πῆραν τὰ δικαιώματα αὐτὰ οἱ χριστιανοί, ἄρχισαν νὰ συζητοῦν καὶ νὰ φιλονικοῦν μεταξὺ τους, καὶ χωρίστηκαν μὲ τὶς αἰρέσεις. Παρουσιάστηκαν δηλαδή πολλοὶ μὲ διαφορετικὴ γνώμη σὲ σπουδαῖα ζητήματα τῆς νέας θρησκείας καὶ αὐτοὶ ὠνομάστηκαν αἰρετικοί.

Ἡ πρῶτη γνωστὴ ἀπὸ τὶς αἰρέσεις αὐτὲς ἦταν ἡ αἵρεση τοῦ Ἀρείου. Αὐτὸς δὲν παραδεχόταν πὼς ὁ Χριστὸς ἦταν ἴσος μὲ τὸ Θεό.

Οἱ διχογνωμίαι αὐτὲς ἀνησυχοῦσαν τὸν αὐτοκράτορα ποὺ ἤθελε νὰ ἔχη τάξιν σὲ ὅλο του τὸ κράτος καὶ ν' ἀποφεύγη τὶς ταραχές. Γιὰ νὰ φέρῃ λοιπὸν τὴν ἡσυχία στὸ λαὸ, πρόσταξε νὰ γίνῃ σύνοδος, νὰ συνα-

χτοῦν δηλαδή οἱ ἀνώτεροι καὶ καλύτεροι κληρικοὶ στὴ Νίκαια, μιὰ πόλη μικρασιατικὴ στὴν Προποντίδα, καὶ νὰ κανονίσουν τὶς λεπτομέρειες τῆς νέας θρησκείας. Ἡ σύνοδος ἔγινε στὰ 325 μ. χ. Ὀνομάστηκε οἰκουμενικὴ, γιατί εἶχαν πάει ἀντιπρόσωποι ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες ὅλης τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ ὀλόκληρο δηλαδή τὸ γνωστὸ τότε κόσμο. Ἡ σύνοδος αὐτὴ καταδίκασε τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου καὶ ὥρισε τὰ πρῶτα ἄρθρα ποὺ ἔχει τὸ σύμβολο τῆς πίστεως.

Στὴ σύνοδο αὐτὴ διακρίθηκε ἀπ' ὅλους περισσότερο ὁ Ἀθανάσιος, ἓνας νέος διάκος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἀργότερα ὁ Ἀθανάσιος ἔγινε ὁ ἴδιος πατριάρχης στὴν Ἀλεξάνδρεια. Πολέμησε καὶ τότε τὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου, τὸν καταδίωξαν ὅμως πολὺ οἱ αὐτοκράτορες ποὺ βασιλέψαν ὕστερ' ἀπὸ τὸν Κωσταντῖνο, γιατί αὐτοὶ ὑποστήριζαν τὸν ἀρειανισμό./

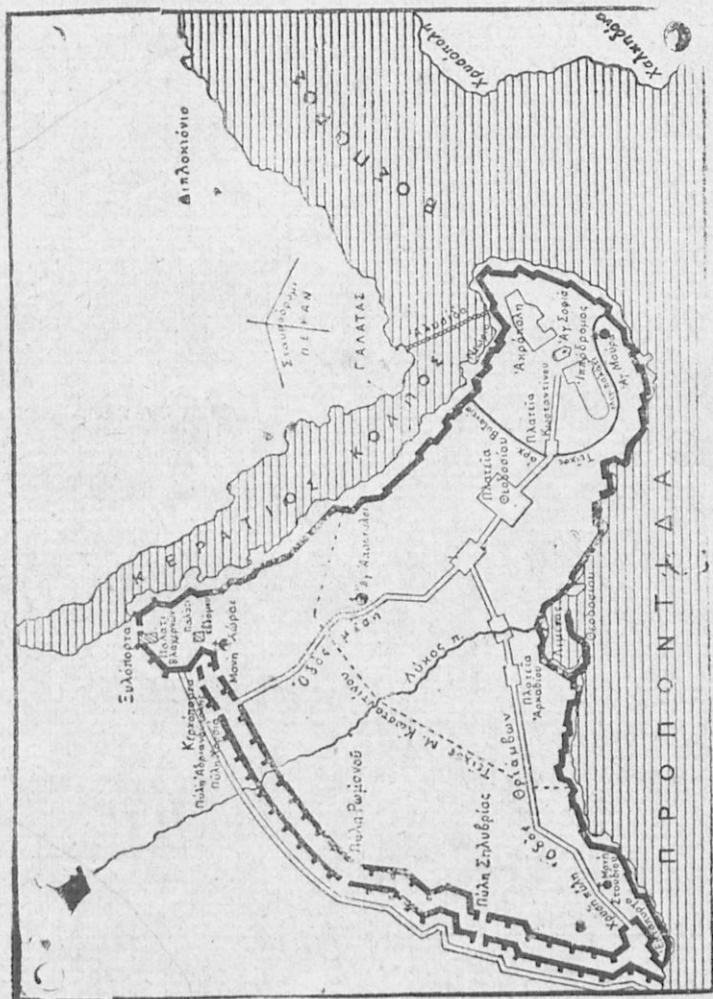
(3) 9. Ἡ Κωσταντινούπολη.

Τὸ δεῦτερο ἀπὸ τὰ μεγάλα ἔργα ποὺ ἔκαμε ὁ Κωσταντῖνος, ἦταν ποὺ ἄλλαξε τὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους καὶ στὴ θέση τῆς Ρώμης ἔκαμε πρωτεύουσα τὴν Κωσταντινούπολη.

Τὴ μεταβολὴ αὐτὴ τὸν ἀνάγκασαν νὰ τὴν κάμῃ αἰτίες πολιτικὲς καὶ θρησκευτικὲς

Ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἔπρεπε νὰ θρῖσκειται κοντὰ στὸ Δούναβη καὶ τὴν Εὐφράτη, γιατί πέρα ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτοὺς κατοικοῦσαν βάρβαροι ποὺ μπορούσαν ν' ἀπειλήσουν τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους. Τὸ παλιὸ Βυζάντιο, τὸ μέρος δηλαδή ποὺ ἰδρύθηκε ἡ νέα πρωτεύουσα, εἶχε τὸ χάρισμα αὐτό, νὰ θρῖσκειται κοντὰ σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, καὶ ἔτσι τὸ κράτος μπορούσε εὐκολώτερα νὰ φυλαχτῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του. Ἐπειτα

ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε τὸν Κεράτιο κόλπο, ἓνα λιμένα πολὺ ἀσφαλισμένον καὶ εὐκόλῳ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πόλιν, καὶ μιὰ θαυμάσια θέσις στὸ σημεῖον ποῦ ἐνώνον.

Εἰς, 5. Ἡ Κωνσταντινούπολις.

ταὶ δύο μεγάλοι κόσμοι, ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία.

Δὲν ἦταν ὅμως μόνο οἱ πολιτικὲς αὐτὲς αἰτίαι ποῦ ἔκαμαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ προτιμήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν— Ποταμίανον, Ἱστορία Ε' Δημοτικῆ, ἐκδ, 4. ?

τινούπολη για πρωτεύουσα. Ήταν και πιδ κατάλληλη για τή νέα θρησκεία. Στη Ρώμη ο χριστιανισμός ήταν ακόμη δύσκολο να προκόψη γιατί ή παλιά πρωτεύουσα ήταν γεμάτη ναούς και αγάλματα τών θεών τής παλιάς θρησκείας.

Τώρα στήν Κωνσταντινούπολη ἔχτισε ο Κωνσταντίνος καινούργιες ἐκκλησίες χριστιανικές, μεγάλα παλάτια, ἀγορές, ἵπποδρόμια, λουτρά και στόλισε τή νέα πόλη με σπάνια καλλιτεχνήματα που τὰ ἔφερε ἀπό τήν Ἑλλάδα.

Στή νέα πρωτεύουσα πήγε και ο ἴδιος με ὄλη του τήν αὐλή και κατοίκησε. Ἐκεῖ πήγαν και πολλοὶ Ρωμαῖοι εὐγενεῖς και πλῆθος ἄλλο ἀπό τίς γειτονικές χῶρες.

(4) 10. Τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Ὑστερ' ἀπό βασιλεία τριάντα χρόνων πέθανε ο Κωνσταντίνος στὰ 337.

Στὰ χρόνια τής βασιλείας του ο παλιὸς κόσμος ἄλλαξε ὄψη με τὸ χριστιανισμό. Τόσο οἱ σχέσεις τών ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους ὅσο και οἱ νόμοι τής πολιτείας ἀκολούθησαν τὰ νέα διδάγματα που ἔλεγε τὸ εὐαγγέλιο.

Γιὰ τὸν ἑλληνισμό τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει ἀκόμη πιδ μεγάλη ἀξία. Ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους—και κράτος ρωμαϊκὸ ἦταν τότε ὀλόκληρος σχεδὸν ο κόσμος—βρισκόταν μέσα σὲ χῶρες ἑλληνικές. Αὐτὸ ἔγινε αἰτία νὰ γίνη γρήγορα ἡ αὐτοκρατορία τών Ρωμαίων αὐτοκρατορία ἑλληνική. Τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἄρχισε νὰ ξαναζῇ.

Γιὰ τήν ὑποστήριξη, που ἔδωσε ο Κωνσταντίνος στὸ

χριστιανισμό οί χριστιανοί τόν ἀνακήρυξαν ἅγιο καί γιά τήν ὑπηρεσία πού πρόσφερε στόν ἑλληνισμό οί Ἑλλη- νες τοῦ ἔδωσαν τὸ ἐπίθετο **μεγάλος**./

(5) 11. Ὁ μέγας Θεοδοσίος.

Ὅταν πέθανε ὁ Κωνσταντῖνος ἄρχισαν πάλι οί χρι- στιανοί νὰ φιλονικεῦν με ἀξὺ τους. Οί ἀρειανοί πήραν μὲ τὸ μέρος τους τοὺς βασιλεῖς πού ἀνέβηκαν στό θρόνο ἔπειτα ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο, καί ἔτσι ἄρχισε μιὰ πάλη μὲ τοὺς ἀρειανούς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καί τοὺς ὀρθοδόξους ἀπὸ τὸ ἄλλο. Στὸν ἀγῶνα αὐτὸν δια- κρίθηκε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Καισάρειας Βασίλειος. Ὁ Βασίλειος ἦταν πολὺ μορφωμένος, εἶχε σπουδάσει στὴν Ἀθήνα καί ὕστερα ἔγινε ἐπίσκοπος στὴν Καισάρεια, Ἐκεῖ κατῴρθωσε νὰ ἐνώση ὅλους τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀσίας ἐναντίον τῶν ἀρειανῶν καί νὰ ἀγωνιστῆ γιά τὴν ὀρθόδοξη πίστη.

Κοντὰ ὅμως στὴν αἵρεση τοῦ Ἀρείου παρουσιάστηκε καί ἄλλη αἵρεση, τοῦ Μακεδονίου. Ὑπῆρχαν ἀκόμη καί πολλοὶ εἰδωλολάτρες, καί μάλιστα στὴ μεσημ- βρινὴ Ἑλλάδα. Οἱ αἱρετικοὶ αὐτοί, καθὼς καί ὅσοι εἶ- χαν μείνει πιστοὶ στὴν παλιὰ θρησκεία, ἔφερναν με- γάλῃ ἀνησυχία στό κράτος, ὥσπου παρουσιάστηκε ὁ Θεοδοσίος ἓνας βασιλέας πού κατῴρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ὀρθοδοξία καί νὰ ἡσυχάσουν οἱ λαοί.

Ὁ Θεοδοσίος ἀνέβηκε στό θρόνο στὰ 370. Ἐκαμε ἀμέσως πατριάρχη τὸ Γρηγόριο τὸ Θεολόγο, ρήτορα ὀνομαστὸ τῆς ἐκκλησίας καί προστάτη τῆς ὀρθο- δοξίας.

Ἐπειτα κάλεσε νέα οἰκουμενικὴ σύνοδο στὴν Κω- σταντινούπολη. Ἡ σύνοδος αὐτὴ καταδίκασε τὴν αἵ-

ρηση τοῦ Μακεδονίου καὶ συμπλήρωσε τὸ σύμβολο τῆς πίστεως, ἀφοῦ πρόστεσε πέντε ἄρθρα ἀκόμη στὰ πρῶτα, ποὺ εἶχε ὀρίσει ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος τῆς Νίκαιας.

Ἀκόμη, γιὰ νὰ στερεώσῃ τὴν ὀρθόδοξην θρησκείαν, ὁ Θεοδόσιος καταδίωξε τοὺς εἰδωλολάτρεις, ἐμπόδισε τὶς παλιὰς θυσίαις καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς. Ἐγίνε ὁμοῦ καὶ ἓνα μεγάλο κακὸ ἀπὸ τὸ φανατισμὸ τῶν μοναχῶν, καταστράφηκαν πολλὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ ὑποστήριξιν ποὺ ἔκαμε στὸ χριστιανισμὸ ὁ Θεοδόσιος ὠνομάστηκε μεγάλος. /

ΚΕΦΑΛΙΟ Β΄

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

Ι. Τὸ ἀνατολικὸ ρωμαϊκὸ κράτος.

Ὅλες οἱ χῶρες τῆς ἀνατολῆς ὅσες ὑποτάχτηκαν στοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος ὡς τὸν Εὐφράτη ποταμὸ, ἦταν ἐξελληνισμένες.

Πρῶτα πρῶτα οἱ παλιὰς ἐλληνικὲς ἀποικίαι καὶ ὕστερα ὁ μεγάλος Ἀλέξανδρος, μὲ τὶς κατακτήσεις του καὶ τὰ κράτη ποὺ ἔκαμαν οἱ διαδοχοὶ του εἶχαν διαδώσει στὴν ἀνατολὴ τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ. Ἐπειτα, ὅταν πῆγαν ἐκεῖ οἱ Ρωμαῖοι, ὄχι μόνον δὲ θέλησαν νὰ πολεμήσουν τὸν ἐλληνικὸν αὐτὸν πολιτισμὸ, παρὰ τὸν πῆραν καὶ οἱ ἴδιοι. Τέλος ὁ χριστιανισμὸς εἶχε γίνεαι αἰτία ν' ἀπλωθῇ

περισσότερο και να στερεωθῆ πιὸ πολὺ ὁ ἑλληνισμὸς στὴν ἀνατολή. Τὰ εὐαγγέλια καθὼς και ὅλα τὰ ἱερά βιβλία ποὺ δίδασκαν στοὺς λαοὺς τῆ νέας θρησκείας, ἦταν γραμμένα ἑλληνικά.

Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς αἰτίες τὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἦταν ἑλληνικό. Γιὰ νὰ γίνῃ και χωριστὸ ἑλληνικὸ κράτος δὲ χρειαζόταν παρὰ ἓνα κέντρο πολιτικὸ και ἀκόμη νὰ χωριστῆ ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ κράτους. Τὸ κέντρο εἶχε γίνῃ ἀπὸ τὸ μεγάλο Κωνσταντῖνο και ἦταν ἡ Κωνσταντινούπολη. Ὁ χωρισμὸς ἐγίνε ἀπὸ τὸ μεγάλο Θεοδοῖο.

Ὅταν πέθανε ὁ Θεοδοῖος μοίρασε τὸ κράτος του στὰ δύο του παιδιά, τὸν Ἀρκάδιο και τὸν Ὀνώριο. Στὸν πρῶτο ἔδωσε τὸ ἀνατολικὸ μέρος, στὸ δεύτερο τὸ δυτικὸ. Τὸ δυτικὸ, ἔπειτα ἀπὸ τὸ χωρισμὸ αὐτόν, ἔζησε μόλις ἓνα αἶψον. Γερμανικοὶ λαοὶ μπῆκαν σὲ αὐτό, τὸ κυρίεψαν και σχημάτισαν ἀπ' αὐτὸ διάφορα γερμανικὰ κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἀργότερα μὲ τὸν καιρὸ πῆραν τὴ λατινικὴ γλῶσσα και τὸ ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ ποὺ εἶχαν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι, και δέχτηκαν και τὸ χριστιανισμὸ. Τὸ ἀνατολικὸ ρωμαϊκὸ κράτος ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη παίρνει σιγὰ σιγὰ τὴν ἰδιαίτερη φυσιογνωμίαν του και γίνετα κράτος ἑλληνικὸ και χριστιανικὸ. Τὰ δύο μεγάλα στηρίγματα του εἶναι ὁ ἑλληνισμὸς και ὁ χριστιανισμὸς, δηλαδὴ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα και ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Ἐτοὶ κατώρθωσε νὰ ζήσῃ λαμπρὰ και ἔνδοξα περισσότερα ἀπὸ χίλια χρόνια.

Γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ τὸ κράτος ἐξακολουθοῦσε νὰ λέγεται ρωμαϊκὸ και οἱ κάτοικοὶ του Ρωμαῖοι. Αὐτὸ γινόταν γιατί τὸ ὄνομα Ἑλλήνες εἶχε χάσει τὴν ἀληθινὴν του σημασίαν και σήμαινε μόνον τοὺς εἰδωδολογὰ-

τρεις. Γι' αὐτὸ ὡς σήμερα ἀκόμη λέγεται πατριάρχης Ρωμαίων ὁ πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ Ρωμιοὶ οἱ Ἕλληνες. Ἡ γλῶσσα ὅμως ποὺ μιλοῦσαν εἰ κάτοικοι σ' αὐτὸ τὸ κράτος καὶ οἱ συνήθειες τῆς ζωῆς ἦταν ἑλληνικές. Στὰ σχολεῖα μάθαιναν τὰ ἑλληνικά, σπουδασμένοι ἦταν ὅσοι εἶχαν ἑλληνικὴ παιδεία, καὶ οἱ τέχνες ἀκόμη εἶχαν ἑλληνικὸ χαρακτήρα. Στὸ τέλος καθαυτὸ ἑλληνικὴ ἔγινε καὶ ἡ ἐκκλησία. Στὶς ἀκολουθίες μεταχειρίζονταν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς ἐκκλησίας εἶχαν μόρφωση ἑλληνικὴ.

2. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ οἱ τρεῖς ἱεράρχες.

Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία στὰ χρόνια αὐτὰ εἶναι πολὺ προωθευμένη σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὰς χώρες τῆς ἀνατολῆς, μὰ καὶ εἶναι πολὺ στενὰ ἐνωμένη μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστη. Σχολεῖα γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τῶν μικρῶν παιδιῶν χρησιμοῦνται τὰ μοναστήρια καὶ οἱ νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ διδάσκονται τὰ παιδιὰ ἀπὸ μοναχοῦς ἢ ἱερεῖς ἀνάγνωση, γραφὴ καὶ ἀριθμητικὴ, καὶ διαβάζουσι τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς βίους τῶν ἁγίων. Κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος ὅμως ἔπρεπε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ νὰ ἔχη διαβάσει τοὺς κυριώτερους Ἕλληνες συγγραφεῖς. Τὴ μόρφωση αὐτὴ ἔπαιριαν σὲ σχολεῖα ἀνώτερα ἰδιωτικὰ πληρῶνοντας δίδακτρα.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ σχολεῖα αὐτὰ εἶχαν καὶ ἀνώτερες φιλοσοφικὰς σχολὰς στὴν Ἀθήνα, στὴν Ἀλεξάνδρεια, στὴν Ἀντιόχεια, στὴ Βηρυτό, στὴ Γάζα, στὴν Τύρο καὶ μάλιστα στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ μάλιστα ἄρχισε νὰ λειτουργῇ τὸ 425

ἓνα ἀνώτερο σχολεῖο σὰν τὰ σημερινὰ πανεπιστήμια, τὸ πανδιδακτήριο. Τὸ πανδιδακτήριο αὐτὸ εἶχε τριάντα διδασκάλους καὶ ἀπ' αὐτοὺς εἰ δεκαπέντε δίδασκαν ἑλληνικά.

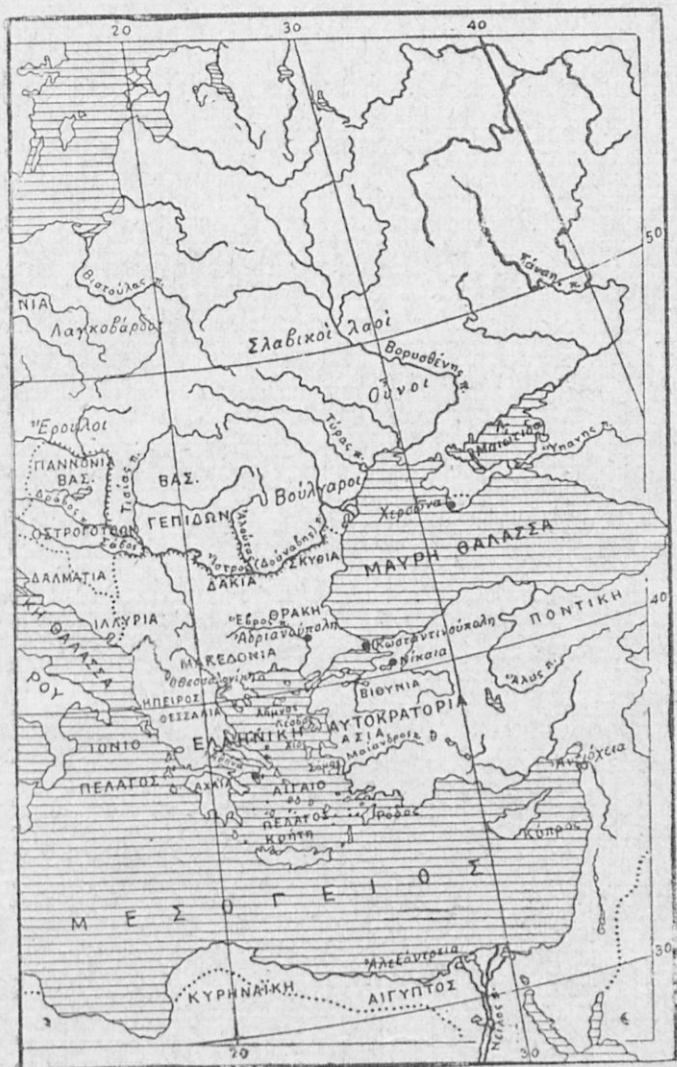
Στὶς φιλοσοφικὰς αὐτὰς σχολὰς σπούδαζαν οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ καὶ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἔπαιρναν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας τὰ ὄπλα γιὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς αἰρετικούς καὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ὀρθοδοξίαν. Στὴ σχολὴ τῆς Ἀλεξάνδρειας σπούδασε ὁ μέγας Ἀθανάσιος, πὺν νίκησε στὴν πρώτη οἰκουμένην σύνοδον τὸν Ἄρειον. Στὴ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν σπουδάσει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, πὺν πολέμησαν τοὺς αἰρετικούς. Ἀπὸ τὸν περίφημον Ἑλληνα φιλόσοφον Λιβάνιον εἶχε μάθει τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ὁ μεγαλύτερος ρήτορας τῆς ἐκκλησίας, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πὺν χτύπησε τὶς καταχρήσεις τῶν βασιλέων,

Ὁ Χρυσόστομος ἔγινε στὴν ἀρχὴν ἐπίσκοπος στὴν πατρίδα του Ἀντιόχεια. Γρηγόρα ὅμως ἀκούστηκε ἡ μεγάλη του ρητορικὴ ἀξία καὶ τὸν κάλεσαν νὰ γίνῃ πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ δὲ μπορεῖ νὰ βλέπη τὶς καταχρήσεις πὺν γίνονταν στὸ παλάτι καὶ ἀπὸ τὸν κληρὸν, καὶ ἄρχισε μὲ τὴν δυνατὴν του γλῶσσαν νὰ τὶς καυτηριάξῃ. Αὐτὸ ἔγινε αἰτία νὰ πάθῃ πολλά. Δυὸ φορές τὸν ἐξώρισαν καὶ στὸ τέλος πέθανε στὴν ἐξορίαν. Ἡ ἐκκλησία τὸν ἀνακήρυξε ἅγιον, καθὼς καὶ τὸ Βασίλειον καὶ τὸ Γρηγόριον.

Τῇ μνήμῃ τῶν τριῶν αὐτῶν ἱεραρχῶν τὴν γιορτάζει ἡ ἐκκλησία ἰδιαίτερα γιὰ τὸν καθένα καὶ γιὰ τοὺς τρεῖς μαζὶ στὶς 30 Ἰανουαρίου. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τὴν ἀρετὴν τοὺς, καθὼς καὶ μὲ τοὺς λό-

Εἰκ. 6. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία καὶ τὰ

δυτικά κράτη στὸν 5. μ. Χ. αἰῶνα.

γους και με τα βιβλία τους διδασαν το χριστιανικό κόσμο και στερέωσαν τη χριστιανική πίστη. Γι' αυ-

Εικ. 7. Οί τρεις ιεράρχες.

το ὠνομάστηκαν διδάσκαλοι και φωστῆρες τῆς οἰκουμένης.

(6) 3. Ὁ Ἰουστινιανός.

Ἡ αὐτοκρατορία ἔφτασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ και δόξα στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ἰουστινιανός, ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο στὰ 518, ζήτησε τὴ δόξα τῶν παλιῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης και θέλησε νὰ ἐνώσει πάλι ὀλόκληρο τὸ ρωμαϊκὸ κράτος.

Ὁ Ἰουστινιανός, μέτριος στὸ ἀνάστημα, δυνατὸς στὸ σῶμα, μὲ χαρακτηριστικὰ κανονικά, ἦταν φρόνιμος, μορφωμένος καὶ ἐργατικός. Προπάντων ὅμως ἦταν φοβερὰ φιλόδοξος. Ὀνειρευόταν νὰ κάμῃ μεγάλα ἔργα γιὰ νὰ δοξαστῇ, καὶ ἀληθινὰ τὸ κατώρθωσε, ὄχι μόνο μὲ τὴ προσωπικὴ του ἀξίει, παρὰ καὶ γιατί εἶχε τὴν τέχνη νὰ βρίσκῃ γιὰ κάθε ἔργο τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο. Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν τὰ κατορθώματα καὶ τὸν ἐβοήθησαν νὰ δοξαστῇ ἦταν οἱ στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσής, ὁ νομοδόσκαλος Τριβωνιανός, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος καὶ ἄλλοι.

Εἶχε ἀκόμη τὴν τύχη ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ κάμῃ γυναίκα του τὴ Θεοδώρα, ποὺ βοήθησε καὶ αὐτὴ νὰ γίνῃ ἀκόμη λαμπρότερη ἢ βασιλεία του. Ἡ Θεοδώρα ἦταν ἀπὸ ταπεινὴ οἰκογένεια. Ἐξυπνὴ ὅμως καὶ ὡραία, κατώρθωσε νὰ εἶνε στὸν αὐτοκράτορα ὁ πιστότερος καὶ πιὸ φρόνιμος σύμβουλος. Στὴ στάση μάλιστα τοῦ νίκα ἢ Θεοδώρα ἔσωσε τὸν Ἰουστινιανό./

(7) 4. Ἡ στάση τοῦ νίκα.

Στὴ Κωνσταντινούπολιν ἔκαναν στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἀρματοδρομικοὺς ἀγῶνες. Στους ἀγῶνες αὐτοὺς παράβγαιναν στὸ δρόμο ἀπὸ δύο ἀμάξια. Ἐκεῖνοι ποὺ ὠδηγοῦσαν τ' ἄλογα φοροῦσαν ὁ ἓνας πράσινα καὶ ὁ ἄλλος γαλάζια φορεσιά. Ὁ κόσμος ποὺ παρακολούθησε τοὺς ἀγῶνες μοιραζόταν σὲ δυὸ φατρίες, κόμματα ποὺ ἔπαιρναν τ' ὄνομα ἀπὸ τὴ φορεσιά ποὺ φοροῦσαν οἱ ἀμαξηλάτες, καὶ τοὺς ἔλεγαν πράσινους καὶ βένετους (γαλάζιους). Οἱ φατρίες ἀνακατεύονταν συχνὰ καὶ στὰ πολιτικά. Αὐτὸ ἔγινε καὶ στὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Οἱ φατρίες κάποτε ζήτησαν μέσα στὸν ἵπποδρομο ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ διώξῃ μερικοὺς ὑπουργοὺς ποὺ μισοῦσε ὁ κόσμος. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀρνήθηκε καὶ τότε βγήκε τὸ πλῆθος ἀπὸ τὸν ἵπποδρομο, σκορπίστηκε στὴν πόλη, ἐξερέθισε τὸ λαὸ καὶ ἔτσι σηκώθηκε μεγάλη ἐπανάσταση.

Εἰκ. 8. Ὁ Ἰουστινιανός.

Ἡ ἐπανάσταση αὐτὴ πήρε τ' ὄνομα στάση τοῦ νίκια, γιατί οἱ ἐπαναστάτες εἶχαν γιὰ σύνθημα τὴ λέξη «νίκια», ποὺ τὴ φώναζαν οἱ ἀμαξηλάτες στὰ ἄλογά τους, τὴν ὥρα ποὺ ἔτρεχαν μέσα στὸν ἵπποδρομο.

Ὁ λαὸς ἀγρίεψε, ἔβαλε φωτιά στὸ ἐπαρχεῖο, οἱ φλόγες ἀπλώθηκαν στὰ σπήτια καὶ κάηκε μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν πόλη. Ἀπὸ τὴ φωτιά ἐκείνη κάηκε καὶ ὁ παλιὸς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἡ ἐπανάσταση προχωροῦσε καὶ ὁ λαὸς ἀνακήρυξε

ἄλλον αὐτοκράτορα. Ὁ Ἰουστινιανὸς φοβήθηκε καὶ ἀποφάσισε νὰ φύγη. Ἡ Θεοδώρα ὅμως μὲ τὴν ἀφοβία τῆς τὸν ἐσταμάτησε. Τότε τοῦ εἶπε καὶ τὸ περίφημο «Ὁραῖο ἐντάφιο εἶναι ἡ βασιλεία». Δηλαδή: καλύτερα νὰ πεθάνωμε ἐδῶ βασιλεῖς παρὰ νὰ ζήσωμε ἄλλοῦ δυστυχισμένοι.

Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος πῆρε τότε ὅσους στρατιῶτες εἶχαν μείνει πιστοὶ στὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔτρεξε στὸν ἱππόδρομο. Ἐκεῖ βρῆκε συναγμένους τοὺς ἐπαναστάτες, ὥρμησε ἐπάνω τους καὶ ἐσφαξε τοὺς περισσότερους.

Ἡ στάση τοῦ νίκαια πνίγηκε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο στὸ αἷμα.†

4. Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

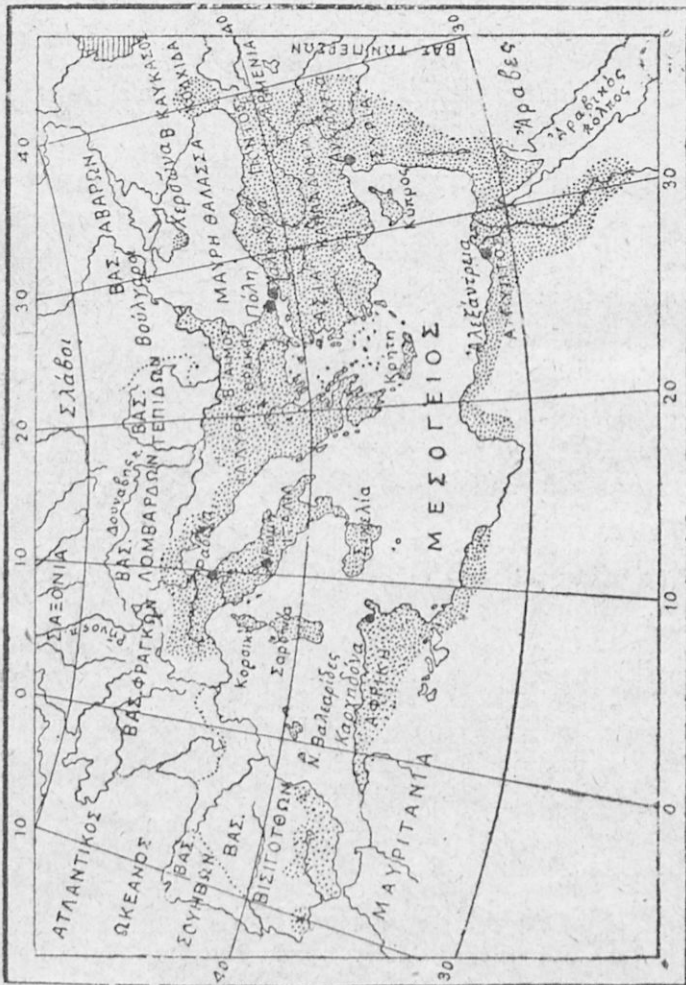
Τὸ σχέδιο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἦταν νὰ ἐνώση ὅλο τὸ ρωμαϊκὸ κράτος. Γιὰ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ξαναπάρῃ τὴν Ἰταλία, ποὺ τὴν εἶχαν πάρει διάφοροι βάρβαροι λαοί. Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ πολεμήσῃ στὴν Ἰταλία ἔπρεπε νὰ εἶναι ἤσυχος ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ καὶ τὴν Ἀσία. Τότε ὅμως φάνηκε ἐκεῖ ἕνας ἐχθρὸς τοῦ κράτους πολὺ ἐπικίνδυνος, οἱ Πέρσες.

Τὸ περσικὸ κράτος, ποὺ διαλύθηκε ἀπὸ τὸ μέγαλον Ἀλέξανδρο, εἶχε ἀναγεννηθῆ λίγα χρόνια πρὶν καὶ καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐνοχλῆ τὸ ἐλληνικόν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε στὴν Περσία τὸ Βελισσάριο μὲ στρατό. Ὁ Βελισσάριος νίκησε τοὺς Πέρσες καὶ ἔκλεισε μαζί τους εἰρήνην.

Ἐστειλε ἔπειτα τὸν ἴδιον στρατηγὸν στὴν Ἀφρική, ὅπου εἶχε παρουσιαστῆ μιὰ ἄγρια φυλὴ, οἱ Βά ν δ α λ ο ι. Ὁ Βελισσάριος τοὺς νίκησε καὶ κυρίεψε τὴν Ἀφρική.

Ἐπειτα τὸν ἔστειλε στὴν Ἰταλία. Ὁ Βελισσάριος καὶ ἓνας ἄλλος στρατηγὸς ὁ Ναρσής, πού ἔστειλε ἀργότερα ὁ Ἰουστινιανός, νίκησαν πολλὰς φορές τοὺς

Εἰκ. 9. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἔπειτα ἀπὸ τὴς κατακτήσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

βάρβαρους Γότθους πού εἶχαν καταλάβει τὴν Ἰταλία, καὶ κατώρθωσαν νὰ τὴν ὑποτάξουν ὁλόκληρη.

Ἔτσι τὸ μεγάλο σχέδιο τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατώρθώθηκε. Ὀλόκληρο τὸ παλιὸ ρωμαϊκὸ κράτος ἦταν ἐνωμένο, μὲ αὐτὸν μοναδικὸ αὐτοκράτορα.

6. Τὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τὸν καιρὸ πού οἱ μεγάλοι στρατηγοὶ του νικοῦσαν στοὺς πολέμους, ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἔμενε στὴν πρώτη σου ἀργός. Καταγινόταν σὲ ἄλλα ἔργα εἰρηνικά, μεγάλα καὶ αὐτά, πού δόξασαν τῇ βασιλείᾳ του. Τὸ λαμπρότερο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ νομοθεσία του.

Στοὺς νόμους πού διατηροῦσε τὸ κράτος ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια τῆς Ρώμης ἦταν μεγάλη σύγχυση. Ἦταν δύσκολο νὰ ξέρη κανεὶς ποιοὶ ἀπὸ τοὺς νόμους ἴσχυαν ἀκόμη καὶ ποιοὶ καταργήθηκαν. Αὐτὴν τὴν σύγχυση ἀποφάσισε νὰ τῇ διορθώσῃ ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἀνάθεσε στὸν Τριβωνιανὸ καὶ τοὺς ἄλλους νομικοὺς νὰ τακτοποιήσουν τοὺς νόμους. Οἱ νομομαθεῖς αὐτοὶ καθάρισαν ὅλη τὴ νομοθεσία καὶ ἔκαμαν διάφορες συλλογὲς νόμων. Οἱ συλλογὲς αὐτὲς γράφτηκαν στὴ λατινικὴ γλῶσσα, καθὼς εἶχε διατάξῃ ὁ Ἰουστινιανός, μὰ οὔτε ὁ λαὸς οὔτε καὶ οἱ δικαστὲς οἱ ἴδιοι δὲν ἤξεραν οἱ περισσότεροὶ λατινικά. Ἔτσι ἀναγκάστηκαν νὰ τὶς μεταφράσουν ἀμέσως ἐλληνικά.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκαμε ἀκόμη σὲ διάφορα μέρη τοῦ κράτους πολλὰ φρούρια, νέες πόλεις, ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια. Τὸ μεγαλύτερο ὅμως καὶ τὸ λαμπρότερο ἀπὸ τὰ κτίριά του εἶνε ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας πού ὑπάρχει ἀκόμη σήμερα στὴν Κωνσταντινούπολη.

Ὁ ναὸς αὐτός, ἀφιερωμένος στὴν Ἁγίαν Σοφίαν, εἶχε χριστιανὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανόν.

Κωνσταντῖνο, κἀκε ὅμως ἔπειτα, ξαναχτίστηκε καὶ πάλι ξανακἀκε στὴ στάση τοῦ νίκαια.

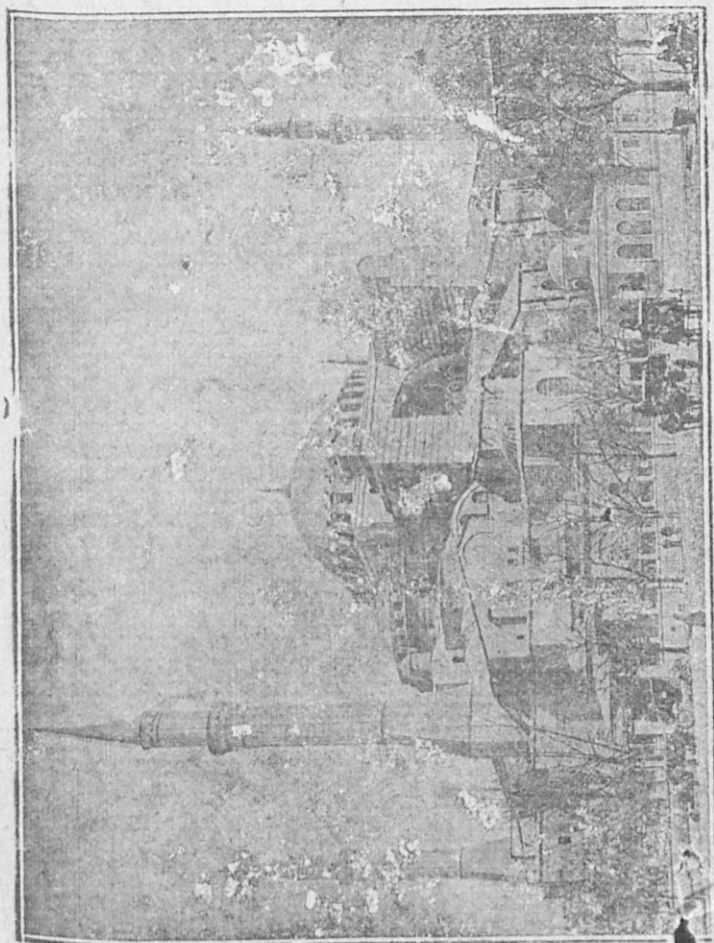
Αὐτὴ τὴ φορά ὁ ναὸς ἔγινε μεγαλύτερος καὶ πιὸ

Εἰκ. 10. Τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ὁμορφος. Δύο ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσιδώρος τὸν ναὸν κατασκεύασαν. Ἐξὶ χρόνια χρειάστηκαν γιὰ νὰ γινῆ καὶ ξοδεύτηκαν 320 ἑκατομμύρια δραχμὲς γιὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ γιὰ τὸ στολισμό του. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶναι ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς

χριστιανικῆς ὀρθοδοξίας. Τώρα οἱ Τούρκοι τὸν ἔχουν
κάμει τζαμί. Μὰ πάντα κάτω ἀπὸ τοὺς μεγάλους
θόλους του κλείνει τὰ ὄνειρα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Εἰξ. 11. Τὸ ἐξωτερικὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς φρόντισε ἀκόμη γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικήν ἡρώδειαν καὶ γιὰ τὸ ἐμπόριο. Περισσότερο
πάθησε νὰ συνηθίσουν στὸ κράτος τοῦ
Χωραφᾶ—Ποταμιάνου Ἱστορία Ε' δημοτικῶν ἐκδ.

γοῦν τὸ μετάξι, πού ὡς τότε τὸ ἔφερναν ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ ἡ μεταφορὰ του στοίχιζε πολλά. Οἱ Κινέζοι δὲν ἄφηναν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους τ' αὐτὰ τοῦ σκουληκιοῦ πού κάνει τὸ μετάξι, γιὰ νὰ μὴ μάθουν καὶ στοὺς ἄλλους τόπους τὸν τρόπο πού τὸ κατασκεύαζαν αὐτοί. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε δυὸ Ἕλληνες καλόγερους στὴν Κίνα καὶ ἀφοῦ ἔμαθαν ἐκεῖ πῶς ἀνατρέφεται τὸ σκουλήκι καὶ πῶς γίνεται τὸ μετάξι, ἔκρυψαν τ' αὐτὰ τοῦ σκουληκιοῦ μέσα στὰ ραβδιά τους καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ ἔφερναν στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκεῖ καλλιέργησαν τὸ σπόρο καὶ δίδαξαν καὶ σὲ ἄλλους μὲ ποῖὸ τρόπο νὰ τὸν καλλιεργοῦν. Ἔτσι ἄρχισε νὰ γίνεται στὴν Ἑλλάδα μετάξι, πού ἔφερε πολὺ πλοῦτο στὴ χώρα.

7. Τὸ κράτος γίνεται πιά ἐλληνικό.

Ὅταν πέθανε ὁ Ἰουστινιανός, οἱ διάδοχοί του ἄφησαν τὰ σχέδια πού εἶχε ἐκεῖνος, γιὰ νὰ ξαναγίνη πάλι ἡ μεγάλη ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Στὴν ἀπάνω Ἰταλία μπῆκαν πάλι οἱ βάρβαροι, καὶ λίγο λίγο ἡ ἐξουσία πού εἶχαν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους περιωρίστηκε μόνο στὴν κάτω Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία,

Τὸν ἴδιο χρόνο ξεχάστηκε πιά καὶ ἡ ἰδέα πῶς ἡ ἐπίσημη γλῶσσα στὸ κράτος πρέπει νὰ εἶναι τὰ λατινικά καὶ ἄρχισαν νὰ παίρνουν τὴ θέση τους τὰ ἐλληνικά, ἀφοῦ αὐτὰ μιλοῦσαν ὅλοι οἱ κάτοικοι.

Ἔτσι τὸ ἀνατολικὸ ρωμαϊκὸ κράτος γίνεται ὅλο καὶ περισσότερο ἐλληνικό. Καὶ ἦταν τὸ μόνο πολιτισμένον κράτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Μόνο ἐδῶ στὴν ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία, καλλιεργοῦν τὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστήμες. Ἐδῶ ἐξακολουθεῖ ἡ πολιτισμένη ζωὴ

τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Ἡ Κωσταντινούπολη, ἡ πρωτεύουσά του, ἦταν ἡ πιὸ μεγάλη, ἡ πιὸ ὁμορφή, ἡ πιὸ πλούσια ἀπὸ ὅλες τὶς πόλεις τοῦ κόσμου. Ἦταν ἡ βασίλισσα τῶν πόλεων ξακουστὴ σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἕλληνες κι ὅλος ὁ κόσμος τὴν ἔλεγαν μόνο Πόλη.

Πρὸς τὴν ἀνατολή, στὴν Ἀσία, καὶ πρὸς τὴ δύση, στὴν Εὐρώπη, οἱ λαοὶ εἶνε βάρβαροι, καὶ ὅλο ἐνοχλοῦν τὸ κράτος ἀπὸ διάφορες μεριές. Ζηλεύουν τὴν προκοπὴ του καὶ τὰ πλούτη του. Πρῶτοι ἐχθροὶ ποὺ ζητοῦν τὴν καταστροφὴ του εἶναι οἱ παλιοὶ ἐχθροὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, οἱ Πέρσες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

I. Οἱ Πέρσες.

Ὅταν ζοῦσε ὁ Ἰουστιανός, εἶδαμε παρὰ πάνω, πὼς εἶχε ἀρχίσει νὰ ξαναφαίνεται τὸ περσικὸ κράτος καὶ πὼς τὸ περιώρισε ὁ Βελισσάριος.

Ὅταν ἦρθαν ὁμοῦς οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἱ Πέρσες ἀρχισαν πάλι τὶς ἐπιδρομὲς τους στὸ ἑλληνικὸ κράτος.

Ἔτσι ἀρχισε ἓνας πόλεμος ποὺ βάσταξε χρόνια πολλά. Οἱ Πέρσες κατέβηκαν στὴ Συρία, στὴν Αἴγυπτο, στὴ Μικρὴ Ἀσία, κι ἔφτασαν ὡς τὴ Χαλκηδόνα, ἀντικρὺ στὴν Πόλη. Τὸ κράτος κιντύνεψε σὰ σοβαρά, ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴ δύσκολη περίσταση τὸ γλίτωσε ἓνας μεγάλος στρατηγὸς καὶ βασιλέας, ὁ Ἡράκλειος.

8) 2. Ὁ Ἡράκλειος.

Τὰ τέσσερα πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου.

Ὁραῖος καὶ δυνατὸς ἄνθρωπος ὁ Ἡράκλειος εἶχε μεγάλη θέληση καὶ σπουδαῖα χαρίσματα στρατηγικά. Ἐγινε βασιλέας στὰ 610. Τὸν πόλεμο ὅμως μὲ τοὺς Πέρσες τὸν ἄρχισε στὰ 622, γιατί ἤθελε νὰ ἐτοιμασθῆ στὸ μεταξὺ καλά.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ κυβερνοῦσαν οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ στρατὸς βρισκόταν σὲ μεγάλη παραλυσία καὶ ὅσο ἔβλεπε τὶς ἐπιτυχίες τῶν Περσῶν, ἔχανε περισσότερο τὸ θάρρος του. Ἡ πρώτη φροντίδα λοιπὸν τοῦ Ἡρακλείου, μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἦταν νὰ ἐτοιμάσῃ στρατὸ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος. Στὸ ἔργο αὐτὸ τὸν ἐβοήθησε πολὺ ὁ πατριάρχης Σέργιος καὶ ὄλος ὁ κλη-

Εἰκ. 12. Ὁ Ἡράκλειος

ροσ. Ἄφησαν στὸ βασιλεῖα ὄλους τοὺς θησαυροὺς ποὺ εἶχαν τὰ μοναστήρια καὶ οἱ ἐκκλησίες. Ἐπειτα ἐξήγησαν στὸ λαὸ πὼς ὁ πόλεμος γίνεται γιὰ νὰ πάρουν πίσω τὸν τίμιον σταυρό, ποὺ τὸν εἶχαν ἀρπάξει οἱ Πέρσες ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἔτσι ὁ στρατὸς ἐνθουσιάστηκε καὶ ἦταν ἐτοιμὸς νὰ πολεμήσῃ τοὺς ἀπίστους. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ πόλεμος γινόταν θρησκευτικὸς. Οἱ στρατιῶτες θὰ πολεμοῦσαν γιὰ τὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὁ Ἡράκλειος σὰ φανατικὸς χριστιανός, ἦταν πολὺ κατάλληλος

νά γίνη ἀρχηγὸς τέτοιου πολέμου. Ὁ Ἡράκλειος ἦταν πολὺ θρησκός. Στους πολέμους εἶχε πάντα μαζί του μιὰ εἰκόνα τῆς Παναγίας, ποὺ τῆς εἶχε μεγάλη εὐλάβεια. Καὶ αὐτὸν τὸ φανατισμὸ του ἤξερε νὰ τὸν ἐμπνέη καὶ στοὺς στρατιῶτες του.

¶ ¶ Ἐτσι λοιπὸν ἀφοῦ ἐτοίματε τὸ στρατὸ του ὁ Ἡράκλειος, ἄφησε στὴν πόλιν ἀντιβασιλέα τὸν ἀνήλικό του γιὸ Κωνσταντῖνο καὶ γιὰ κηδεμόνες του τὸν πατριάρχη Σέργιο καὶ τὸν ὑπουργὸ Βῶνο καὶ τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 622 ξεκίνησε ὁ ἴδιος γιὰ τὸν πόλεμο.

Τὰ τέσσαρα πρῶτα χρόνια νίκησε ὁ Ἡράκλειος σὲ πολλὰ μάχες τοὺς Πέρσες. τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ τὴ Μικρὴ Ἀσία, μπῆκε στὸ κράτος τους, καὶ τοὺς πῆρε πόλεις πολλὰ καὶ λάφυρα. /

3. Οἱ Ἀραβες πολιορκοῦν τὴν Πόλιν.

Ἦταν ἔτοιμος πάλι ὁ Ἡράκλειος νὰ μπῆ στὰ 629 στὴν Περσία, ὅταν τοῦ ἔρχεται ξαφνικὸ μῆνυμα πὼς πολιορκοῦν τὴν Πόλιν.

Ὁ βασιλέας τῶν Περσῶν Χοσρόης φοβισμένος ἀπὸ τὶς νίκες τοῦ Ἡρακλείου, συνενοήθηκε μὲ τοὺς Ἀβάρους ποὺ ζοῦσαν στὰ βόρεια μέρη τοῦ Δούναβη ποταμοῦ, καὶ ἤλθον αὐτοὶ καὶ πολιορκήσαν τὴν Πόλιν. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἓνα μέρος τοῦ περσικοῦ στρατοῦ πῆγε καὶ αὐτὸ ἀντικρὺ στὴν Πόλιν, στὴ Χρυσόπολη.

Τὸ μῆνυμα ὅμως αὐτὸ δὲν τάραξε πολὺ τὸν Ἡράκλειο. Ἦξερε πὼς ἡ Πόλιν βρίσκεται σὲ καλὰ χέρια. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ τρέξη ἐκεῖ, καθὼς περίμενε ὁ Χοσρόης, ἔστειλε μόνο βοήθεια ἀπὸ 12 χιλιάδες στρατιῶτες καὶ αὐτὸς ἔμεινε κοντὰ στὰ σύνορα, γιὰ νὰ συγκρατῇ τὸν περσικὸ στρατὸ καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήσῃ νὰ χυθῇ ὀλόκληρος ἀπάνω στὴν Πόλιν.

Καὶ ἀληθινὰ ὁ ὑπουργὸς Βῶνος εἶχε καλὰ ὀργανωμένην τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Πόλης. Ὁ πατριάρχης Σέργιος κάθε μέρα παρακινούσε τὸ λαὸν νὰ πολεμήσῃ μὲ γενναϊότητα καὶ τοῦ στερέωνε τὴν πεποίθησιν, πῶς ἡ Παναγία ποὺ προστάτευε τὴν Πόλιν δὲ μπορούσε νὰ τὴν ἀφήσῃ ἀβοήθητη. Στὴν περίστασιν ἐκείνη ἔγιναν καὶ οἱ χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας, ποὺ τοὺς ἀκοῦμε ἀκόμη κάθε μεγάλην σαρακοστήν ἐκκλησίαν.

Μὲ τὸν ἐνθουσιασμὸ αὐτὸν νίκησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἀνάγκασαν τοὺς βαρβάρους νὰ φύγουν. Ἡ Πόλις εἶχε σωθῆ. Οἱ κάτοικοί τῆς ἔτρεξαν χαρούμενοι στὸ ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας νὰ εὐχαριστήσουν τὴν Παναγίαν, ποὺ τοὺς ἔσωσε. Τότε ἔγινε καὶ τὸ γνωστὸ τροπάρι :

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφωσι σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε...

4. Καταστροφή τῶν Περσῶν.

Ἡ Πόλις σώθηκε, μὲ οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἡρακλείου δὲν εἶχαν τελειώσει ἀκόμη.

Τὸν ἄλλο χρόνον ὁ Ἡράκλειος μπῆκε πάλιν μὲ τὸ στρατόν του στὸ περσικὸν κράτος καὶ πῆρε πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια. Κοντὰ πάλιν τὴν πόλιν τῆς Βαβυλωνίας, τῇ Νινευθῇ, ὁ Χοσρόης ἀποφάσισε νὰ ἀντισταθῇ. Ἐκαμάν τότε ἐκεῖ μεγάλη μάχη οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Πέρσας καὶ ἡ μάχη αὐτὴ ἔδωσε τέλος στὸν πόλεμον. Ὁ Ἡράκλειος νίκησε καὶ κατὰστρεψε τοὺς Πέρσας, καὶ ὁ Χοσρόης ἔφυγε νικημένος στὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους του.

Ἐκ τούτου πάλιν οἱ Πέρσες δὲ μπόρουν νὰ κάμουν ἄλλο στρατὸ καὶ ζήτησαν εἰρήνην.

Ὁ Ἡράκλειος τοὺς παραχώρησε τὴν εἰρήνην ὄχι μὲ σκληροὺς ὄρους. Τὸ περσικὸ κράτος ξαναγύρισε στὰ σύνορα ποῦ εἶχε καὶ πρωτύτερα, ὡς τὸν ποταμὸ Ἀράξη ἀπὸ τὸ βόρειο μέρος, καὶ ὡς τὸν Εὐφράτη ἀπὸ τὸ νότιο. Οἱ Πέρσες ἔδωσαν ἀκόμη πίσω ὄλους τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο γιὰ τοὺς χριστιανούς, τοὺς ἔδωσαν πίσω τὸν τίμιον σταυρόν, ποῦ εἶχαν ἀρπάξει ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

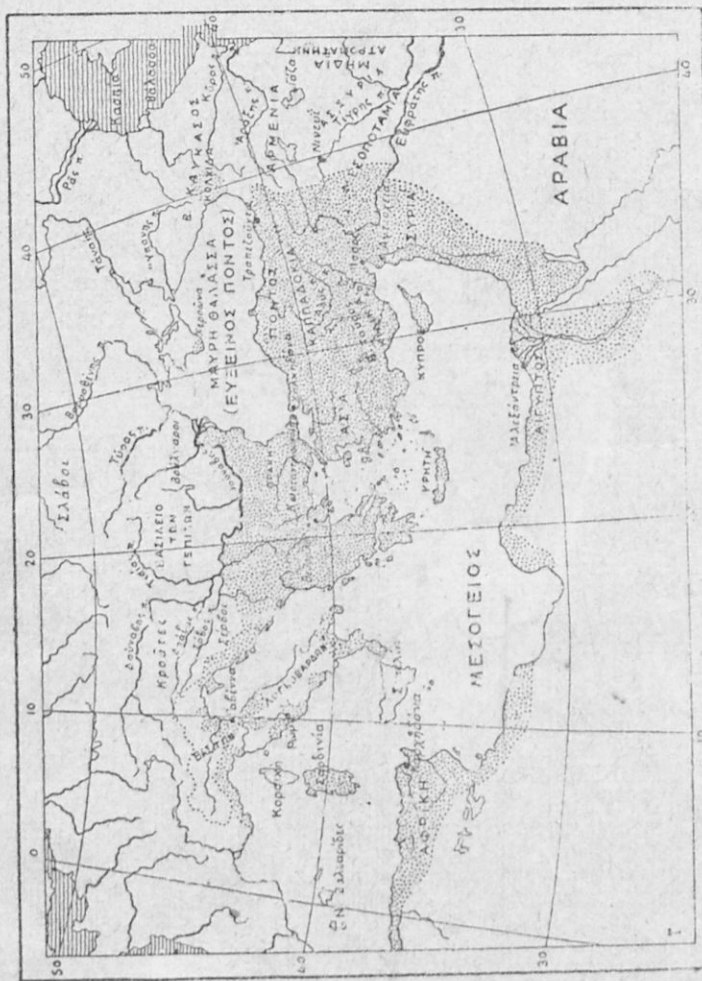
Γύρισε τότε ὁ Ἡράκλειος εἰς τὴν Πόλιν. Ὁ λαός, οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς πῆγαν εἰς τὴν ἀσιατικὴν ὄχθη τοῦ Βοσπόρου νὰ τὸν ὑποδεχτοῦν. Ὁ Ἡράκλειος μὲ μεγάλη συνοδείαν πέρασε τὸ Βόσπορον καὶ μπῆκε εἰς τὴν Πόλιν ἀπάνω σ' ἓνα ἄρμα ποῦ τὸ ἔσαν τέσσερις ἐλέφαντες, ἐνῶ μπροστὰ προχωροῦσαν στρατιῶτες κρατώντας τὸν τίμιον σταυρόν, τὸ πιὸ δοξασμένο ἀπὸ τὰ τρόπαιά του.

Τὸν ἄλλο χρόνον ἔφερε ὁ Ἡράκλειος τὸν τίμιον σταυρόν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ἔβαλε πάλιν εἰς τὴν παλιὰν του θέσιν, στίς 14 Σεπτεμβρίου 629. Τὴν ἴδιαν μέραν τὸν εἶχαν ξαναστήσει καὶ τὴν πρώτην φοράν, τότε ποῦ βρέθηκε ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τὴν ἁγίαν Ἐλένη.

Ἔτσι ὁ Ἡράκλειος κατῴρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὸ δεύτερον περσικὸν κράτος καὶ ἡ δόξα του γιὰ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ εἶναι πολὺ δίκαιη. Ἐνῶ βρῆκε τὸ κράτος του παραλυμένο καὶ καταστραμμένο, αὐτὸς τὸ ἀνάστησε. Ἄναψε τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ του καὶ μὲ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως τοῦ ἔδωσε τόσο θάρρος, ὥστε νὰ κάμῃ θαύματα. Τοῦ Ἡρακλείου τὸ ἔργον μπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου

Ἀλεξάνδρου πού κατώρθωσε νά διαλύσῃ τὸ πρῶτο περσικὸ κράτος.

Ἡ εἰρήνη ὅμως πού ἀγοράστηκε μὲ τόσο αἷμα, δὲ

Εἰς. 13. Ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τοῦ Ἡρακλείου.

βάσταξε πολὺν καιρὸ. Σὲ λίγο ἄλλος φοβερὸς ἐχθρὸς γιὰ τὸν ἐλληνισμό παρουσιάζεται, οἱ Ἀραβες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ

1. Ο Μωάμεθ και ἡ διδασκαλία του.

Οἱ Ἄραβες κατοικοῦσαν στήν Ἀραβική χερσόνησο. Δέγονταν ἀκόμη και Ἄγαρηνοὶ και Ἰσμαηλίτες, γιατί πίστευαν πὼς ἡ καταγωγή τους ἄρχιζε ἀπὸ τὸν Ἰσμαήλ, τὸ γιὸ τοῦ Ἀβραάμ και τῆς Ἄγαρ.

Πρὶν παρουσιασθῆ ὁ Μωάμεθ οἱ περισσότεροὶ Ἄραβες πίστευαν σὲ πολλοὺς θεοὺς. Λίγοι ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν Ἰουδαῖοι και μερικοὶ ἄλλοι χριστιανοί. Ὅλους μαζί ὅμως τοὺς συνένωσε κατὰ τὸν 7. αἰῶνα σὲ μιὰ καινούργια θρησκεία δική του ὁ Μωάμεθ.

Ὁ Μωάμεθ γεννήθηκε στὴ Μέκα, πόλι τῆς Ἀραβίας, ἀπὸ καλὴ μὰ φτωχὴ οἰκογένεια. Μικρὸς ἀκόμη ἔχασε τοὺς γονεῖς του κι ἔγινε στὴν ἀρχὴ βοσκὸς γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ζήσῃ. Ἀργότερα ἔγινε ἔμπορος. Ἔτσι βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ γυρίσῃ ὅλη τὴν Ἀραβία και νὰ γνωρισθῆ μὲ πολλοὺς χριστιανοὺς και ἑβραίους. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθε τίς θρησκείες τους κι ἔχοντας φαντασία ζωηρὴ και χαρακτήρα ἐνεργητικὸ, ἔβαλε στὸ νοῦ του νὰ κάμῃ μιὰ νέα θρησκεία.

Ὅταν λοιπὸν ὁ Μωάμεθ ἔγινε σαράντα χρόνων, παρουσιάστηκε στὴ Μέκα γιὰ προφήτης κηρύσσοντας πὼς ὁ Θεὸς τοῦ παράγγειλε μὲ τὸν ἀρχάγγελο Γαβριήλ νὰ διδάξῃ στὸν κόσμον πὼς «ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς και ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης του». Ἐλεγε ἀκόμη, πὼς οἱ Ἰουδαῖοι και οἱ χριστιανοὶ διαστρέφουν τὴν ἀληθινὴ διδασκαλία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἔχει φανερωθῆ στοὺς ἀνθρώπους και μὲ ἄλλους προ-

φήτες και με τὸ μεγαλύτερο ἀπ' ὅλους τὸ Χριστό. Για αὐτὸ ὁ Θεὸς στέλνει τώρα αὐτόν, τελευταῖο προφήτη, γιὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Δίδασκε ἀκόμη ὁ Μωάμεθ, πὼς με τὸ θάνατο δὲ χάνεται ὁ ἄνθρωπος τελειωτικά. Καὶ πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ καὶ κρίση. Ὅσοι πιστεύουν στὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ (οἱ μουσουλμᾶνοι, ποὺ θὰ πῆ: πιστεῖ) θὰ κριθοῦν σύμφωνα με ὅσα ἔκαμαν στὴ ζωὴ τους. Οἱ δίκαιοι θὰ πᾶνε στὸν παράδεισο καὶ ἐκεῖ θὰ ζοῦν αἰώνια ζωὴ εὐτυχισμένη. Οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ τιμωρηθοῦν, μὰ προσωρινὰ μόνο. Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ τοὺς περιμένει κόλαση αἰώνια εἶναι οἱ ἄπιστοι. Αὐτοὶ καὶ καλοὶ ἂν εἶναι θὰ τιμωρηθοῦν αἰώνια γιὰ τὴν ἀπιστία τους. Καὶ ἐπειδὴ τυχαίνει οἱ διάφοροι λαοὶ νὰ εἶνε ἄπιστοι ἀπὸ ἀμάθεια, γιὰτὶ δὲν ξέρουν τὴν ἀληθινὴ θρησκεία, οἱ μουσουλμᾶνοι ἔχουν ὑποχρέωση, γιὰ νὰ τοὺς σώσουν, νὰ τοὺς γυρίσουν στὴν ἀληθινὴ πίστη καὶ με τὸ σπαθὶ ἀκόμη. Γι' αὐτὸ ὅσοι μουσουλμᾶνοι προσπαθοῦν νὰ διαδώσουν τὴ θρησκεία τους καὶ σκοτώνονται στὸν πόλεμο, πᾶνε ἴσα στὸν παράδεισο. / *ὡς ἔδω να δαυδωρει*

2: Πὼς διαδόθηκε ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ.

1^ο Όταν ἄρχισε νὰ διδάσκῃ τὴ νέα θρησκεία του ὁ Μωάμεθ, πολλοὶ ἀπὸ τὸ λαὸ τὸν ἀκολούθησαν ἀμέσως με πίστη καὶ φανατισμό.

Ὅταν ἄρχισαν ὅμως νὰ πληθαίνουν οἱ ἐπαδοὶ του, οἱ ἄρχοντες τῆς Μέκας τὸν ἐφοβέρισαν πὼς θὰ τὸν σκοτώσουν, καὶ αὐτὸ ἀνάγκασε τὸ Μωάμεθ νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ πάῃ σὲ μιὰν ἄλλη πόλιν τῆς Ἀραβίας, τὴ Μεδίνα. Οἱ μουσουλμᾶνοι ἔδωσαν στὴ φυγὴ αὐτὴ τ' ὄνομα ἐγίρα καὶ τὴν ἐθεώρησαν ἔπειτα

μεγάλο κατόρθωμα, γιατί με τή φυγή εκείνη σώθηκε ὁ προφήτης. Ἀπὸ τὸ χρόνο ποῦ ἔφυγε ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τὴ Μέκα, δηλαδή ἀπὸ τὸ 622, ἀρχίζει ἡ χρονολογία γιὰ τοὺς Μουσουλμάνους, καθὼς γιὰ μᾶς ἀρχίζει ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Χριστοῦ.

Στὴ Μεδίνα ἔτρεξαν ἀμέσως γύρω ἀπὸ τὸ Μωάμεθ χιλιάδες ὄπαδοὶ καὶ τότε ὁ προφήτης κήρυξε τὸν πόλεμο στοὺς κατοίκους τῆς Μέκας. Χρόνια δλόκληρα βίασταξε ὁ πόλεμος αὐτός, καὶ στὸ τέλος οἱ κάτοικοι τῆς Μέκας ἀναγνώρισαν τὸ Μωάμεθ γιὰ προφήτη καὶ ἀρχηγό. Τότε πιά, ἅμα πῆρε τὴ Μέκα ὁ Μωάμεθ, δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ τὸν ἀναγνώρισε ὅλη ἡ Ἀραβία.

Ἔτσι ἡ Ἀραβία ἔγινε ἓνα κράτος με ἀρχηγὸ θρησκευτικὸ καὶ πολιτικὸ τὸ Μωάμεθ. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ ὁ Μωάμεθ πέθανε.

3. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀράβων.

Ἀφοῦ πῆρε σιτὴν ἐξουσία του τὴν Ἀραβία ὁ Μωάμεθ συλλογίστηκε νὰ ὑποτάξῃ ὅλο τὸν κόσμο. Τὸ σχέδιό του αὐτὸ τὸ σταμάτησε ὁ θάνατος. Μὰ οἱ διάδοχοί του προσπάθησαν νὰ τὸ πετύχουν, καὶ με τὸ σκοπὸ αὐτόν, νὰ κυριέψουν τὸν κόσμο, ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν με τοὺς Πέρσες καὶ με τοὺς Ἕλληνας.

Σὲ πέντε χρόνια μέσα οἱ Ἀραβες πῆραν ὅλο τὸ περσικὸ κράτος καὶ ἀνάγκασαν τοὺς Πέρσες νὰ γίνουν μωαμεθανοί. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἄρχισαν νὰ πολεμοῦν καὶ με τοὺς Ἕλληνας.

Στὴν ἀρχὴ πῆραν τὴ Δαμασκὸ καὶ ὕστερα τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἡράκλειος προσπάθησε νὰ τοὺς ἐμποδίση, μὰ τὸν νίκησαν καὶ με μεγάλη δυσκολία κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὸν τίμιον σταυρό.

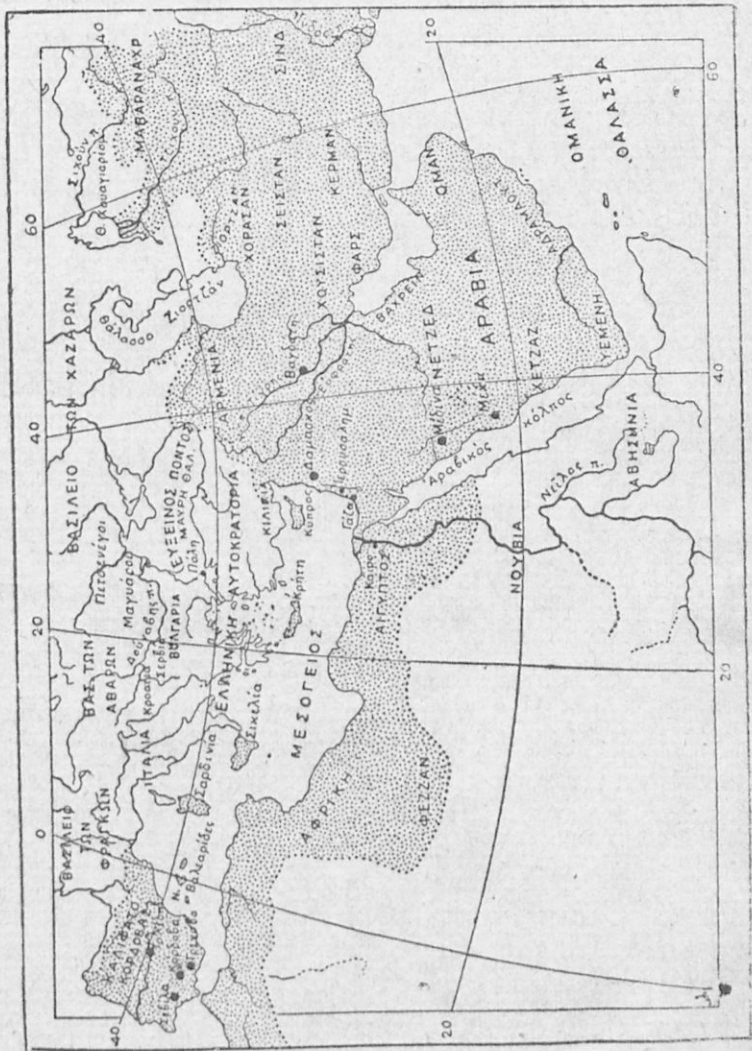
Ἐπειτα οἱ Ἀραβες πῆραν ὅλη τὴ Συρία, τὴ Μεσοποταμία καὶ τὴν Αἴγυπτο, ἀπλώθηκαν στὴν Ἀφρική καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πέρασαν στὴν Ἰσπανία καὶ κυρίεψαν καὶ αὐτή.

Ἀφοῦ πιά εἶχαν ἰδρύσει τόσο μεγάλο κράτος οἱ Ἀραβες συλλογίστηκαν νὰ προσβάλουν τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐτοίμασαν λοιπὸν πολὺ στρατὸ καὶ στόλο, ἔφτασαν στὴν Πόλη καὶ τὴν πολιορκήσαν.

Ἐφτὰ ὀλόκληρα χρόνια βάσταξε ἐκείνη ἡ πολιορκία, ἀπὸ τὰ 671 ὡς τὰ 678. Στὴν Πόλη βασίλευε τότε ὁ Κωνσταντῖνος Δ'. Αὐτὸς κατώρθωσε ν' ἀντισταθῆ σὲ ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων, ἔτσι πού νὰ πᾶνε οἱ προσπάθειές τους ἄδικα. Τοὺς Ἕλληνας τοὺς βοήθησε τότε πολὺ στὴν ἄμυνα μιὰ ὑγρὴ φωτιά καθὼς τὴν εἶχαν ὀνομάσει. Ἦταν φωτιά ἀναλυτὴ, πού τὴν εἶχε ἀνακαλύψει ὁ μηχανικὸς Καλλίνικος, καὶ τὴν κατασκεύαζε ἀπὸ διάφορες ἐμπρηστικὰς ὕλες. Τὴν ἐρριχναν μὲ σωλῆνες στοὺς ἐχθροὺς καὶ δὲν ἔσβηνε οὔτε στὸ νερό.

Μὲ αὐτὸ τὸ μέσο οἱ Ἕλληνας ἀντιστάθηκαν σὲ ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων καὶ τοὺς ἀνάγκασαν ἔπειτα ἀπὸ χρόνια, ἀφοῦ θυσίασαν πολὺ στρατὸ καὶ στόλο, νὰ λύσουν τὴν πολιορκία καὶ νὰ φύγουν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει μεγάλη σημασία γιατί δὲ σώθηκε ἀπὸ τοὺς μωαμεθανοὺς μόνον ἡ Πόλη, παρὰ ὀλόκληρη ἡ Εὐρώπη. Γι' αὐτὸ οἱ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν πρέσβεις νὰ συγχαροῦν τὸν Κωνσταντῖνο γιὰ τὸ μεγάλο του κατόρθωμα.

Εἰκ. 14. Οἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.

5. Οἱ Ἄραβες πολιορκοῦν τὴν Πόλην γιὰ δεύτερη φορά.

Ἄν καὶ εἶχαν ἀποτύχει στὴν πρώτη τους πολιορκία οἱ Ἄραβες δὲν ἄφησαν τὸ σχέδιό τους νὰ πάρουν τὴν Πόλην.

Ἐπειτα ἀπὸ σαράντα χρόνια ἐτοίμασαν πάλι πολὺ στρατὸ καὶ στόλο καὶ στὰ 717 τὴν ξαναπολιόρκησαν. Στὴν Πόλην βασιλεύεε τότε ὁ Λέοντας Γ' ὁ Ἰσαυρος, ποὺ λεγόταν ἔτσι ἀπὸ τὴν πατρίδα του Ἰσαυρία τῆς Μικρῆς Ἀσίας.

Αὐτὴ τὴ φορά ἡ πολιορκία δὲν κράτησε παρὰ πάνω ἀπὸ ἓνα χρόνο. Οἱ Ἄραβες νικῆθηκαν πολλὲς φορές καὶ μὲ τὴ ὑγρὴ φωτιά καταστράφηκε ὁ περισσότερος στόλος τους. Ἐτσι ἔφυγαν πάλι ἀπὸ τὴν Πόλην χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἐκκλησία κανόνισε γιὰ τὴν ἀνάμνηση καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς νὰ ψέλνεται ὁ ἀκάθιστος ὕμνος.

6. Οἱ Ἄραβες ἀρχίζουν νὰ παρακμάζουν.

Ἡ ἀποτυχία αὐτὴ ἔγινε ἀφορμὴ ν' ἀρχίσῃ νὰ πέφτῃ ἡ ὁρμὴ ποὺ εἶχαν ὡς τότε οἱ Ἄραβες. Ἄρχισαν πόλεμο ἐμφύλιο μεταξύ τους, ποὺ χώρισε τὸ κράτος τους σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη. Ἀπὸ τὴ διαίρεση αὐτὴ ἐπώφελήθηκαν μεγάλοι αὐτοκράτορες τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδόνας, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος, καὶ πῆραν πίσω ἀπὸ τοὺς Ἄραβες πολλὰς χώρες στὴ Μεσοποταμία, τὴ Συρία καὶ τὴν Ἀρμενία. Οἱ Ἄραβες εἶχαν ἀρχίσει πιά νὰ παρακμάζουν.

Ὁ μωαμεθανισμὸς ὁμῶς κρατιέται καλὰ. Στὴ θέση

τοῦ ἀραβικοῦ ἀρχίζει νὰ παρουσιάζεται ἄλλο μωαμεθανικό κράτος, τὸ τουρκικό. Γι' αὐτὸ θὰ μιλήσωμε παρακάτω σὲ ἰδιαιτέρο κεφάλαιο. Γιὰ τὴν ὥρα πρέπει νὰ δοῦμε μιὰ μεταρρύθμιση σπουδαία ποὺ προσπάθησαν νὰ κάμουν στὸ κράτος μερικοὶ Ἑλληνες αὐτοκράτορες τὸν 8. αἰῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄.

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

1. Ἄτοπα θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικά.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οἱ ἄνθρωποι ἀντὶ νὰ λατρεύουν μόνο τὸ Θεὸ λάτρευαν ἕμοια σὰν τὸ Θεὸ καὶ ἔλους τοὺς ἀγγίους καὶ τὶς εἰκόνας καὶ τὰ λείψανα τοὺς, νομίζοντας πὼς ὅλα αὐτὰ εἶχαν τὴ δύναμη νὰ κάνουν θαύματα. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπον καταντοῦσαν οἱ χριστιανοὶ νὰ φαίνωνται σὰν εἰδωλολάτρες.

Καὶ ἓνα ἄλλο κακὸ ἀκόμη γινόταν ἀπὸ παρεξήγηση τῆς θρησκείας. Στους πρώτους αἰῶνες τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἀσκητὲς πρόσφεραν στὴ θρησκεία καὶ στὴν κοινωνία μεγάλες ὑπηρεσίες. Αὐτοὶ μὲ τὴ ζωηρὴ τους πίστη στερέωσαν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία. Ἐπειτα πολλοὶ ἄνθρωποι πονεμένοι καὶ κουρασμένοι ἀπὸ τὶς δυστυχίες τῆς ζωῆς ἔβρισκαν παρηγοριὰ στὰ μοναστήρια. Στὰ μοναστήρια ἀκόμη εἶχαν καταφύγιο οἱ φτωχοὶ καὶ οἱ ὀδοιπόροι. Στὰ μοναστήρια αὐτὰ τέλος χρωστοῦμε ἔμεῖς οἱ νεώτεροι Ἑλληνες μεγάλη εὐγνωμοσύνη,

γιατι στο καιρο τῆς σκλαβιας αὐτὰ διατήρησαν τὰ γράμματα καὶ τὸν ἔθνισμό μας.

Μέ ὅλα αὐτὰ ὅμως τὴν ἐποχὴ ἐκείνη γίνονταν στὰ μοναστήρια πολλὰ ἄτοπα, ποὺ ἔφερναν βλάβη στὴν κοινωνία καὶ τὸ ἔθνος. Τὰ μοναστήρια πλήθυναν καὶ μάζεψαν πάρα πολλὰ πλούτη ἀπὸ τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ποὺ ἀφιέρωναν εὐλαβητικοὶ χριστιανοί. Δὲν ἦταν πιὰ στὰ μοναστήρια ἡ ζωὴ ἀσκητικὴ. Ἔγινε ἡσυχὴ καὶ ἀπολαυστικὴ. Χιλιάδες νέοι κάθε χρόνο γίνονταν καλόγεροι ὄχι ἀπὸ εὐλάβεια, παρὰ γιὰ νὰ ζοῦν εὐχάριστα χωρὶς νὰ δουλεύουν. Ἀπὸ τὰ ἄτοπα αὐτὰ ἄρχισαν νὰ ζημιώνωνται καὶ ὁ στρατὸς καὶ ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία. Καὶ τὸ δημόσιο ταμεῖο ἔχανε πολλὰ εἰσοδήματα, ἀφοῦ τὰ κτήματα τ' ἀφιερωμένα στὰ μοναστήρια δὲν πλήρωναν οὐδεὶς κανένα φόρο.

Δὲν ἔφταναν ὅμως τ' ἄτοπα αὐτά, ποὺ εἶχαν τὴν ἀρχὴ τους στὴ θρησκεία, εἶχε καὶ ἡ κοινωνία τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐλαττώματα πολλὰ.

Ἡ παιδεία καὶ τὰ γράμματα ἦταν στὰ χέρια τῶν μοναχῶν, καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ ἔπαιρναν ἀνατροφὴ γεμάτη ἀπ' ὅλες τὶς προλήψεις ποὺ εἶδαμε παραπάνω.

Οἱ νόμοι ποὺ εἶχε κάμει ὁ Ἰουστινιανὸς δὲ μποροῦσαν πιὰ νὰ συμβιβαστοῦν μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης χριστιανικῆς κοινωνίας.

Ἄλλο κακὸ μεγάλο τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἦταν ἡ δουλοπαροικία. Οἱ γεωργοὶ δηλαδὴ ποὺ καλλιεργοῦσαν τὰ κτήματα τῶν πλουσίων ἦταν γιὰ τοὺς ἀφέντες τους σὰ δοῦλοι, καὶ δὲ μπορούσαν ποτὲ νὰ πρὸκόψουν, ν' ἀποκτήσουν δική τους περιουσία καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦν.

Ἀκόμη καὶ ὁ στρατὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους ἦταν μὲ τοὺς πολέμους ποὺ εἶχε κάμει τὸ κράτος μὲ τοὺς Ἄραβες σὲ κακὴ κατάστασι.

Παρουσιάστηκε λοιπὸν ἀνάγκη ὅλα τὰ κακὰ αὐτὰ νὰ διορθωθοῦν καὶ τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τὴν καταλάβαιναν βαθύτερα οἱ πιδ μορφωμένοι ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς.

Αὐτὴ τὴ διόρθωσι προσπάθησε νὰ κάμῃ ὁ Λέωντας Εἰκ. 15. Λέωντας ὁ Ἰσαυρός. Ἰσαυρός στὰ 717 καὶ ἔπειτα οἱ διάδοχοί του, ποὺ ἀπὸ αὐτὸν ὠνομάζονταν καὶ αὐτοὶ Ἰσαυροί.

2. Ἡ νίκη τῆς Ὀρθοδοξίας.

Οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἔκαμαν πραγματικὰ πολλοὺς νέους νόμους. Κατάργησαν σχεδὸν τὴ δουλοπαροικία, ἔκαμαν νέα ὀργάνωσι τοῦ στρατοῦ καὶ διώρθωσαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ἀκόμη ἔκλεισαν πολλὰ μοναστήρια πῆραν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἔκαμαν σχολεῖα λαϊκὰ.

Στὴν προσπάθειά τους ὅμως νὰ χτυπήσουν τὰ θρησκευτικὰ ἄτοπα προχώρησαν περισσότερα ἀπ' ὅσο ἔπρεπε. Ζήτησαν νὰ καταργήσουν ὁλότελα τὶς εἰκόνες. Σ' αὐτὸ ὅμως οἱ μοναχοὶ καὶ ὁ λαὸς ὁ ἴδιος ἔφεραν ἀντίδρασι μεγάλη. Ἔτσι ἄρχισαν φιλονικίες καὶ ἀγῶνες ποὺ χώρισαν τὸν κόσμον σὲ δυὸ μερίδες σὲ ὄσους Χωραφᾶ—Ποταμιάνου Ἰστορία Ε' δημοτικῆ. ἐκδ. 4

ἤθελαν τὶς ἅγιες εἰκόνες τοὺς εἰκονολάτρεις, καὶ σὲ κείνους ποὺ ζητοῦσαν νὰ καταργηθοῦν, τοὺς εἰκονομάχους.

Οἱ ἄγωνες αὐτοὶ βάσταξαν 120 χρόνια καὶ στὸ τέλος νίκησαν οἱ εἰκονολάτρεις.

Στὰ 942 ποὺ ἔγινε βασίλισσα ἡ Θεοδώρα, κάλεσε στὴν Κωνσταντινούπολη οἰκουμενικὴ σύνοδο γιὰ τὶς εἰκόνες. Ἡ σύνοδος αὐτὴ ἔβγαλε ἀπόφαση ν' ἀναστηλωθοῦν οἱ ἐκκλησίαι οἱ εἰκόνες. Ἐξήγησε μόνο στὸ λαὸ πὼς τὸ προσκύνημα μιᾶς εἰκόνας δὲν πρέπει νὰ τὸ παίρνη κανεὶς γιὰ λατρεία, παρὰ νὰ ξέρη πὼς μὲ αὐτὸ δείχνει τὴν πίστη του καὶ κάνει μιὰ τιμὴ στὸν ἅγιο ποὺ εἶναι ζωγραφισμένος στὴν εἰκόνα.

Ἀπὸ τότε ὠρίστηκε νὰ γιορτάζεται τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς μεγάλης σαρακοστῆς ἡ νίκη αὐτὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ γι' αὐτὸ ἡ ἡμέρα αὐτὴ ὠνομάστηκε ἀπὸ τότε Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας.

Β. Τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Φώτιος.

Τὸν ἴδιο καιρό, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία ποὺ ἔπαθε ἡ μεταρρύθμιση, ἔγινε καὶ τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας.

Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης, ὁ πάπας, ἦταν καὶ αὐτὸς πατριάρχης σὰν τοὺς ἄλλους τέσσερεις πατριάρχες, τῆς Πόλης, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀντιόχειας. Στὸν πάπα μόνο ἀφῆναν οἱ ἄλλοι πατριάρχες τὰ πρωτεῖα, γιὰτὶ ἡ Ρώμη ἦταν ἡ παλιὰ πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ πάπας ὅμως δὲν ἦταν εὐχαριστημένος μὲ αὐτό. Ἦθελε νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς ὁλόκληρης τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἀνατολῆς δὲν

τὸ δεχόταν, ἢ δυτικὴ ἐκκλησία βρισκόταν σὲ φιλονικίες μετὰ τὴν ἀνατολικήν. Ἐκείνη μάλιστα τὴν ἐποχὴ οἱ δυτικοὶ ἔδειξαν μεγάλη πλεονεξία στὶς ἀπαιτήσεις τους.

Τὸ 857 εἶχε γίνῃ πατριάρχης στὴν Πόλη ὁ περίφημος Φώτιος, κληρικὸς πολὺ μορφωμένος, ποὺ εἶχε γράψει καὶ πολλὰ βιβλία. Ὁ Φώτιος ἦταν ἀπὸ οἰκογένεια καλὴ καὶ εἶχε πρὶν μεγάλο ἀξίωμα στὸ παλάτι. Αὐτὰ τὰ προτερήματά του τὸν ἀνέβασαν στὸν πατριαρχικὸ θρόνο. Σὲ τέσσερις ἡμέρες μόνο, ἀπὸ λαϊκὸς ποὺ ἦταν, πέρασε ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς βαθμοὺς καὶ ἔγινε πατριάρχης. Αὐτὸ δὲν εἶχε γίνῃ πρώτη φορά. Συχνὰ καὶ πρὶν λαϊκοὶ εἶχαν γίνῃ πατριάρχες.

Ὁ πάπας ἔμως πῆρε τὴ χειτονοῖα τοῦ Φωτίου γι' ἀφορμὴ ν' ἀνακατωθῆ πάλι στὶς ὑποθέσεις τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Κήρυξε πὼς ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου ἦταν παράνομη, προσκάλεσε σύνοδο στὴ Ρώμη ἀπὸ δικούς του ἐπισκόπους καὶ καταδίκασε τὸ Φώτιο σὲ καθαίρεση.

Ὁ Φώτιος πῆρε τότε τὴν ἀπόφωση νὰ δώσῃ τέλος στὴν παράλογη ἀξίωση πού εἶχαν οἱ πάπες τῆς Ρώμης νὰ θέλουν νὰ διευθύνουν αὐτοὶ ὅλη τὴ χριστιανοσύνη. Προσκάλεσε λοιπὸν στὴν Πόλη, στὰ 867, οἰκουμενικὴ σύνοδο νὰ κρίνῃ τὸν πάπα γιὰ τίς ἀπαιτήσεις του αὐτές, καθὼς καὶ γιὰ μερικοὺς νεωτερισμοὺς ποὺ εἶχε κάμῃ στὴ δυτικὴ ἐκκλησία.

Ἡ σύνοδος αὐτὴ καθαίρεσε καὶ ἀναθεμάτισε τὸν πάπα καὶ τοῦ ἀρνήθηκε τὸ δικαίωμα ν' ἀνακατῶνεται στὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Ἀπὸ τότε ἄρχισε τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

| 1. Οί Σλάβοι

Δὲν εἶχαν μόνο στὴν Ἀσία ἐχθροὺς οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες καὶ δὲν πολεμοῦσαν μόνο μὲ τοὺς Πέρσες καὶ τοὺς Ἀραβες. Ἀπὸ τὸ Δούναβη ἄλλοι βάρβαροι ἀπειλοῦσαν τὴν τὸ κράτος, οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι.

Οἱ Σλάβοι εἶχαν τὴ χώρα τους στὰ βόρεια μέρη τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαναν συχνὰ ἐπιδρομὲς στὸ κράτος ληστεύοντας ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς ἐπαρχίαι του, προπάντων τὴ Θράκη καὶ τὴ Μακεδονία καὶ μαζεύοντας ὄσα λάφυρα μποροῦσαν, ξαναγύριζαν στὶς πατρίδες τους. Σὲ μιὰ τέτοια μάλιστα ἐπιδρομὴ ποὺ ἔκαμαν τὴν ἐποχὴ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, προχώρησαν ὡς τὴν Πελοπόννησο.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Σλάβους αὐτοὺς ἔμειναν τότε στὶς ἑλληνικὲς χώρες καὶ σιγὰ σιγὰ ἐξελληνίστηκαν.

Ἀργότερα ὁ Ἡράκλειος ἔδωσε στὴ σλαβικὴ φυλὴ τῶν Σέρβων τὴ σημερινὴ Σερβία γιὰ νὰ κατοικήσουν.

2. Οἱ Βούλγαροι

Χειρότεροι ἀκόμη ἐχθροὶ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἦταν οἱ Βούλγαροι. Αὐτοὶ ἦταν λαὸς μὲ τουρκικὴ καταγωγὴ. Στὸν 5. αἰῶνα εἶχαν προχωρήσει ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀσίας στὰ νοτιοδυτικὰ μέρη τῆς σημερινῆς Ρωσίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισαν νὰ κάνουν καθὼς οἱ Σλάβοι συχνὰς ἐπιδρομὲς στὶς εὐρωπαϊκὲς ἐπαρχίαι τοῦ κράτους. Στὸ τέλος ἀναγκάστηκε ὁ

Κωνσταντίνος Δ' στα 679, να τους παραχωρήσει τή χώρα πού είναι ανάμεσα στο Δούναβη και στον Αίμο, πού από τότε ωνομάστηκε Βουλγαρία. Στα μέρη όμως αυτά ζούσαν από πριν άλλες σλαβικές φυλές, περισσότερο πολιτισμένες από τους Βουλγάρους. Οι Βούλγαροι ανακατώθηκαν με αυτούς, πήραν με τόν καιρό τή γλώσσα τους και στο τέλος έγιναν και οι ίδιοι Σλάβοι.

Οι Βούλγαροι και αφού εγκαταστάθηκαν στη Βουλγαρία δέν έπαυσαν τις επιδρομές. Γι' αυτό πολλές φορές τò κράτος έκαμε πόλεμο μαζί τους και πάντοτε τους νικούσε και τους ταπεινώνε.

Προπάντων τήν εποχή αυτή τους έκαμαν μεγάλες καταστροφές δύο μεγάλοι αυτοκράτορες του έλληνικού κράτους ο Κωνσταντίνος Ε' και ο Λέοντας Ε', και οι δύο από τή δυναστεία των Ίσαύρων.

Ο Κωνσταντίνος Ε' έπολέμησε μαζί τους από τò 758 ως τò 775. Πολλές φορές τους νίκησε, πήρε πολλές πόλεις τους, έπιασε πολλούς αιχμαλώτους, τους έκαμε μεγάλες καταστροφές και τους περιώρισε στη χώρα τους.

Όταν πέθανε όμως ο Κωνσταντίνος, οι Βούλγαροι βλέποντας τις έσωτερικές ταραχές πού έφεραν στο κράτος οι εικονομαχίες, πήραν θάρρος και ξανάρχισαν τις επιδρομές τους. Αρχηγό τους είχαν τότε τόν Κροϋμο, πού έμεινε όνομαστός για τή μεγάλη του σκληρότητα.

Όταν ανέβηκε στο θρόνο ο Νικηφόρος τò 803, ώργάνωσε καλύτερα τò στρατό και τò 809 κάνει έκστρατεία έναντίο τους και τους νικά. Σε δεύτερη έκστρατεία όμως προχώρησε πολύ στο έσωτερικό τής Βουλγαρίας. Εκεί βρέθηκε έξαφνα περικυκλωμέ-

νος ἀπὸ ἀμέτρητους Βουλγάρους. Ὁ Νικηφόρος μὲ τὸ περισσότερο μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἀφοῦ πολέμησαν γενναῖα, σκοτώθηκαν. Ὁ Κροῦμος τότε ἔδειξε τὴ βαρβαρότητά του. Ἀσήμωσε τὸ κρανίον τοῦ Νικηφόρου καὶ τὸ μεταχειρίζοταν, ὅταν διασκέδαζε, γιὰ ποτήρι.

Τὸ κακούργημα αὐτὸ τοῦ Κρούμου τιμωρήθηκε γρήγορα ἀπὸ τὸ νέο αὐτοκράτορα Λέοντα Ε΄ τὸν Ἀρμένιον. Ὑστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη καταστροφὴ πού ἔπαθε ὁ ἑλληνικὸς στρατός, οἱ Βούλγαροι εἶχαν περάσει τὸν ΑἼμο, μῆλκαν στὴ Θράκη γύμνωσαν ὅλη τὴ χώρα ὡς τὴ Πόλη καὶ ἔπειτα συγκεντρώθηκαν στὴ Μεσημβρία, μιὰ ἑλληνικὴ πόλη στὴ Μαύρη θάλασσα, Ἐκεῖ πῆγε ὁ Λέοντας μὲ νέο στρατὸ καὶ ἔγινε στὰ 814 φοβερὴ μάχη. Τέτοια καταστροφὴ ἔπαθαν οἱ Βούλγαροι ὥστε μόλις σώθηκαν πολὺ λίγοι μὲ τὸν ἀρχηγό τους τὸν Κρούμο πληγωμένο. Σὲ λίγο ὁμοῦ πέθανε καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν πληγὴν του.

Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγαροι περιωρίστηκαν στὴ χώρα τους, πέρα ἀπὸ τὸν ΑἼμο.

3. | Οἱ Βούλγαροι γίνονται χριστιανοί.

Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν πού ἔπαθαν στὴ Μεσημβρία ἀπὸ τὸ Λέοντα Ε΄ οἱ Βούλγαροι ἠσύχασαν καὶ σταμάτησαν τὶς ἐπιδρομὲς. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔγιναν καὶ χριστιανοί.

Δύο Ἕλληνες καλόγεροι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, ἀποφάσισαν νὰ κηρύξουν τὸ χριστιανισμὸ στοὺς σλαβικοὺς λαούς. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸν ἔμαθαν τὴ γλῶσσα τῶν Σλάβων, τῆς ἔκαμαν ἀλφάβητο μὲ γράμματα ἑλληνικὰ καὶ μετέφρασαν σλαβικὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τ' ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ὑστερα πῆγαν στοὺς Σλάβους πού

ζούσαν πέρα από τὸ Δούναβη, ἔπειτα στοὺς Σέρβους καὶ στοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς δίδαξαν τὴ χριστιανικὴ πίστη.

Ἔτσι οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν νὰ γίνωνται χριστιανοί. Τέλεια ὅμως διαδόθηκε ὁ χριστιανισμὸς στοὺς Βουλγάρους, ὅταν ἀργότερα μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ πατριάρχη Φωτίου βεβαίωθηκε ὁ ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων Βόγορη, γιατί αὐτὸς ὁ ἴδιος ὕστερα φρόντισε νὰ διαδώσῃ στὸ κράτος του τὸ χριστιανισμό.

Ἀπὸ τότε ἄρχισαν οἱ Βούλγαροι νὰ πολιτίζονται λίγο καὶ προπάντων οἱ εὐγενεῖς του. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς σπούδαζαν στὰ σχολεῖα τῆς Πόλης. Ὁ Συμεών, ὁ γιὸς τοῦ Βόγορη, ποὺ εἶχε μείνει πολὺν καιρὸ σπουδάζοντας στὴν Πόλη, ἔμοιαζε μὲ Ἕλληνα. Καὶ οἱ ἔμποροὶ τότε ὅμως μάθαιναν τὰ ἑλληνικὰ καὶ ἀποχτοῦσαν ἑλληνικὰς συνήθειες, γιατί ὅλες οἱ πόλεις στὰ παράλια τῆς Βουλγαρίας, ἢ Ἀγχιάλος, ἢ Μεσημβρία, ὁ Πύργος, ἢ Σωζόπολη καὶ ἄλλες εἶχαν κατοίκους ὅλο Ἕλληνας.

Μὲ ὅλα αὐτὰ οἱ Βούλγαροι δείχτηκαν πάντοτε ἄπιστοι καὶ ἀχάριστοι. Ὅταν καταλάβαιναν πὼς τὸ κράτος εἶχε ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας ἢ πολέμους ἐξωτερικοὺς ἄρχιζαν καὶ αὐτοὶ τὶς ἐπιθέσεις τους. Γιὰ καλὴ τύχη ἀνέβηκε τότε στὸ θρόνο ἡ δοξασμένη μακεδονικὴ δυναστεία. Αὐτὴ ταπείνωσε ὅλους τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἔδωσε στὸ κράτος τὴ δύναμη νὰ φτάσῃ στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ του.

4. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

Ἀρχηγὸς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἦταν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδόνας (867—886).

Ὁ Βασίλειος δὲν εἶχει μὀρφωση, ἦταν ὅμως φρόνι-

μος και πραχτικὸς ἄνθρωπος και φρόντισε πολὺ γιὰ τὴν καλὴ διοίκηση τοῦ κράτους και γιὰ τὰ οἰκονομικά του. Στρατηγὸς δὲν ἦταν ὁ ἴδιος, ἤξερε ὅμως νὰ βρῖσκη τοὺς πιὸ κατάλληλους ἀρχηγοὺς γιὰ τὸ στρατὸ και γιὰ τὸ στόλο και μὲ αὐτοὺς κατώρθωσε, καθὼς εἶδαμε πρωτύτερα νὰ νικήσῃ τοὺς Ἀραβες.

Οἱ διάδοχοί του, Λέοντας Γ' ὁ σοφός, Κωσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος και Ρωμανὸς Β', ἦταν σοφοί, ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἱκανότητα νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος. Μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματά τους ὅμως κατώρθωσαν και αὐτοί, και μάλιστα οἱ δύο τελευταῖοι, νὰ δοξαστοῦν. Ἦταν τότε ἡ ἐποχὴ ποὺ φάνηκαν μεγάλοι ἄντρες, πολιτικοὶ και στρατιωτικοί. Τὸ θαῦμα αὐτὸ τὸ εἶχε κάμει ἡ μεταρρύθμιση. Στὸ ἐσωτερικὸ διοικοῦν τὸ κράτος μ' ἐπιτυχία μεγάλη ἔξοχοι πολιτικοί. Στὸ ἐξωτερικὸ οἱ Φωκάδες και ἄλλοι μεγάλοι στρατηγοὶ κάνουν θριάμβους νικώντας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κράτους.

Δύο ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς αὐτοὺς, ὁ Νικηφόρος Φωκάς και ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὅταν πέθανε ὁ Ρωμανὸς ἀνέβηκαν στὸ θρόνο, και βασιλέψαν ὅσο ἦταν ἀνήλικος ὁ νόμιμος διάδοχος Βασίλειος Β'. Στὸ τέλος ἀφοῦ ἤρθε ὁ Βασίλειος σὲ ἡλικία νὰ βασιλέψῃ (976), ἀνέβηκε ὁ ἴδιος στὸ θρόνο και ἔδωσε στὸ κράτος του, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, τὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ.

Β. Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ταπεινώνει Ρώσους και Βουλγάρους.

Ὅταν πέθανε ὁ Βασίλειος Α' οἱ Βούλγαροι εἶδαν πὼς ὁ διάδοχός του, ὁ Λέοντας Γ', δὲν ἦταν πολὺ ἱκανὸς και συλλογίστηκαν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν

περίστασις αὐτή. Ἡγεμόνα τοὺς οἱ Βούλγαροι εἶχαν τότε τὸ γιὸ τοῦ Βόγορη Συμεών. Ὁ Συμεών, φιλόδοξος ὅπως ἦταν, θέλησε ν' ἀπλώσῃ τὸ κράτος του σὲ ὅλη τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησο, καὶ ἔβαλε γρήγορα σ' ἐνέργεια τὸ σχέδιό του.

Στὴν ἀρχὴ πῆρε ὅλες τὶς ἑλληνικὰς χώρας ποὺ ἔφταναν ὡς τὸ Ἀδριατικὸ πέλαγος. Ἐπειτα ἄρχισε ἐπιδρομὰς στὶς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους καὶ ὠνόμασε τὸν ἑαυτό του τσάρο τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων. Στὸ τέλος, ὅταν στὴν Πόλῃ βασίλευε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ζ', φτάνει μέρα ποὺ βλέπουν νὰ ἔρχεται στὰ πρόθυρα τῆς Πόλης ὁ Συμεών μετὰ τοὺς Βουλγάρους του καὶ νὰ πολιορκῇ τὴν ἑλληνικὴν πρωτεύουσα. Ἐκεῖ ὅμως σταμάτησε ὁ Συμεών. Εἶδε πὺς δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ χτυπήσῃ τὴν Πόλῃ καὶ ἔκαμε συνθήκην μετὰ τοὺς Ἕλληνας στὰ 924.

Λίγο ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴ συνθήκην πέθανε ὁ Συμεών καὶ ἠσούχασαν οἱ Βούλγαροι. Ἡ ἡσυχία ὅμως δὲ βάσταξε πολὺν καιρὸν. Ἄμα πῆρε τὴ βασιλεία ὁ γιὸς τοῦ Συμεών ὁ Πέτρος, ἄρχισαν πάλι οἱ Βούλγαροι νὰ ἐνοχλοῦν τὸ ἑλληνικὸν κράτος.

Βασίλευε τότε στὴν Πόλῃ ὁ μέγας στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς. Ἀπασχολημένος ὅμως μετὰ τοὺς Ἀραβικοὺς δὲ μπόρεσε νὰ πολεμήσῃ μόνος του μετὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ παρακίνησε τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβιατοσλάβο νὰ τοὺς ἐπιτεθῇ αὐτός. Ὁ Σβιατοσλάβος ἄκουσε πρόθυμα τὴ συμβουλὴ τοῦ Φωκᾶ, μπῆκε στὴ Βουλγαρίαν καὶ τὴν κυρίεψε ὀλόκληρη. Τότε ὅμως ὁ Σβιατοσλάβος δὲν ἤθελε νὰ φύγῃ, καθὼς ἦταν ἡ συμφωνία του μετὰ τὸν Νικηφόρο, παρὰ ἔμεινε στὴν Βουλγαρίαν ὡς κυρίαρχος.

Ὁ Νικηφόρος ἀφοῦ τὸν εἶδε νὰ πατῇ ἔτσι τὴν συμ-

φωνία τους, αποφάσισε νὰ τὸν πολεμήσῃ μόνος του. Δὲν πρόφτασε ὅμως, γιατί δολοφονήθηκε σὲ μιὰ συνωμοσία ποῦ ἔγινε ἐναντίο του.

Ὁ διάδοχος του Ἰωάννης Τσιμισκῆς εἶδε πὼς ἔπρεπε νὰ κάμῃ αὐτὸς τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Ρώσους καὶ μὲ τοὺς Βουλγαροὺς. Καὶ ξεκινᾷ πραγματικὰ μὲ ἀρκετὸ στρατό, νικᾷ σὲ πολλὰς μάχας Ρώσους καὶ Βουλγάρους μαζί καὶ ἀναγκάζει στὸ τέλος τὸ Σβιατοσλάβο μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του νὰ γυρίσῃ στὴ Ρωσία. Τότε ὁ Ἰωάννης ἔγινε κύριος ἐλόκληρης τῆς Βουλγαρίας πέρα ὡς πέρα.

6. Ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καταλύει ὀριστικὰ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων.

Ταπεινωμένοι τώρα καθὼς ἦταν οἱ Βούλγαροι θὰ ἄφιναν ἤσυχο τὸ ἐλληνικὸ κράτος. Ἔτσι νόμισαν αἱ Ἕλληνες, μὰ γελάστηκαν. Ὄταν πέθανε ὁ Τσιμισκῆς, οἱ Βούλγαροι ἔκαμαν πάλι ἐπανάσταση καὶ ἀνακήρυξαν βασιλέα τους ἕνα Βούλγαρο εὐγενῆ, τὸ Σαμουήλ. Ἡ εὐκαιρία ἦταν κατάλληλη, γιατί τὸ ἐλληνικὸ κράτος βρισκόταν σὲ ἀνωμαλίες.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Τσιμισκῆ, στὰ 976, πῆρε στὰ χέρια του τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Βασίλειος ὁ Β', εἴκοσι χρονῶν. Μερικοὶ στρατηγεὶ νόμισαν τότε πὼς ἡ μικρὴ ἡλικία τοῦ νέου βασιλέα τοὺς ἔδινε εὐκαιρία νὰ τοῦ πάρουν τὸ θρόνο καὶ σήκωσαν ἐπανάσταση.

Ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ αὐτὴ ταραχὴ ἐπωφελήθηκε ὁ Σαμουήλ καὶ ἄρχισε νὰ κἀνῃ στὸ κράτος, φοβερὰς ἐπιδρομὰς. Πῆρε ὅλη τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία,

μπήκε στη στερεά 'Ελλάδα κι' ετοιμαζόταν για την Πελοπόννησο.

Τὸ σχέδιο τοῦ Σαμουήλ ἦταν νὰ κάμῃ ἓνα μεγάλο βουλγαρικό κράτος, ποῦ νὰ ἀπλώνεται σὲ ὀλόκληρη τὴν 'Ελληνική χερσόνησο. Οἱ 'Ελληνες ὅμως δὲ μπορούσαν βέβαια ν' ἀφήσουν τὸ Σαμουήλ ν' ἀποτελειώσῃ ἓνα τέτοιο σχέδιο. Ο Βασίλειος ἀφοῦ ἤσυχασε ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς ἐπαναστάσεις, ἄρχισε τὸν πόλεμο μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ δείχτηκε πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τὸ Σαμουήλ.

Εἰκ. 16. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος

Ὁ πόλεμος αὐτὸς κράτησε σαράντα* δύο χρόνια καὶ ἀπλώθηκε ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὶς Θερμοπύλες. Ὁ Βασίλειος, ἄλλοτε μόνος του καὶ ἄλλοτε μὲ τοὺς στρατηγούς του, πολέμησε τοὺς Βουλγάρους στὴ Βουλγαρία καὶ στὴ Μακεδονία, στὴν Ἥπειρο καὶ στὴ Θεσσαλία. Τὸ 996 μάλιστα κοντὰ στὸ Σπερχεῖο ποταμὸ ὁ στρατηγὸς τοῦ Βασιλείου Νικηφόρος Οὐρανὸς νίκησε τὸ Σαμουήλ καὶ τοῦ κατάστρεψε ὅλο τὸ στρατό. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουήλ πληγώθηκε στὴ μάχη καὶ ἔφυγε γιὰ νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του.

Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιορίστηκε στὴ Μακεδονία, στὴν Ἀλβανία καὶ στὴ Βουλγαρία. Κάθε χρόνο ὁ Βασίλειος ἔκανε ἐκστρατεία, χτυποῦσε τὸν ἐχθρὸ κι' ἔπαιρνε μερικὰ φρούρια. Τὸ πείσμα ὅμως βαστᾷ τοὺς Βουλγάρους στὴν ἀντίσταση, ὥσπου τὸ 1014 ἡ ἀντίσταση αὐτὴ τσακίστηκε.

Ὁ Βασίλειος Β' συνήθιζε στίς ἐκστρατεῖες αὐτὲς νὰ περνᾷ μὲ τὸ στρατό του ἀπὸ τὴν κλεισοῦρα «Κλειδί» τὸ σημερινὸ Σιδερόκαστρο (Δεμιρ Ἰσάρ). Ἐκεῖ ὁ Σαμουήλ ἔχτισε ἕνα ὀχύρωμα καὶ περίμενε τὸ Βασίλειο. Ὁ Βασίλειος προσπάθησε μὰ δὲ μπόρεσε νὰ πάρῃ τ' ὀχύρωμα καὶ ἀναγκαστήκε νὰ τὸ πολιορκήσῃ. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως ἦταν ψηλά, ὁ δικὸς του στρατὸς ἀπὸ κάτω καὶ αὐτὴ ἡ θέσις τοῦ προξενούσε πολλὰς ζημίαις.

Τότε ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας μὲ ἕνα μέρος τοῦ στρατοῦ ἀποφάσισε νὰ περικυκλώσῃ τοὺς Βουλγάρους. Γιὰ νὰ τὸ πετύχῃ ἔπρεπε ν' ἀνέβουν ἕνα ψηλὸ καὶ ἀπότομο βουνό, πρὸς τὰ νότια τοῦ Κλειδιοῦ, καὶ νὰ βρεθοῦν πίσω ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Ἔτοι ἔγινε. Μὲ ὅλες τὶς φοβερὰς δυσκολίας ὁ Νικηφόρος Ξιφίας πέρασε μὲ τὸ στρατό του τὸ βουνὸ καὶ βρέθηκε πίσω ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ παράταξι. Οἱ Βούλγαροι τὰ ἔχασαν, διατὶ γέν περίμεναν ποτὲ πὼς οἱ Ἕλληνες θὰ μπορούσαν νὰ φανοῦν ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο. Παράτησαν λοιπὸν τὰ ὀχυρώματά τους καὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν. Ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Νικηφόρος τοὺς κυνηγοῦν, σκοτώνουν πολλοὺς καὶ πιὸ πολλοὺς πιάνουν αἰχμαλώτους. Ὁ Σαμουήλ μὲ δυσκολία μεγάλη κατῴρθωσε νὰ μὴν πιασθῇ. Ἡ στενοχώρια του ὅμως τὸν ἔφαγε καὶ σὲ λίγες μέρες πέθανε.

Ὁ γιὸς τοῦ Σαμουήλ καὶ διάδοχός του ζήτησε νὰ ὑποταχθῇ στὸ βασιλεῖα. Ὁ Βασίλειος ὅμως δὲ δέχτηκε νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἦθελε νὰ καταλύσῃ τελειωτικὰ τὸ βουλγαρικὸ κράτος. Ἐξακολούθησε λοιπὸν τὸν πόλεμο, ὥσπου κυρίεψε ὅλες τὶς χῶρες ποὺ εἶχαν πάρει πρὶν οἱ Βούλγαροι. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Βουλγάρων ὅσοι γλίτωσαν τὴ ζωὴ τους παραδόθησαν, τὸ βουλ-

γαρικό κράτος καταλύθηκε (1019) και ἡ Βουλγαρία ἔγινε ἑπαρχία ἑλληνική με διοικητὴ Ἕλληνα.

Ἄφου τελείωσε τὸν πόλεμο ὁ Βασίλειος ἔκαμε περιοδεῖα σὲ ὅλη τὴ Μακεδονία. Τὸν ὑποδέχτηκαν παντοῦ σὰ σωτῆρα. Ἐπειτα κατέβηκε στὴ Θεσσαλία, στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ἔφτασε στὴν Ἀθήνα. Ἀνέβηκε ἀπάνω στὴν Ἀκρόπολη καὶ μέσα στὸν Παρθενῶνα, ποῦ εἶχε γίνει ἐκκλησία τῆς Παναγίας, εὐχαρίστησε τὸ Θεὸ γὰρ τὶς νίκες του. Ἐπειτα γύρισε με πλοῖα στὴν Πόλη.

Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη γιορτὴ στὸ γυρισμὸ του. Τὸ θρίαμβό του στόλιζαν ἀμέτρητα λάφυρα, ποῦ εἶχε πάρει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, ὅλη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῶν Βουλγάρων καὶ οἱ μεγαλύτεροι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς των

Στὸ θρίαμβο ἐκεῖνο ὁ λαὸς ἔδωσε στὸ Βασίλειο τ' ὄνομα βουλγαροκτόνος καὶ με τ' ὄνομα αὐτὸ ἔμεινε ὁ Βασίλειος Β' στὴν ἱστορία. Εἶναι δίκαιη αὐτὴ ἡ ὀνομασία, γιατί αὐτὸς τσάκισε ὀριστικὰ τὴ δύναμη τῶν Βουλγάρων.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Βουλγαρίας τὰ ὅρια τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἔφτασαν στὸ βόρειο μέρος ὡς τὸ Δούναβη. Καὶ στὰ μέρη ὅμως τῆς ἀνατολῆς καὶ στὰ δυτικὰ ἀπλώθηκαν τὰ ὅρια τοῦ κράτους.

Ἐνῶ καταγινόταν ὁ Βασίλειος στὸ μεγάλο καὶ ἀτελείωτο πόλεμο με τοὺς Βουλγάρους, ἔκανε τὸν ἴδιο καιρὸ μεγάλα κατορθώματα στὴν Ἀσία καὶ στὴν κάτω Ἰταλία. Στὴν Ἀσία ἔκαμε ὁ ἴδιος μιὰ ἐκστρατεία καὶ ἔφερε τὰ ὅρια τοῦ κράτους ὡς τὸν Καύκασο, τὴν Κασπία θάλασσα καὶ τὸν Εὐφράτη ποτα-

μό. Στην κάτω Ἰταλία πάλι οἱ στρατηγοὶ τοῦ ἐπνιξαν κάθε ταραχὴ καὶ στερέωσαν τὴν κυριαρχία του.

Εἰκ. 17, Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία στὰ χρόνια Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλείου ἔγινε καὶ ἄλλο μεγάλο περιστατικό. Ὁ γιὸς τοῦ Σβιατοσλάβου Βλαδίμηρος ἀφοῦ ἔγινε ἡγεμόνας τῶν Ρώσων ἀποφάσισε νὰ γίνῃ χριστιανός. Συνεννοήθηκε λοιπὸν μὲ τὸ Βασίλειο, βαφτίστηκε, κι ἔπειτα πῆρε γυναῖκα τὴ μικρὴ ἀδερφή τοῦ Βασιλείου τὴν Ἄννα Ἐβγαλε τότε διαταγὴ ὁ Βλαδίμηρος καὶ πολλὰς χιλιάδες Ρῶσοι βαφτίστηκαν στὸ Βορυσθένη ποταμό, κοντὰ στὸ Κίεβο, καὶ ἔγιναν χριστιανοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ'

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΕΣ

1. Ἡ Εὐρώπη στὸ μεσαίωνα.

Μόλις εἶχε ἡσυχασεὶ τὸ ἐλληνικὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ παρουσιάστηκε νέος κίντυνος γι' αὐτὸ οἱ σταυροφορίες ἐκστρατείες τῶν Εὐρωπαϊῶν στὴν ἀνατολή. Μὰ πρὶν μιλήσωμε γι' αὐτὲς πρέπει νὰ μάθωμε σὲ ποιά κατάσταση ἦταν τῆ ἐποχῇ ἐκείνη ἡ Εὐρώπη.

Εἶδαμε πῶς ὁ μεγάλος Θεοδοσίος στὰ τελευταῖα του εἶχε χωρίσει τὸ ρωμαϊκὸ κράτος σὲ δύο μέρη τὸ ἀνατολικὸ καὶ τὸ δυτικὸ. Ἀλλὰ τότε διαφοροὶ γερμανικοὶ λαοὶ μπῆκαν στὶς χῶρες τοῦ δυτικοῦ. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ κατάλυαν τὸ δυτικὸ κράτος καὶ ἀπάνω στὰ εἰρείτιά του ἔκαναν νέα βαρβαρικά κράτη, πὸ μὲ τὸν καιρὸ ἔγιναν καὶ αὐτὰ χριστιανικά καὶ λατινικά.

Ἀπὸ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς οἱ Φράγκοι κατάκτησαν ὅλη τὴ Γαλατία, οἱ Ἀγγλοὶ τὴ Βρεττανία, οἱ Βισιγόθοι τὴν Ἰσπανία καὶ Πορτογαλλία, οἱ Βάνδαλοι τὴν Ἀφρική καὶ οἱ Ὀστρογόθοι τὴν Ἰταλία.

Δύο ἀπὸ τὰ κράτη αὐτά, τῶν Βανδάλων στὴν Ἀφρική καὶ τῶν Ὀστρογόθων στὴν Ἰταλία, καταλύθη-καν ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό.

Ἐπειτα πῆραν τὴ βόρεια Ἰταλία οἱ Λογκοβάρδοι καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ νέο γερμανικὸ κράτος. Στὴ μέση Ἰταλία πάλι ὁ πάπας μὲ τὴ βοήθεια τῶν Φράγκων ἔκαμε τὸ παπικὸ κράτος. Τὴν Ἀφρική καὶ τὴν Ἰσπανία τίς πῆραν οἱ Ἀραβες.

Ἀπὸ τὰ κράτη αὐτά ἔφτασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ τὸ

φραγκικό, προπάντων όταν βασιλεύε εκεί ο μεγάλος Κάρλος,

Ὁ βασιλέας αὐτὸς κατῴρθωσε νὰ καταλύσῃ τὸ

Εἰκ. 18. Ἡ Εὐρώπη στὸ 12. αἰῶνα.

κράτος τῶν Λογνοβάρδων στὴν ἀπάνω Ἰταλία καὶ νὰ τὸ προσθέσῃ στὸ κράτος του, ἔπειτα πῆρε ἀπὸ τοὺς Ἀραβες ἓνα μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ ἀκόμη κατῴρθωσε νὰ ὑποτάξῃ ἔλους τοὺς γερμανικοὺς λαοὺς πέρα ἀπὸ τὸ Ρῆνο καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ γίνουν χριστιανοί.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὰ ὁ πάπας ἀνακήρυξε τὸν Κάρλο αυτοκράτορα τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Αὐτὸν

ὁμως τὸν τίτλο δὲν τοῦ ἀναγνώρισαν ποτὲ οἱ νόμιμοι Ἕλληνες αὐτοκράτορες τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

Ἡ φραγκικὴ αὐτὴ αὐτοκρατορία βάσταξε λίγο καιρὸ. Μὲ τοὺς διαδόχους τοῦ Καρόλου χωρίστηκε. Ἀπὸ αὐτὴ βγήκαν τότε τρία κράτη, τὸ γερμανικόν, τὸ γαλλικόν καὶ τὸ ἰταλικόν. Τὸ ἰταλικόν κράτησε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα. Ἀργότερα ὁμως καὶ τὸ ἰταλικόν κράτος καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα τὰ πῆρε ἡ Γερμανία.

Καὶ ἄλλες μεταβολὲς ἔγιναν τότε στὴν Ἰταλία. Πολλὲς ἀπὸ τίς πόλεις τῆς, τὸ Μιλάνο, ἡ Βολωνία, ἡ Φλωρεντία καὶ ἄλλες ἀκόμη ἔγιναν αὐτόνομες καὶ ἀποτέλεσαν πολιτεῖες δημοκρατικῆς. Ἀπὸ αὐτὲς πάλι δύο πόλεις πρὸ πάντων πρόκοψαν, ναυτικῆς καὶ οἱ δύο, ἡ Γένοβα καὶ ἡ Βενετία.

Ἡ Βενετία ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἔπειτα, ἦταν στὴν κυριαρχία τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπειδὴ ἔκανε μεγάλο ἐμπόριο μὲ τίς ἑλληνικῆς χώρες, εἶχε ἀποκτήσει μεγάλο ἐμπορικὸ ναυτικόν, πού τῇ βοήθησε νὰ γίνῃ τὸ πρῶτο ναυτικόν κράτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀκόμη μὲ τίς ἐπίσεις πού εἶχε μὲ τὸ ἑλληνικόν κράτος, πῆρε γρήγορα καὶ τὸν πολιτισμὸ του. Ἡ ζωὴ, τὰ ἔθιμα, ἡ τέχνη καὶ ἡ πολυτέλεια πού ἦταν στὴ Βενετία, εἶχαν ἰσχυρὰ ἀρχὴ τους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Αὐτόνομη ἔγινε ἡ Βενετία ἀπὸ τὸν 9. αἰῶνα.

Ἡ κάτω Ἰταλία ὡς τὸν 11. αἰῶνα ἦταν ὑποταγμένη στὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἀποχωρίστηκε. Νορμανδοὶ ἀπὸ τίς βόρειες χώρες τῆς Εὐρώπης κατέβηκαν μὲ τὰ μικρὰ παραβάνια τους καὶ πῆραν μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴ Γαλλία πού ὠνομάστηκε ἔπειτα Ν ο ρ μ α ν δ ί α. Ἐκεῖ ἔκαμαν ἓνα νορ-

μανδικὸ κράτος ποὺ ἀναγνώριζε κυρίαρχό του τὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας, ἔγιναν χριστιανοὶ καὶ σιγὰ σιγὰ πῆραν τὴ λατινικὴ γλῶσσα καὶ τὸ λατινικὸ πολιτισμὸ τῶν ντόπιων. Ἐπειτα πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ὅταν βασιλεύσαν στὴν Πόλη οἱ ἀδύνατοι διάδοχοι τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου κατέβηκαν στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Σικελία κι ἔκαμαν ἐκεῖ κράτος νορμανδικό, ποὺ ἔγινε μὲ τὸ καιρὸ ἰταλικό.

Στὶς βορειοδυτικὲς χῶρες τῆς Εὐρώπης ζοῦσαν λαοὶ γερμανικοί, ποὺ ἀποτελοῦσαν τρία κράτη, τὴ Δανία, τὴ Σουηδία καὶ τὴ Νορβηγία. Τὰ κράτη αὐτὰ δέχτηκαν τὸ χριστιανισμὸ μόνο τὸν 11. αἰῶνα, καὶ ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ πολιτίζωνται.

Τὴ Βρετανία τὴν εἶχαν πάρει οἱ Ἄγγλοι, ποὺ ἔγιναν χριστιανοὶ τὸν 8. αἰῶνα. Πολλὲς ἐπιδρομὲς στὶς ἀγγλικὲς χῶρες εἶχαν κάμει οἱ Δανοί. Τὸ 1066 κατάχτησε τὴν Ἀγγλία ὁ ἡγεμόνας τῶν Νορμανδῶν τῆς Γαλλίας, ὁ Γουλιέλμος ὁ κατακτητής. Ἀπ' αὐτὸν ἔχουν τὴν καταγωγὴ τους οἱ σημερινοὶ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Στὴν Ἰσπανία πάλι οἱ Ἴσπανοὶ κατώρθωσαν νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες καὶ ἵδρυσαν διάφορα μικρὰ χριστιανικὰ βασίλεια. Τὰ βασίλεια αὐτὰ ἐνώθησαν ἔπειτα κι ἔκαμαν δύο μεγάλα, τῆς Ἀραγονίας καὶ τῆς Καστίλιαι, καὶ τότε ἔδιωξαν τοὺς Ἀραβες. Ἀργότερα ἐνώθησαν καὶ αὐτὰ τὰ δύο κι ἔκαμαν τὸ βασίλειο τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ Πορτογαλία ἔμεινε ἰδιαίτερο κράτος.

2. Ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία στὸ μεσαίωνα.

Ἡ Σ' ἐλευσινὴ κατάσταση ἦταν ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια. Τὰ κτήματα τὰ εἶχαν

ἰδιοκτησία τους, φέουδα τους ὅπως ἔλεγαν, οἱ εὐγενεῖς, ποὺ ἦταν ὑποταχτικοὶ καθέννας στὸν ἀνώτερό του καὶ ὅλοι μαζί στὸ βασιλέα. Ὁ λαὸς ἦταν δούλος καὶ ὑποχρεωμένος νὰ καλλιεργῇ τὴ γῆ γιὰ τοὺς κυρίους του, τοὺς φεουδάρχες. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ λέγεται φεουδαλισμός.

Λαὸς ὅμως καὶ εὐγενεῖς ἦταν ὅλοι ἀμόρφωτοι. Οἱ εὐγενεῖς τιμοῦσαν μόνο τὴν παλικαριά, γιατί ἄλλη δουλειὰ δὲν εἶχαν παρὰ τὸν πόλεμο καὶ πίστευαν πὼς ὁ πόλεμος ἦταν ἡ μόνη σωστὴ ἀπασχόληση γιὰ τὸν ἐλεύθερο ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ τὸ μόνο αἶσθημα ποὺ εἶχαν ἀναπτυγμένο ἦταν τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Οἱ εὐγενεῖς πολεμοῦσαν πάντοτε ἀπάνω στ' ἄλογά τους, ὠνομάζονταν ἱππότες καὶ οἱ ἀρετὲς ποὺ εἶχαν λέγονταν ἱπποτιμὸς.

Πιὸ μορφωμένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἦταν οἱ κληρικοί. Στὶς ψυχὲς τῶν ἀπολιτίστων ἐκείνων ἀνθρώπων ἡ ἐκκλησία εἶχε μεγάλη ἐπιρροή. Γι' αὐτὸ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ κλῆρος εἶχε δύναμη μεγάλη, καὶ περισσότερη ἀπὸ ὅλους ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ὁ πάπας.

3. Γιατὶ ἔγιναν οἱ σταυροφορίες.

Σταυροφορίες ὀνομάζομε τὶς ἐκστρατεῖες ποὺ ἔκαμαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσουν ἀπὸ τοὺς μωαμεθανούς, ποὺ τὴν ἐξουσίαζαν τότε.

Ἀπὸ πολλὰ χρόνια οἱ χριστιανοὶ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνατολή καὶ ἀπὸ τὴ δύση συνήθιζαν νὰ πηγαίνουν στὰ μέρη ποὺ ἔζησε καὶ σταυρώθηκε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ νὰ προσκυνοῦν τοὺς τόπους αὐτούς, μὲ τὴν πε-

ποιήθησιν πῶς μὲ τὸ προσκύνημα αὐτὸ θὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τους.

Ὅσο εἶχαν τὰ μέρη ἐκεῖνα οἱ Ἄραβες, οἱ προσκυνητῆς δὲν ἔβρισκαν πολλὰ ἐμπόδια. Ἐπειτα ὁμως ἄλλαξαν τὰ πράματα. Ὄταν ἄρχισαν οἱ Ἄραβες νὰ σβήνουν, παρουσιάστηκε ἓνας ἄλλος λαὸς πρὸς πολεμικὸς ἀκόμη, ποὺ κληρονόμησε ὅλη τὴν ὁρμὴν ποὺ εἶχε ὁ μωαμεθανισμὸς γιὰ καταχτήσεις. Ὁ λαὸς αὐτὸς ἦταν οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι.

Οἱ Τούρκοι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ καταχτήσουν ὅλα τὰ μωαμεθανικὰ κράτη τῆς Ἀσίας, ἀκόμη καὶ τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη. Ἐπειτα χτύπησαν καὶ τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ πῆραν ὅλη τὴ Μ. Ἀσία ὡς τὴ Νίκαια. Αὐτοὶ τώρα ἐμπόδιζαν τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τὸ ἱερὸ προσκύνημά τους καὶ τοὺς βασάνιζαν μὲ πολλοὺς τρόπους.

Ὅσοι πήγαιναν γιὰ προσκύνημα καὶ γύριζαν ἔπειτα στὴν πατρίδα τους, ἔλεγαν στοὺς ἄλλους τὰ παθήματά τους καὶ αὐτὸ ἔκαμε τοὺς Εὐρωπαίους ν' ἀγανακτήσουν μὲ τοὺς μωαμεθανούς. Ἄρχισε τότε νὰ γεννιέται ἡ ἰδέα πῶς ἔπρεπε οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης νὰ κάμουν μιὰ ἐκστρατεία γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ἅγιους τόπους.

4. Α' σταυροφορία. Ἀλέξιος Κομνηνός.

Ἐνας μοναχός, ὁ Πέτρος ὁ ἐρημίτης, προσπάθησε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη νὰ πάη στοὺς ἅγιους τόπους, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Στὸ γυρισμὸ του διηγήθηκε τὰ ὅσα εἶχε ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὰ παθήματα τοῦ Πέτρου τὰ ἔμαθε καὶ ὁ πάπας καὶ παράγγειλε καὶ σ' αὐτὸν καὶ σὲ ἄλλους μονα-

χοὺς νὰ γυρίσουν τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ κηρύξουν ἀπὸ μέρους τοῦ τὸν ἱερὸ πόλεμο στοὺς ἀπίστους.

Τὸ κήρυγμα αὐτὸ εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία.

Χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπ' ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὰς χῶρες βρέθηκαν πρόθυμοι νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἐκστρατεία γιὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὸν ἅγιο τάφο, καὶ μαζὶ μὲ αὐτοὺς πολλοὶ μεγάλοι ἡγεμόνες.

Τὸ σημάδι ὅλων ποὺ θὰ πῆγαιναν σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία ἦταν ἓνας κόκκινος σταυρός, ποὺ τὸν ἔραψαν στὸ ὤμο τῆς στολῆς τους, γιὰ νὰ φανερώνη τὸ σκοπὸ τῆς ἐκστρατείας. Ἀπὸ τὸ σταυρὸ ἐκείνον ὠνομάστηκαν οἱ πολεμιστὲς σταυροφόροι καὶ οἱ ἐκστρατεῖες αὐτὲς σταυροφορίες.

Οἱ σταυροφόροι ξεκίνησαν χωριστὰ ὁ καθένας ἀρχηγὸς μὲ τὸ στρατό του ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ὤρισαν ὅλοι νὰ βρεθοῦν σὲ ὠρισμένο καιρὸ στὴν Πόλη.

Στὸ δρόμο ὅμως ἔκαμαν μεγάλες καταστροφὲς στὶς ἑλληνικὰς χῶρες ποὺ περνοῦσαν. Μὲ τὴ διαγωγὴ τους αὐτῇ οἱ σταυροφόροι ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ μεγαλώσῃ τὸ μῖσος ποὺ εἶχαν οἱ Ἕλληνες γιὰ τοὺς δυτικούς ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ εἶχαν χωριστῇ οἱ ἐκκλησίες.

Αὐτοκράτορα εἶχαν τότε οἱ Ἕλληνες τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ, μεγάλο στρατηγὸ καὶ ἱκανὸ πολιτικὸ.

Ὅταν ἔφτασαν οἱ σταυροφόροι ἐμπρὸς στὴν Πόλη, ζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξιο νὰ τοὺς δώσῃ πλοῖα γιὰ νὰ περάσουν στὴν Ἀσία καὶ ἀκόμη νὰ τοὺς βοηθήσῃ στὴν ἐπιχείρησή τους. Ὁ Ἀλέξιος ὑποσχέθηκε νὰ τοὺς δώσῃ ὅ,τι τοῦ ζητοῦσαν. Τοὺς ὑποχρέωσε ὅμως νὰ ὀρκισθοῦν πὼς ὅλα τὰ μέρη ποὺ θὰ ἔπαιρναν στὴν ἐκστρατεία τους θὰ τὰ παραδώσουν στὸ ἑλληνικὸ κράτος, γιὰτὶ ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἦταν δικές του ὅλες αὐτὲς οἱ χῶρες. Οἱ σταυροφόροι ἔδωσαν τὸν ὄρκο καὶ

ὁ Ἀλέξιος τοὺς πέρασε μὲ πλοῖα στὴν Ἀσία. Τοὺς ἔδωσε μάλιστα μαζί καὶ ἓνα σῶμα ἑλληνικὸ στρατὸ ἀπὸ 50 χιλιάδες στρατιῶτες (1096).

Πρώτη πόλις ποὺ πολιορκήσαν οἱ σταυροφόροι ἦταν ἡ Νίκαια, ποὺ τὴν εἶχαν οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι. Ἡ πολιορκία αὐτὴ δὲ βάσταξε πολὺ. Οἱ Τούρκοι στενοχωρέ-

Εἰκ. 19. Ἀλέξιος Κομνηνός.

θηκαν καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ τὴν παραδώσουν. Προτίμησαν ὅμως νὰ τὴν παραδώσουν στὸν ἑλληνικὸ στρατό, γιατί στοὺς σταυροφόρους δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη.

Οἱ σταυροφόροι πειράχτηκαν γι' αὐτό, γιατί ἔτσι ποὺ παραδόθηκε ἡ Νίκαια στοὺς Ἕλληνας δὲ θὰ μπορούσαν αὐτοὶ νὰ τὴ λεηλατήσουν. Δὲ μπορούσαν ὅμως νὰ εἰποῦν καὶ τίποτε.

Ἀπὸ τὴ Νίκαια πέρασαν ὅλη τὴ Μ. Ἀσία καὶ ἔπει-

τα ἀπὸ πολλὰς μάχες μὲ τοὺς Τούρκους ἔφτασαν στὴ Συρία. Ἐκεῖ πιά ὅμως φανερώθηκαν οἱ σκοποὶ τους. Ἄμα πῆραν τὴν Ἀντιόχεια δὲ θέλησαν νὰ τὴ δώσουν στὸ ἑλληνικὸ κράτος, μὲ ὅλο ποῦ εἶχαν κάμει τέτοια συμφωνία μὲ τὸν Ἀλέξιο. Τὸ ἴδιο ἔκαμαν καὶ ὅταν πῆραν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἔπειτα ἀπὸ λίγο καιρὸ.

Ἐέχασαν λοιπὸν τὶς συμφωνίες τους καὶ ἔκαμαν τὰ μέρη ἐκεῖνα φραγκικὸ βασίλειο. Τὸν ἀρχηγὸ τῆς σταυροφορίας, τὸν ἔκαμαν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ μοιράστηκαν τὶς πόλεις σὰν ὑποτελεῖς στὸ βασίλειο.

Μὰ ὄχι μόνο πάτησαν οἱ σταυροφόροι τὴ συνθήκη πού εἶχαν κάμει μὲ τὸν Ἀλέξιο, παρὰ φέρθηκαν πολὺ σκληροὶ στὴν ἑλληνικὴ ἐκκλησία. Ἔδιωξαν ὄλους τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους καὶ ἔβαλαν στὴ θέση τους Λατίνους.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ βαθύτερο τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων γι' αὐτούς, γιατί φάνηκε καθαρὰ πὼς οἱ Λατῖνοι ζητοῦσαν νὰ πάρουν μὲ τὴ βία τοὺς Ἑλληνας στὴν ἐκκλησίαν τους.

Β. Β', Γ' καὶ Δ' σταυροφορία.

Στὴν Εὐρώπῃ ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση πὼς πῆραν οἱ σταυροφόροι τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ φραγκικὸ βασίλειο. Ἡ ἐπιτυχία τους αὐτὴ μεγάλωσε ἀκόμη περισσότερο τὸ ζῆλο τῶν Εὐρωπαίων γιὰ τὶς σταυροφορίες. Καὶ χρειαζόταν ἀλήθεια ὁ ζῆλος αὐτός, γιατί τὸ βασίλειο τῆς Ἱερουσαλήμ ἦταν περικυκλωμένο ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ εἶχε ἀνάγκη τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ διατηρηθῇ.

Γι' αὐτὸ γρήγορα ἄρχισε δεύτερη σταυροφορία, πὺ τέλειωσε ὅμως χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα.

Στὰ 1187 νίκησε ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς πῆρε τὴν Ἱερουσαλήμ. Στους Φράγκους τότε δὲν ἔμεινε παρὰ μόνο ἡ βόρεια Παλαιστίνη. Αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ γίνῃ ἡ τρίτη σταυροφορία ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ, μὰ καὶ αὐτὴ δὲν ἔφερε κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ Φράγκοι μὲ ὄλη τὴν προσπάθειάν τους δὲ μπόρεσαν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια ἔγινε ἡ τέταρτη σταυρο-

φορία. Ἀρχηγοὶ τῆς σταυροφορίας αὐτῆς ἦταν ὁ Βο-
νιφάτιος ὁ Μομφερατικὸς καὶ ὁ κόμης τῆς Φλάντρας
Βαλδουῖνος.

Γιὰ νὰ γλιτώσουν τὴ μεγάλη κακοπέραση οἱ σταυ-
ροφόροι ἀποφάσισαν νὰ πᾶνε στοὺς ἅγιους τόπους
ἀπὸ τὴ θάλασσα. Συνάχτηκαν λοιπὸν ὅλοι στὴ Βενε-
τία γιὰ νὰ πάρουν ἀπὸ ἐκεῖ πλοῖα καὶ νὰ πᾶνε στὴν
Ἀσία.

Ἡ ἐκστρατεία ὅμως αὐτὴ δὲ σύμφερε στοὺς Βε-
νετούς. Γιατὶ οἱ Βενετοὶ εἶχαν πολλὰ καὶ σπουδαῖα
συμφέροντα μὲ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ πρὶν ἀπὸ λίγο
καιρὸ εἶχαν πάρει ἀπὸ αὐτοὺς μεγάλα προνόμια. Γιὰ
αὐτὸ ὁ δόγης, δηλαδὴ ὁ ἄρχοντας τῆς Βενετίας,
ἓνας πανοῦργος γέρος, ὁ Δάνδολος, ζήτησε ἀπὸ τοὺς
σταυροφόρους τόσο πολλὰ χρήματα γιὰ τὴ μεταφορά
τους, ὅσα καταλάβαινε πῶς δὲ θὰ μπορούσαν νὰ
τὰ δώσουν. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τοὺς ἔφερε σὲ μεγάλη
στενοχώρια.

Στὴν Πόλη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη βασίλευε ὁ Ἀλέ-
ξιος Γ' ὁ Ἄγγελος ποὺ εἶχε ἀρπάξει τὸ θρόνο ἀπὸ
τὸν ἀδελφὸ του Ἰσαάκιο, ἀφοῦ τὸν τύφλωσε. Ὁ γιὸς
ὅμως τοῦ Ἰσαάκιου Ἀλέξιος κατώρθωσε νὰ ξεφύγῃ
ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ νὰ πάῃ στὴν Εὐρώπη. Ἐκεῖ πα-
ρουσιάστηκε στὸν πάπα καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ ὑπο-
τάξῃ σ' αὐτὸν τὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ἂν ὁ πάπας
τὸν βοηθήσῃ νὰ πάρῃ πίσω τὸ θρόνο τοῦ πατέρα του.
Ὁ πάπας ἄκουσε τὴν πρόταση μὲ μεγάλη εὐχαρί-
στηση καὶ ἔστειλε τὸν Ἀλέξιο νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς
σταυροφόρους.

Ὁ Ἀλέξιος ὑποσχέθηκε καὶ σ' αὐτοὺς τὰ ἴδια,
προσθέτοντας ἀκόμη πῶς θὰ τοὺς συντρέξῃ μὲ χρή-
ματα καὶ μὲ στρατὸ νὰ κυριέψουν τοὺς ἅγιους

τόπους. Οἱ σταυροφόροι δέχτηκαν μ' εὐχαρίστηση, γιατί ἦταν πολὺ στενοχωρημένοι πού δὲ μπορούσαν νὰ οἰκονομήσουν τὰ χρήματα πού τοὺς ζητοῦσε ὁ Δάνδολος γιὰ νὰ τοὺς μεταφέρει στὴ Συρία. Περισσότερο ὅμως ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους εὐχαριστήθηκε ὁ γερο-Δάνδολος ἀκούοντας τὶς προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου, γιατί οἱ προτάσεις αὐτὲς βοήθοῦσαν πολὺ τὰ δικά του σχέδια.

Ἀποφασίστηκε λοιπὸν νὰ κάμουν πρῶτα ἐκστρατεία στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1203 ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων μὲ 40 χιλιάδες ἄντρες παρουσιάστηκε ἐμπρὸς στὴ βασιλεύουσα.

6. Οἱ Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλη.

Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἔμαθε ἀπὸ πρὶν τὰ σχέδια τῶν σταυροφόρων καὶ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ. Ὁ στρατὸς ὅμως πού εἶχε συνάξει δὲν ἦταν ἱκανὸς ν' ἀντισταθῇ στοὺς σταυροφόρους. Γι' αὐτὸ οἱ σταυροφόροι ἀποβιβάστηκαν χωρὶς ἐμπόδιο, πήρσαν ἀμέσως τὸ Γαλατᾶ καὶ τὸν Κεράτιο κόλπο καὶ πολιορκήσαν τὴν Πόλη ἀπὸ τὴ στεριά καὶ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὁ Ἀλέξιος ὁ Γ' ἔκαμε μερικὲς μικρὲς ἐπιθέσεις, μὰ δὲν κατώρθωσε τίποτε καὶ ἀπελπισμένος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη.

Οἱ κάτοικοι βγάζουν τότε ἀπὸ τὴ φυλακὴ τὸν τυφλὸ γέροντα Ἰσαάκιο καὶ τὸν ἀνεβάζουν στὸ θρόνο. Ὁ Ἰσαάκιος ἐπικύρωσε τὴν συνθήκη πού εἶχαν κάμει οἱ σταυροφόροι μὲ τὸ γιό του, καὶ ὁ Ἀλέξιος μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων μπῆκε στὴν Πόλη καὶ ἀνακηρύχτηκε βασιλέας μαζί μὲ τὸν πατέρα του, μὲ τ' ὄνομα Ἀλέξιος Δ'.

Δὲν ἦταν ὅμως εὐκολο νὰ ἐφαρμοστῇ ἡ συνθήκη

πού είχε κάμει ὁ Ἀλέξιος μὲ τοὺς σταυροφόρους. Τὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημᾶ τὸ ταχτοποιήσε κάπως. Ἀνάγκασε τὸν πατριάρχη ν' ἀνακηρύξη μέσα στὴν Ἀγία Σοφία τὸν πάπα πρῶτο ἐπίτροπο τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ. Γι' αὐτὸ ὅμως δὲν τοὺς ἔμελλε πολὺ οὔτε τοὺς σταυροφόρους οὔτε καὶ τοὺς Βενετούς. Αὐτοὶ ἤθελαν τὰ χρήματα πού τοὺς εἶχε ὑποσχεθῆ ὁ Ἀλέξιος. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος δὲ μπόρεσε νὰ τὰ βρῆ ὅσο καὶ ἂν τὸ προσπάθησε πιέζοντας τὸ λαό.

Οἱ σταυροφόροι ἄρχισαν νὰ φοβερίζουν. Ἄρχισε ὅμως καὶ ὁ λαὸς νὰ ἐρεθίζεται. Ἐνας στρατηγὸς ἰκανὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Μούρτζουφλος σκοτώνει τὸν Ἀλέξιο Δ' καὶ παίρνει αὐτὸς τὸ θρόνο.

Ὁ γερο-Ἰσαάκιος δὲ μπόρεσε νὰ βαστάξῃ στὴν τραγικὴ αὐτὴ περίστασι καὶ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του.

Οἱ σταυροφόροι τότε πολιορκοῦν πάλι τὴν Πόλη καὶ ξαναρχίζουν νὰ κάνουν ἐπιθέσεις. Ὁ Ἀλέξιος πολέμησε μὲ μεγάλη γενναιότητα, μὰ δὲ μπόρεσε νὰ κατορθώσῃ τίποτε. Στὸ τέλος οἱ σταυροφόροι, στίς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1204, ἔκαμαν μεγάλη ἔφοδο καὶ μπήκαν μέσα στὴν Πόλη. Ὁ Ἀλέξιος ἔφυγε. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες, πού εἶχαν ἀκόμη κάποια ἐλπίδα, πῆγαν στὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἀνακήρυξαν ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸ γενναῖο στρατηγὸ Θεόδωρο Λάσκαρη. Οὔτε καὶ αὐτὸς ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ θάρρος στὸ λαὸ καὶ ἀπελπισμένος φεύγει μὲ τοὺς ὄπαδούς του.

Ἔτσι οἱ σταυροφόροι κυρίεψαν τὴν Πόλη.

Τί σφαγὲς ἔκαμαν τότε οἱ σταυροφόροι, τί ἄρπαγές, τί ἱεροσυλίες καὶ καταστροφές! Ἐγδυσαν καὶ τὰ μεγάλα παλάτια καὶ τὰ φτωχὰ σπίτια καὶ ὅλα τὰ

ἐμπορικὰ καταστήματα. Ἐκ τῆς ἐκκλησίας πῆρα ὅ,τι ἔθρισκαν πολύτιμο, ὅλα τους τὰ κοσμήματα, ἀκόμη καὶ τ' ἅγια ποτήρια τὰ μεταχειρίζονταν γιὰ νὰ πίνουν τὸ κρασί τους. Ἀκόμη καὶ τὴν ἁγία τράπεζα τῆς Ἁγίας Σοφίας, καμωμένη ἀπὸ χρυσάφι καὶ στολισμένη μὲ ἀκριθὰ πετράδια τὴν ἔκαμαν κομμάτια καὶ τὴ μοιράστηκαν μεταξὺ τους. Οἱ δυστυχησμένοι κάτοικοι, ὅσοι γλίτωσαν ἀπὸ τὴ σφαγή, ἔφευγαν εὐχαριστημένοι πὺ κατῴρθωσαν νὰ σώσουν μόνο τὴ ζωὴ τους.

Οὕτε τὰ καλλιτεχνήματα λυπήθηκαν οἱ σταυροφόροι, τ' ἀκριθὰ στολίδια πὺ 900 χρόνια τὰ μάζευαν οἱ αὐτοκράτορες γιὰ νὰ στολίζουν τὴν Πόλη καὶ τὰ παλάτια της. Πολλὰ ἔργα τοῦ Φειδία, τοῦ Πραξιτέλη καὶ ἄλλα μνημεῖα καμωμένα ἀπὸ μεγάλους καλλιτέχνες, καταστράφηκαν. Χάθηκαν ἀκόμη στὴ φωτιά πὺ ἔβαλαν οἱ σταυροφόροι καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων.

Ἔτσι οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης κατὰστρεψαν τὴν Κωνσταντινούπολη, τὸ προπύργιο τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, πὺ γιὰ ἐννιακόσια χρόνια ἀντιστάθηκε στὶς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ τοῦ ἰσλαμισμοῦ καὶ τοὺς ἐμπόδισε ν' ἀπλωθοῦν στὴν Εὐρώπη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

Η ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ

1. Πῶς μοιράστηκε ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία.

Ἄφου οἱ σταυροφόροι πῆραν στὰ 1204 τὴν Πόλη νόμισαν πῶς μὲ τὴν ἴδια εὐκολία θὰ ἔπαιρναν καὶ δλόκληρη τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Τὴ μοίρασαν λοιπὸν μεταξὺ τους.

Ἄνακῆρυξαν αὐτοκράτορα τὸν κόμη τῆς Φλάντρας Βαλδουῖνο καὶ τοῦ ἔδωσαν τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Θράκη καὶ ὅλες τὶς ἀσιατικὲς χῶρες τῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικὸς πάλι πῆρε τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία, τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ὠνομάστηκε βασιλέας τῆς Θεσσαλονίκης ὑποτελῆς στὸν αὐτοκράτορα.

Οἱ Βενετοὶ ποὺ πρόσεχαν περισσότερο στὰ ἐμπορικὰ τους συμφέροντα, προτίμησαν νὰ πάρουν ὅλα τὰ νησιά, τὴν Πελοπόννησο, τὴν Ἠπειρο καὶ τὴ μισὴ Πόλη. Πῆραν ἀκόμη καὶ τὸ προνόμιο νὰ εἶναι πάντοτε πατριάρχης στὴν Πόλη Βενετός.

Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία χωρίστηκε σὲ τρία μέρη: τὴν αὐτοκρατορία τῆς Πόλης, μὲ αὐτοκράτορα τὸ Βαλδουῖνο, τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης μὲ βασιλέα τὸ Βονιφάτιο, καὶ τὸ τρίτο μέρος, ποὺ τὸ εἶχαν οἱ Βενετοὶ. Τὸν αὐτοκράτορα τὸν εἶχαν ὅλοι ἀνώτερό τους, δὲν τὸν ἄκουαν ὅμως καὶ πολὺ.

Ἄλλὰ δὲν ἔφτασε μόνο ποὺ χώρισαν τὴν αὐτοκρατορία σὲ τρία κράτη. Κάθε κράτος ἀπ' αὐτὰ τὸ χώρισαν πάλι σὲ μικρὲς ἡγεμονίες. Οἱ ἀρχηγοὶ

τῶν ἡγεμονιῶν αὐτῶν ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ δίνουν κάθε χρόνο στὸν ἀνώτερό τους ἓνα ὠρισμένο χρηματικὸ ποσὸ καὶ ὠρισμένους στρατιῶτες. Πολλὲς φορὲς ὁμως λησμονοῦσαν τὴν ὑποχρέωσή τους αὐτὴ καὶ συχνὰ πολεμοῦσαν ἀναμεταξύ τους.

Εἶναι φανερὸ πὼς μὲ τέτοιο σύστημα δὲ μπορούσε ἡ λατινικὴ κατάχτηση νὰ κρατήσῃ πολὺν καιρὸ.

Ἐπειτα δὲ μπορούσε καὶ ὁ ἑλληνισμὸς, καθὼς τὸ περίμεναν οἱ σταυροφόροι, νὰ μείνῃ γιὰ πάντα μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα. Οἱ Φράγκοι πῆραν τὴν Πόλη. Ἄλλὰ στὶς ἐπαρχίες ὁ λαὸς ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχῃ γερὸ τὸ αἶσθημά του καὶ νὰ εἶναι ἀφωσιωμένος στὴ θρησκεία του καὶ στὴν πατρίδα του, καὶ αὐτὸ ἔκανε τὸ λαὸ ν' ἀντιστέκεται πάντοτε στὸ Φράγκο καταχτητὴ.

2. Οἱ ἑλληνικὲς χῶρες στὰ χρόνια τῆς φραγκοκρατίας.

Οἱ αὐτοκρατορίες στὴ Νίκαια καὶ στὴν Τραπεζοῦντα. Ὅταν ἔγινε ὁ Βαλδουῖνος αὐτοκράτορας στὴν Πόλη καὶ θέλησε ὕστερα νὰ καταχτήσῃ καὶ τὶς ἀσιατικὲς ἐπαρχίες, βρῆκε ἀντίσταση ποὺ δὲν τὴν περίμενε.

Εἶδαμε παραπάνω πὼς ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης ἔγινε αὐτοκράτορας ὅταν ἦταν πιά οἱ Φράγκοι μέσα στὴν Πόλη καὶ πὼς ἀφοῦ δὲ μπόρεσε νὰ δώσῃ θάρρος στὸ λαό, ἔφυγε στὴ Μ. Ἀσία. Ἐκεῖ συγκεντρώθηκαν γύρω του πολλοὶ πρόσφυγες, στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί, καὶ αὐτοὶ μαζί μὲ τὸ λαὸ τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Μ. Ἀσίας τὸν ἀναγνώρισαν αὐτοκράτορα.

Ἔτσι ἰδρύθηκε τότε στὴ Μ. Ἀσία νέο ἑλληνικὸ κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴ Νίκαια.

Ὁ Λάσκαρης ὠργάνωσε στρατὸ ἀπὸ ντόπιους καὶ μὲ αὐτὸν δὲν ἄφησε τὸ Βαλδουῖνο νὰ προχωρήσῃ πολὺ πέρα ἀπὸ τὸ Βόσπορο. Ἐάν ἦταν τότε ἐνωμένοι ὅλοι οἱ Ἕλληνες στὴ Μ. Ἀσία θὰ ἔδιωχναν ἀμέσως τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Πόλη. Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως αὐτὸ δὲν ἔγινε.

Στὰ βορειονατολικά παράλια τῆς Μαύρης θάλασσας ἔγινε ἄλλο ἐλληνικὸ κράτος, μὲ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζοῦντα καὶ μὲ αὐτοκράτορα ἕναν Κομνηνὸ.

Ἡ νέα αὐτὴ αὐτοκρατορία ἔγινε κράτος πλούσιο καὶ δυνατὸ, καὶ ἐξαιτίας τῆς διατηρήθηκε ὡς τὴν ἐποχὴ μας ὁ ἐλληνισμὸς στὰ παράλια ἐκεῖνα τῆς Μαύρης θάλασσας. Δὲν ἐνώθηκε ὅμως τὸ κράτος αὐτὸ μὲ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας γιὰ νὰ πολεμήσουν μαζί τοὺς Φράγκους, παρὰ ἔζησε δική του ζωὴ ὅπως διόλου χωριστή.

Ἡ Θράκη. Ὁ Βαλδουῖνος βρῆκε μεγάλες δυσκολίες καὶ στὴ Θράκη. Τόσο πολὺ μισοῦσαν οἱ Ἕλληνες τοὺς Φράγκους, ὥστε στὴν περίστασι ἐκεῖνη ἀποφάσισαν νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς χειρότερους ἐχθροὺς των, τοὺς Βουλγάρους, πού εἶχαν κάμει πάλι τώρα τελευταῖα ἰδιαίτερο κράτος. Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι μαζί νίκησαν τότε τοὺς Φράγκους. Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι δὲ μποροῦσαν νὰ ξεχάσουν τίς συνθήκειές τους. Μὲ ὅλη τὴν συμμαχία ἔκαμαν τόσες καταστροφές στοὺς Ἕλληνες, ὥστε αὐτοὶ ἀναγκάστηκαν πάλι νὰ τοὺς παρατήσουν καὶ νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Φράγκους.

Οἱ Φράγκοι τοὺς ὑποσχέθηκαν τότε πὼς θὰ σεβαστοῦν τὴ θρησκεία καὶ τίς περιουσίες τους καὶ ὤρισαν ἡγεμόνα στὴν Ἀδριανούπολη τὸ στρατηγὸ τους Θεόδωρο Βρανὰ Κομνηνὸ, μὲ τὸν ὄρο νὰ πληρώνη

κάθε χρόνο ὠρισμένο φόρο καὶ σὲ ὥρα ἀνάγκης νὰ στέλνη στὸν αὐτοκράτορα 500 στρατιῶτες.

Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεά. Εὐκολώτερα κατώρθωσε ὁ Βονιφάτιος νὰ καταχτήσῃ τὶς χῶρες ποὺ πῆρε στὸ μερίδιό του. Σ' αὐτὸ τὸν εὐκόλυνε πολὺ, ποὺ πῆρε γυναίκα τῆ χήρα τοῦ Ἰσαακίου Μαργαρίτα καὶ εἶχε μαζί του στὴν ἐκστρατεία τὸ Μανουὴλ Ἄγγελο, τὸ γιὸ τοῦ Ἰσαακίου. Πῆρε λοιπὸν χωρὶς ἀντίσταση ὅλη τὴ Μακεδονία, τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα.

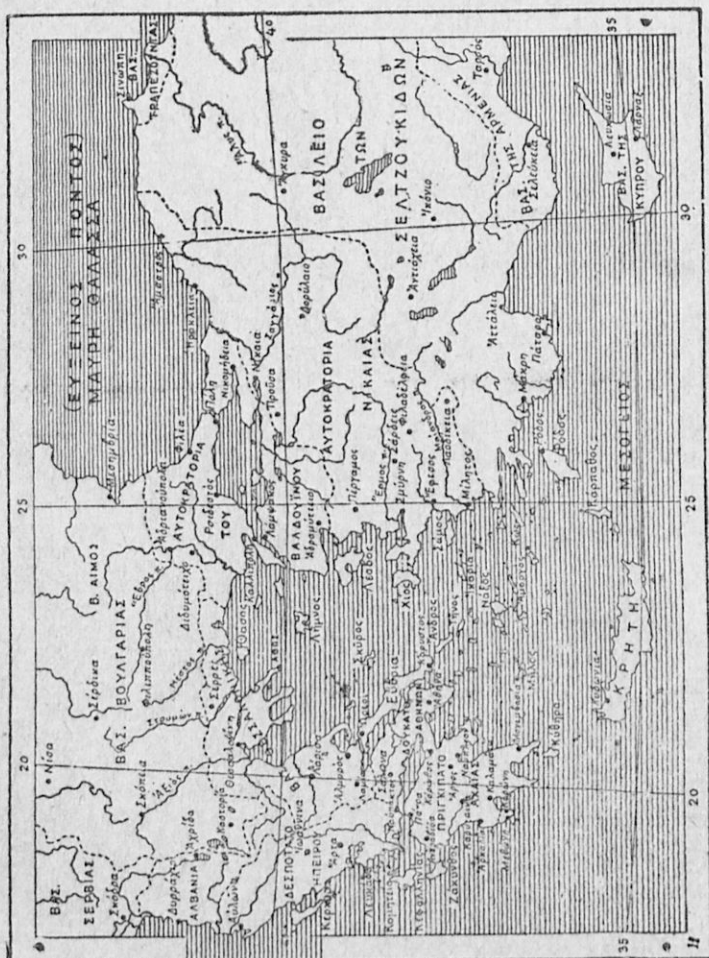
Ὅλες αὐτὲς τὶς χῶρες τὶς μοίρασε στοὺς συναγωνιστές του καὶ τοὺς ἔκαμε ὑποτελεῖς του. Ἔτσι σχηματίστηκαν διάφορες μικρὲς ἡγεμονίες ὑποτελεῖς στὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πιὸ ἐπίσημη ἀπὸ τὶς ἡγεμονίες αὐτὲς ἦταν τὸ δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν, ποὺ δόθηκε στὸ Γάλλο Ὄθωνα Δελαρός.

Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου. Τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Βονιφάτιος προχωροῦσε χωρὶς νὰ βρῆσκῃ ἐμπόδιο ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ὡς τὸν Ἴσθμό, στὰ δυτικὰ τῆς Θεσσαλίας ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποταχθῆ.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς σύναξε ἐκεῖ ἀρκετὰ καλὸ στρατὸ ἀπὸ βουνίσσιους τῆς χώρας αὐτῆς καὶ ἱδρύσε μὲ τὴν Ἡπειρο, τὴν Ἀκαρνανία καὶ τὴν Αἰτωλία ἰδιαίτερο ἑλληνικὸ κράτος, μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἄρτα. Τὸ κράτος αὐτὸ ἔφτασε γρήγορα στὰ βόρεια ὡς τὸ Δυρράχιο καὶ στὰ νότια ὡς τὴ Ναύπακτο, καὶ πῆρε ἀκόμη τὴ δυτικὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Κέρκυρα. Τὸ νέο αὐτὸ κράτος ἦταν τὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου.

Οἱ χῶρες αὐτὲς σύμφωνα μὲ τὴ συνθήκη τῶν Φράγκων μεταξύ τους, ἀνήκαν στοὺς Βενετούς. Αὐτοὶ ὅμως, μὴν ἔχοντας ἀρκετὸ στρατὸ γιὰ νὰ τὶς

πάρουν, συμβιβάστηκαν μὲ τὸ Μιχαήλ. Περιωρίστη-
καν δηλαδή οἱ Βενετοὶ μόνο στὸ Δυρράχιο καὶ ὑπο-

Εἰκ. 10. Οἱ ἐλληνικὲς χώρες τὸν καιρὸ τῆς φραγκοκρατίας.

χρέωσαν τὸ Μιχαήλ νὰ τοὺς πληρώνῃ κάθε χρόνο ἓνα μικρὸ φόρο καὶ ν' ἀφήνῃ ἀφορολόγητους ὄλους τοὺς Βενετοὺς ἐμπόρους.

Ἡ Πελοπόννησος. Στους Βενετούς ἀνῆκε καὶ ἡ Πελοπόννησος. Γιὰ τὸν ἴδιο ὁμως λόγῳ δὲ μπόρεσαν οἱ Βενετοὶ νὰ καταλάβουν παρὰ μόνον τὴ Μεθώνη καὶ τὴν Κορώνη. Ὅταν ὁ Βονιφάτιος ἔφτασε στὸν Ἴσθμό, μερικοὶ Φράγκοι ποὺ ἦταν στὴν ὑπηρεσία του ἀποφάσισαν νὰ προχωρήσουν καὶ στὴν Πελοπόννησο. Οἱ ντόπιοι ἄρχοντες ἔφεραν μεγάλη ἀντίσταση, μὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνες οἱ Φράγκοι πῆραν δόλοκληρη τὴν Πελοπόννησο.

Τὴν φορὰ αὐτὴ οἱ Φράγκοι φέρθηκαν στοὺς ντόπιους μὲ καλῦτερο τρόπο, καὶ αὐτὸ πολὺ τοὺς βοήθησε νὰ στερεώσουν τὴν κατάκτησὴ τους. Οἱ ἐλληνικὲς κοινότητες καὶ οἱ ἄρχοντές τους διατήρησαν ὅλα τους τὰ προνόμια. Οἱ Φράγκοι σεβάστηκαν ἀκόμη τὴ γλῶσσα τῶν κατοίκων, τὴ θρησκεία τους καὶ ὅλες τους τὶς συνήθειες.

Τὴν Πελοπόννησο οἱ Φράγκοι τὴ χάρισαν σὲ βαρονίες, σύμφωνα μὲ τὸ φεουδαλικὸ σύστημα. Τὸν ἀνώτερο ἀπ' ὅλους τοὺς βαρόνους τὸν ὠνόμαζαν πρίγκιπα τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μορέος καὶ σ' αὐτὸν ἦταν ὑποταχτικοὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι βαρόνοι. Πρῶτος πρίγκιπας τοῦ Μορέος ἔγινε ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίτης. Ἀργότερα ποὺ ὁ Γουλιέλμος αὐτὸς γύρισε στὴ Γαλλία, ἔγινε πρίγκιπας ὁ Γοδοφρέδος Βιλεαρδουῖνος καὶ στὴν οἰκογένεια αὐτοῦ ἔμεινε τὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας.

Τὰ νησιά. Ἀπὸ τὰ νησιά ἡ Βενετία μόνον τὴν Κρήτη πῆρε μὲ δικό της στρατὸ ἔπειτα ἀπὸ μεγάλους ἀγῶνες μὲ τοὺς Γενοβέζους, ποὺ τὴν εἶχαν πάρει πρωτύτερα.

Τὴν Εὐβοία τὴν πῆραν Φράγκοι τοῦ Βονιφάτιου. Οἱ Βενετοὶ περιορίστηκαν σ' ἐμπορικὰ προνόμια.

Τὶς Κυκλάδες τὶς πῆραν μὲ δικά τους μέσα μερικοὶ

εὐγενεῖς Βενετοί. Ἡ πολιτεία τῆς Βενετίας μὴν ἔχοντας δικό της στρατό, ἀναγκάστηκε νὰ δώσει σὲ μερικοὺς εὐγενεῖς αὐτὴ τὴν ἄδεια, μὲ τὸν ὄρο νὰ εἶναι ὑποτελεῖς της. Ἀρχηγὸς τῶν εὐγενῶν αὐτῶν ἦταν ὁ Μάρκος Σανουδός. Αὐτὸς κράτησε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴ Νάξο καὶ μοίρασε τ' ἄλλα νησιὰ σὲ ἄλλους Βενετοὺς ὑποτελεῖς του.

Β. Τὰ ἑλληνικὰ κράτη ὡς τὸν καιρὸ ποῦ ξαναπῆραν οἱ Ἕλληνες τὴν Πόλη.

Τρία ἦταν τὰ ἑλληνικὰ κέντρα, ὅπως ξέρομε, ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Πόλη ἀπὸ τοὺς Φράγκους: ἢ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας, ἢ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας καὶ τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου.

Ἡ αὐτοκρατορία ὅμως τῆς Τραπεζούντας περιορίστηκε στὶς χῶρες της, ποῦ ἦταν στὴ Μαύρη θάλασσα, ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ τ' ἄλλα ἑλληνικὰ κράτη. Ἔτσι μόνον τὰ δύο ἄλλα κράτη προσπάθησαν νὰ ξαναπάρουν τὴν Πόλη.

Τὸ δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου ἔκαμε μεγάλη πρόοδο στὴν ἀρχή, καὶ μάλιστα στὴν ἐποχὴ τοῦ δεσπότη Θεοδώρου, γιοῦ τοῦ Μιχαήλ. Μὲ μεγάλους πολέμους ὁ Θεόδωρος κατῴρθωσε ν' ἀπλώσει τὸ κράτος του σὲ ὅλη τὴν Ἰλλυρία καὶ τὴ Μακεδονία, πῆρε ἀκόμη καὶ τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Θράκη ὀλόκληρη ὡς τὴν Ἀδριανούπολη. Τότε ὁ Θεόδωρος ἀνακήρυξε τὸ ἑαυτό του αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης.

Δὲν κρατήθηκε ὅμως πολὺν καιρὸ τὸ κράτος του αὐτό. Οἱ Βούλγαροι τοῦ πῆραν τὴ Θράκη καὶ ἀρκετὰ μέρη ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Τὸ ἄλλο κράτος χωρίστηκε σὲ δύο μέρη, τὴν αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης, πε-

ριωρισμένη μόνο σὲ λίγα μέρη τῆς Μακεδονίας, καὶ τὸ παλιὸ δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου.

Ἔτσι ἡ ἐλπίδα πὼς ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης θὰ μποροῦσε νὰ ξαναπάρῃ τὴν Πόλην ἔσθῃσε.

Τὴν τιμὴ αὐτὴ τὴν πῆρε ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.

Εἶδαμε παραπάνω πὼς ὁ ἰδρυτὴς τῆς Θεόδωρος Λάσκαρης εἶχε κατορθώσει νὰ πάρῃ στὸ κράτος του ὅλη τὴ δυτικὴ παραλία τῆς Μ. Ἀσίας καὶ νὰ περιορίσῃ τοὺς Φράγκους στὸ Βόσπορο. Ὄταν βασίλεψαν οἱ διάδοχοι τοῦ Θεοδώρου, ἡ δύναμη τῆς αὐτοκρατορίας ἔγινε ἀκόμη μεγαλύτερη.

Στὴν ἀρχὴ ὁ διάδοχος τοῦ Θεοδώρου καὶ γαμπρὸς του, ὁ Ἰωάννης Βατάτζης, κατῴρθωσε νὰ πάρῃ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ τὴν ἐνώσῃ μὲ τὸ κράτος του. Ἐπειτα ξεκίνησε νὰ χτυπήσῃ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς πῆρε πίσω ὅλα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ τὴ Θράκη, πού εἶχαν πάρει ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἔτσι ἡ Πόλη βρέθηκε ζωσμένη ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας.

Δὲν πρόφτασε ὅμως οὔτε ὁ Βατάτζης νὰ μπῆ στὴν Πόλη, οὔτε ὁ γιὸς του, ὁ Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρης, γιατί τὸν ἐμπόδισαν οἱ πόλεμοι πού ἔκαμε πάλι μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ μὲ τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου.

Τὸ κατόρθωμα νὰ ξαναπάρῃ τὴν Πόλην τὸ πέτυχε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, πού ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνγλίκου παιδιοῦ τοῦ Θεοδώρου Λάσκαρη.

4. Οἱ Ἑλληγνες ἕαναπαίρνουν τὴν Πόλη.

Ἡ πρώτη σκέψη τοῦ Μιχαήλ Παλαιολόγου, μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἦταν νὰ πάρῃ τὴν Κωνσταντινούπολη πίσω ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Ἀρχισε λοιπὸν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ αὐτό, καὶ γιὰ νὰ προλάβῃ κάθε ἐνόχληση ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἢ ἀπὸ τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου, ἔστειλε τὸ στρατηγὸ Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο στὴ Θράκη μὲ λίγο στρατό.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἔφτασε μὲ τὸ στρατό του στὴ Σηλυβρία. Ἐκεῖ συνάχτηκαν ἀμέσως γύρω του πολλοὶ Ἑλληγνες ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Πόλης καὶ προσπάθησαν νὰ τὸν πείσουν πὼς ἡ περίστασις ἦταν κατάλληλη νὰ χτυπήσῃ τὴν Πόλη, ἐπειδὴ ὁ στόλος τῶν Βενετῶν καὶ ὁ φραγκικὸς στρατὸς ἔλειπαν σὲ κάποια ἐκστρατεία ἐκεῖ κοντά.

Ὁ Στρατηγόπουλος πείστηκε καὶ βάζει ἀπὸ μιὰ ὑπόγεια εἴσοδο μέσα στὴν Πόλη πενήντα στρατιῶτες. Αὐτοὶ ἀνοιξαν ἀμέσως τὶς πύλες καὶ ὁ Στρατηγόπουλος μπῆκε ἔτσι μὲ ὅλο τὸ στρατό του στὴν Πόλη, ὅπου ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα τὸ Μιχαήλ Παλαιολόγο. Οἱ Ἑλληγνες κάτοικοι δέχτηκαν μὲ χαρὰ τὸν ἐλληνικὸ στρατό. Οἱ λίγοι Λατῖνοι ποὺ προσπάθησαν ν' ἀντισταθοῦν, σκοτώθηκαν. Ὁ φράγκος αὐτοκράτορας μὲ ὄλη του τὴν ἀκολουθία ἔφυγε μ' ἓνα μικρὸ πλοῖο.

Σὲ λίγο ἔφτασε ὁ στόλος τῶν Βενετῶν. Οἱ Ἑλληγνες ὁμως ἔβαλαν φωτιὰ στὰ σπίτια τῆς παραλίας γιὰ νὰ τοὺς φοβίσουν, καὶ τὸ πέτυχαν. Βενετοὶ καὶ Φράγκοι πῆραν ἀμέσως τὶς οἰκογένειές τους καὶ ἔφυγαν γιὰ τὴν Εὐρώπη.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἔστειλε ἔπειτα ταχυδρόμο νὰ φέρῃ τὴν καλὴ εἶδησις στὸ Μιχαήλ. Ὁ Μιχαήλ μό-

λις τὸ ἔμαθε, τρέχει ἀμέσως στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐκεῖ τὸν ἀνακηρύσσουν αὐτοκράτορα στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας (1261).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΑΙΡΝΟΥΝ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

1. Ἡ κατάσταση τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Ξαναπῆραν οἱ Ἕλληνες τὴν Πόλη μὰ δὲ μπόρεσαν πιά ν' ἀναστήσουν τὴν ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία, ὅπως ἦταν πρὶν. Τώρα ἡ αὐτοκρατορία ἦταν περιορισμένη στὴ Θράκη, στὴ Μακεδονία, σὲ λίγα νησιά καὶ στὶς ἀσιατικὰς ἐπαρχίες γύρω στὴ Νίκαια.

Τὸ περισσότερο μέρος τῆς Μ. Ἀσίας τὸ εἶχαν οἱ Σελτζοῦκοι Τούρκοι. Τῆς Τραπεζούντας ἡ αὐτοκρατορία ζοῦσε μιὰ ὀλότελα ζωὴ χωριστὴ. Στὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησο κρατοῦσαν ἀκόμη οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Βενετοὶ πολλὰς ἀπὸ τὶς ἐλληνικὰς χῶρες καθὼς καὶ τὰ νησιά. Ἄλλες χῶρες εἶχε στὴν κυριαρχία του ὁ δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ποὺ ἦταν ἐχθρὸς τῆς αὐτοκρατορίας. Τέλος οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι εἶχαν γίνει ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ πῆραν οἱ Φράγκοι τὴν Πόλη.

Τὸν τελευταῖο μάλιστα καιρὸ οἱ Σέρβοι εἶχαν πάρει καὶ τὴ βόρεια Μακεδονία. Καὶ ἀργότερα ἀκόμη, ὅταν βασιλεύαν στὴν Πόλη οἱ διάδοχοι τοῦ Μιχαήλ, οἱ Σέρβοι μὲ τὸ δικό τους βασιλέα Στέφανο Δουσάν πῆραν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Μακεδονίας ὡς τὸ Νέστο, τὴν Ἠπειρο καὶ τὴ Θεσσαλία. Ὁ Δουσάν ἦταν ἐτοι-

μος νὰ προχωρήσῃ καὶ στὴ μεσημβρινὴ Ἑλλάδα, μὰ τοῦ ἔκοψε τὸ δρόμο ὁ θάνατος. Ἄμα ὅμως ἔλειψε αὐτός, τὸ κράτος του χωρίστηκε σὲ πολλὰ ἡγεμονίες.

Μόνο στὴν Πελοπόννησο τὰ πράματα ἦταν καλύτερα γιὰ τοὺς Ἕλληνας, Ἐκεῖ οἱ Παλαιολόγοι κατῴρθωσαν στὴν ἀρχὴ νὰ πάρουν τὴ Μονεμβασία, τὴ Μάνη καὶ τὸ Μιστρά. Ἐπειτα ἐτοίμασαν στρατὸ ἀπὸ ντόπιους καὶ μὲ τὸν καιρὸ κατῴρθωσαν νὰ διώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ κάμουν τὴν Πελοπόννησο ἰδιαίτερο ἑλληνικὸ κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ ὠνομάστηκε δεσποτάτο τῆς Πελοποννήσου καὶ εἶχε γιὰ δεσπότες τ' ἀδέρφια ἢ τὰ παιδιά τῶν αὐτοκρατόρων.

Στὴν κατάστασι αὐτὴ βρισκόταν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τὸν καιρὸ πὺ παρουσιάστηκε νέος ἐχθρὸς ἀπὸ τὴν Ἀσία, οἱ Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι. Στὸν ἐχθρὸ αὐτὸ δὲ μπόρεσε πιά ν' ἀντισταθῇ τὸ κράτος, ἔτσι πὺ ἦταν ἐξασθενημένο, καὶ ἔπεσε.

2. Οἱ Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι.

Στὰ τέλη τῆς 12. ἑκατονταετηρίδας εἶχε ἀρχίσει ἡ φοβερὴ μογγολικὴ ἐπιδρομὴ.

Οἱ Μογγόλοι, λαὸς βάρβαρος ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἀσία, κατῄχτησαν σὲ λιγότερο ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ὅλη σχεδὸν τὴν Ἀσία, τὴ σημερινὴ Ρωσία καὶ τὴν Πολωνία.

Τὸ μεγάλο σελτζουκικὸ κράτος ἦταν τότε χωρισμένο σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κρατῶν αὐτῶν ἀναγκάστηκαν ν' ἀναγνωρίσουν τὴν ἀρχὴ τῶν Μογγόλων.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἓνας Τοῦρκος ἀρχηγός, ὁ Ἐρτογρούλ, γιὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τοὺς Μογγόλους ξεκίνησε μὲ τὴ φυλὴ του ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Ἀσία, ἔφτασε στὸ

Ίκόνιο, παρουσιάστηκε στὸ σουλτάνο καὶ τοῦ δήλωσε πὼς γίνεται δικὸς του, ἔτοιμος νὰ κάμῃ κάθε του διαταγή.

Ὁ σουλτάνος τὸν ἐδέχτηκε μὲ προθυμία καὶ τοῦ παραχώρησε γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ μιὰ χώρα μικρὴ στὰ σύνορα τοῦ τουρκικοῦ καὶ ἐλληνικοῦ κράτους, κοντὰ στὴν Προύσα.

Ὁ γιὸς τοῦ Ἐρτογρούλ, Ὁσμάν ἢ Ὀθωμάν, ἀφοῦ κληρονόμησε τὸν πατέρα του, κατώρθωσε νὰ μεγαλώσῃ τὴ μικρὴ του χώρα. Μὲ ληστρικές ἐπιδρομὲς ἄρπαξε λίγα φρούρια καὶ μερικές πόλεις τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους στὴ Βιθυνία.

Τὴν ἐποχὴ ὅμως ἐκείνη οἱ Μογγόλοι κυρίεψαν τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου. Τὸ ἀνατολικὸ του μέρος τὸ κράτησαν οἱ ἴδιοι γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Τὸ δυτικὸ τὸ χώρισαν σὲ τόσα κράτη ὅσες ἦταν οἱ ἐπαρχίες του, καὶ τὸ διοικητὴ πού εἶχε κάθε ἐπαρχία τὸν ἀναγνώρισαν γιὰ ἡγεμόνα κληρονομικῶς. Ἔτσι ὁ Ὁσμάν ἔγινε σουλτάνος στὸ κράτος του μὲ τὸ δικαίωμα νὰ παίρνουν τὸ θρόνο οἱ κληρονόμοι του.

Τὸ κράτος αὐτὸ τοῦ Ὁσμάν ὀνομάστηκε ὀθωμανικὸ ἢ ὀθωμανικόν. Μὲ τὴν ὁρμὴ ὅμως πού ἐνωθε μέσα του ὁ Ὁσμάν δὲν περιορίστηκε στὰ μικρά του σύνορα. Γρήγορα ἄπλωσε τὸ κράτος του σὲ ὅλη τὴ Βιθυνία, καὶ ἔκαμε τὴν Προύσα πρωτεύουσά του (1326). Ἀπὸ τότε τὸ μικρὸ κράτος πού φύτρωσε ἄξαφνα μέσα στὶς ἐλληνικές χώρες ἄρχισε νὰ μεγαλώνῃ καὶ νὰ προοδεύῃ.

Στὴν ἀρχὴ τὸ κράτος αὐτὸ δὲν εἶχε παραπάνω ἀπὸ τετρακόσιες οἰκογένειες. Ἐπειτα αὐξήθηκε μὲ πληθυσμὸ ἐλληνικόν. Σὲ ὅλες τὶς χώρες πού κυρίευαν οἱ Τοῦρκοι, ἔκαναν τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους μὲ τὴ βία μωαμεθανούς. Καὶ τὸ στρατό τους ἀκόμη τὸν ἀποτε-

λοῦσαν χριστιανοὶ ποὺ εἶχαν ἀλλάξει τὴν πίστη τους.
 Ἐπὶ τὸ στρατὸ αὐτὸ ἔμεινε ἑξακουσμένο τὸ τάγμα
 τῶν γενιτσάρων, ποὺ ὠργάνωσε ὁ Οὐρχάν, ὁ γιὸς τοῦ
 Ὀσμάν. Οἱ φοβεροὶ γενιτσαροὶ δὲν ἦταν παρὰ

Εἰκ. 21. Οἱ ἑλληνικὲς χώρες στὸ 14. αἰῶνα.

χριστιανοὶ ποὺ τοὺς ἄλλαξαν τὴ θρησκεία ἀπὸ τὰ μι-
 κρὰ τους χρόνια.

Σὲ κάθε χώρα ποὺ κυρίευαν οἱ Τούρκοι, μάζευαν
 τὰ πιὸ γερὰ παιδιά τῶν χριστιανῶν, ἀπὸ 7 ἕως 15.

χρονῶν, τὰ τούρκευαν, τ' ἀνάτρεφαν μέσα στους στρατώνες κι ἔπειτα τὰ ἔβαζαν στὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Τῇ στρατολογίᾳ αὐτῇ τὴν ἔλεγαν τότε παιδομάζωμα καὶ τὴν ἔκαναν κάθε χρόνο. Οἱ γενίτσαροι ἦταν οἱ πιὸ φανατισμένοι μωαμεθανοὶ στρατιῶτες. Οὔτε γονεῖς ἤξεραν οὔτε οἰκογένεια εἶχαν γιατί καὶ ὁ γάμος ἀκόμη τοὺς ἦταν ἀπαγορευμένος. Γιὰ σπῆτι εἶχαν τὸ στρατῶνα, γιὰ οἰκογένεια τὸ τάγμα καὶ γιὰ πατέρα τὸ σουλτάνο. Μὲ τοὺς γενίτσαρους αὐτοὺς οἱ Τούρκοι ἔκαναν θαύματα. Βρῆκαν τὴν εὐκαιρία ποὺ τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἦταν ἀδυνατισμένο καὶ πῆραν σιγὰ σιγὰ ὅλες του τὶς χῶρες.

3. Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων στὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησο.

Στὴν ἐποχὴ ποὺ βασιλεὺς ὁ Οὐρχάν, οἱ Τούρκοι ἀπλώσαν τὸ κράτος τους ὡς τὸ Βόσπορο καὶ κατάχτησαν ἀκόμη ἀπάνω στὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησο τὴν Καλλιπόλη.

Ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ γιὸς τοῦ Οὐρχάν, ὁ Μουράτ Α' (1351), κυρίεψε ὅλη τὴ Θράκη κι ἔκαμε πρωτεύουσα τοῦ κράτους του μέσα στὴν Εὐρώπη πιά, τὴν Ἀδριανούπολη.

Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δὲ μπόρεσαν τότε ν' ἀντισταθοῦν στὴν ὀρμὴ τῶν γενιτσάρων. Ὁ σουλτάνος ὑποχρέωσε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Ε' τὸν Παλαιολόγο νὰ κάμῃ εἰρήνη μαζί του καὶ νὰ τοῦ πληρώνῃ κάθε χρόνο φόρο.

Ἐπειτα ὁ Μουράτ στράφηκε στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία καὶ τὶς πῆρε ἀπὸ τοὺς διάφορους ἡγεμόνες ποὺ τὶς εἶχαν μοιράσει ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Στε-

φάνου Δουσάν. Παίρνει ἔπειτα τὴν Ἀλβανία καὶ ὕστερα τὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ εἰς τὴ Βουλγαρία, τὴν κυριεύει καὶ τὴν κάνει ἐπαρχία τοῦ κράτους του. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Βουλγαρίας παραδόθηκε στοὺς Τούρκους καὶ δέχτηκαν θεληματικὰ τὴ μωαμεθανικὴ θρησκεία.

Οἱ Σέρβοι τότε, οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Κροάτες ἀποφάσισαν νὰ ἐνωθοῦν γιὰ ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὸ Μουράτ, μὰ αὐτὸς τοὺς νίκησε εἰς τὸ Κροσσυφοπέδι (1389). Σ' αὐτὴ τὴ μάχη ὅμως σκοτώθηκε καὶ ὁ Μουράτ ἀπὸ ἑνα Σέρβο πληγωμένον. Ὁ γιὸς του Βαγιαζίτ ὑποχρέωσε τοὺς Σέρβους νὰ πληρῶνουν φόρο στοὺς Τούρκους καὶ πέρασε ἔπειτα εἰς τὴ Μικρὴ Ἀσία.

Ἐκεῖ ὑπόταξε ὅλους τοὺς Τούρκους ἡγεμόνες καὶ ξαναγύρισε πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπη. Μπῆκε μὲ τὸ στρατό του εἰς τὴ Βλαχία, ἔκαμε τὸν ἡγεμόνα τῆς ὑποτελεῖ καὶ ἔπειτα ἄρχισε ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Οὐγγαρία.

Αὐτὴ τὴ φορά ὁ φόβος σκόρπισε εἰς τὴν Εὐρώπη κάποιον συγκίνησιν. Ἐγένετο μιὰ σταυροφορία ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀπὸ Οὐγγρους, Γερμανοὺς καὶ Γάλλους. Ὁ Βαγιαζίτ ὅμως τοὺς νίκησε ὅλους εἰς τὴ Νικόπολη τῆς Βουλγαρίας καὶ τοὺς σκόρπισε.

Τότε ὁ Βαγιαζίτ ἀποφάσισε νὰ πάρῃ τὴν Πόλιν καὶ ἄρχισε νὰ τὴν πολιορκῇ. Ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ Παλαιολόγος ζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, μὰ ἄδικα. Τὸ ἑλληνικὸν κράτος σώθηκε τότε ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Ἐνας ἄλλος ἐχθρὸς τῶν Τούρκων παρουσιάστηκε ἐκεῖ, ὁ Ταμερλάνος, καὶ ἀνάγκασε τὸ Βαγιαζίτ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πόλιν.

4. Ὁ Ταμερλάνος.

Τὸ μογγολικὸν κράτος μὲ τὴ μεγάλη αὐξήσιν τοῦ

είδαμε πώς πήρε, δὲ μπορούσε νὰ βαστάξῃ πολὺ. Πρὶν ἀπὸ τὰ 1200 εἶχε χωριστῆ σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη ἀνεξάρτητα μὲ ἰδιαίτερους ἡγεμόνες. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες αὐτοὺς, ὁ Ταμερλάνος, κατορθώνει νὰ ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς γείτονες καὶ νὰ πάρῃ σιγὰ σιγὰ στὴν ἐξουσία του ὅλη τὴ μέση Ἀσία. Σ' αὐτὸν καταφεύγουν τώρα ζητώντας τὴν προστασία του οἱ Τοῦρκοι ἡγεμόνες, οἱ διωγμένοι ἀπὸ τὶς χῶρες τους ἀπὸ τὸ Βαγιαζίτ. Ὁ Ταμερλάνος μίγησε στὸ Βαγιαζίτ νὰ περιοριστῆ στὴ χώρα του καὶ νὰ δώσῃ πίσω στοὺς παλιοὺς κυρίους τῶν ὅλων τῶν χῶρες ποὺ εἶχε πάρει. Δὲν ἦταν ὅμως τόσο εὐκόλο νὰ ὑπακούσῃ ὁ Βαγιαζίτ, καὶ ὁ Ταμερλάνος ξεκίνησε τότε μὲ ὀχτακόσιες χιλιάδες βαρβάρους καὶ μπαίνει στὴ Μ. Ἀσία. Ὁ Βαγιαζίτ τὸν ἀντίκρουσε μὲ 350 χιλιάδες στρατό. Ἡ μεγάλη μάχη τῶν δυὸ βαρβάρων ἔγινε στὰ 1402, κοντὰ στὴν Ἀγκυρα.

Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Ὀθωμανοὶ νικῆθηκαν καὶ ὁ Βαγιαζίτ πέθανε σὲ λίγο στὴν αἰχμαλωσία. Νικητὴς ὁ Ταμερλάνος ἐρήμωσε ὅλη τὴ Μ. Ἀσία, ξανάδωσε τὰ κράτη τους στοὺς Τοῦρκους ἡγεμόνες καὶ γύρισε στὴν πατρίδα του. Ἐκεῖ σὲ λίγο πέθανε καὶ αὐτός.

Ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ αὐτὴ τοῦ Ταμερλάνου τὸ ἑλληνικὸ κράτος βγήκε ὠφελημένο. Πρῶτα-πρῶτα σώθηκε ἡ Πόλη ἀπὸ τὴν πολιορκία τοῦ Βαγιαζίτ. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔλειψε ὁ Ταμερλάνος, οἱ γιοὶ τοῦ Βαγιαζίτ χωρίστηκαν καὶ ἄρχισαν νὰ μαλώνουν μεταξύ τους. Ἀπὸ τὶς διχόνοιες αὐτὲς ὠφελήθηκαν οἱ Ἕλληνες καὶ ξαναπήραν τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ παράλια τῆς Θράκης στὸ μέρος τῆς Μαύρης θάλασσας.

Στὸ τέλος ἀπὸ τοὺς γιούς τοῦ Βαγιαζίτ ἔμεινε μόνο

ένας, ὁ Μωάμεθ Α', κύριος ὅλου τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Αὐτὸς προσπάθησε νὰ κάμῃ φίλο του τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα κι' ἔτσι Ἑλληνες καὶ Τοῦρκοι λησμόνησαν γιὰ λίγο τὴν ἔχθρα τους.

Δ. Ἄλλοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων στὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησο.

Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας. Ὅταν πέθανε ὁ Μωάμεθ Α', χάλασε καὶ ἡ φιλία ποὺ εἶχαν Ἑλληνὲς καὶ Τοῦρκοι. Ὁ γιὸς τοῦ Μωάμεθ καὶ διάδοχός του, ὁ Μουράτ Β', μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο (1421) πολιορκησε γιὰ λίγο καιρὸ τὴν Πόλη. Στέλνοντας ἔπειτα στρατὸ στὴν Πελοπόννησο ἔκαμε μεγάλες καταστροφές ἐκεῖ καὶ ὕστερα πῆρε τὴ Θεσσαλονίκη.

Τότε ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Η' γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ ἡ Εὐρώπη, ἀποφάσισε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία στὸν πάπα. Γι' αὐτὸ πῆγε μὲ τὸν πατριάρχη καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀρχιερεῖς καὶ σπουδασμένους στὴ Φλωρεντία, ὅπου ὁ πάπας εἶχε προσκαλέσει σύνοδο γιὰ νὰ συζητήσουν τὸν τρόπο ποὺ θὰ ἐνώνονταν ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ ἐκκλησία. Στὴ σύνοδο ἐκεῖνη ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ συζητήσεις οἱ Ἑλληνες παραδέχτηκαν ὅλους τοὺς ὅρους ποὺ ἤθελαν οἱ δυτικοί.

Μὲ ὅλες ὅμως τὶς ὑποχωρήσεις ἢ βοήθεια ποὺ πῆραν οἱ Ἑλληνες ἦταν ἀσήμαντη. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνωση δὲν εἶχε, καθὼς ἐγίνε, πολλὴ ἀξία, ἦταν μόνο τυπικὴ, καὶ ὄχι πραγματικὴ. Κι' ἔτσι ὅμως, ἅμα γύρισε ὁ Ἰωάννης Η' στὴν Πόλη μὲ τὴ συνοδεία του, ὅλοι οἱ μορφωμένοι κληρικοὶ καὶ κοσμικοὶ καὶ ὅλος ὁ λαὸς διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὴν ταπείνωση τῆς ἐκκλησίας. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ ἔνωση δὲ μποροῦσε νὰ πετύχῃ.

Τὸ μόνο ἀποτέλεσμα ποὺ ἔφερε ἦταν πὼς ἀναψε τὸ μῖσος τῶν ἀνατολικῶν γιὰ τοὺς δυτικούς τόσο πολύ, ποὺ οἱ Ἕλληνες προτιμοῦσαν νὰ πέση ἢ Πόλη στα χέρια τῶν Τούρκων παρά νὰ ὑποταχτῆ ἢ ἐκκλησιά τους στὸν πάπα.

Ἰωάννης Οὐνιάδης. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη θὰ ἔπαιρνε χωρὶς ἄλλο ὁ Μουράτ τὴν Πόλη, ἂν δὲν τοῦ παρουσιάζονταν νέα ἐμπόδια.

Τρεῖς γενναῖοι ἄνδρες ἀποφάσισαν νὰ σταματήσουν τὴν πρόοδο τῶν Τούρκων, ὁ ἀδερφὸς τοῦ Ἰωάννη Κωσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ἐλληνοαρβανίτης Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης καὶ ὁ Οὐγγρος Ἰωάννης Οὐνιάδης. Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως δὲ μπόρεσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ τρεῖς μαζί, κι' ἔτσι μόνο γιὰ λίγο καιρὸ σταμάτησαν τὴν τουρκικὴ δρμὴ.

Ὁ Ἰωάννης Οὐνιάδης, γιὰ νὰ γλιτώσῃ τὴν πατριδα του ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων, πολέμησε πολλὰς φορὰς μὲ αὐτοὺς κι' ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς νίκες, στὰ 1445 ἀνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ περιοριστοῦν πέρα ἀπὸ τὸν Αἴμο. Τὸν ἄλλο χρόνον ὅμως οἱ Οὐγγροὶ νικῆθησαν ἀπὸ τὸ Μουράτ κοντὰ στὴ Βάρνα.

Γεώργιος Καστριώτης. Ὁ πόλεμος τοῦ Μουράτ μὲ τὸν Οὐνιάδη ἐξακολουθοῦσε ἀκόμη, ὅταν παρουσιάστηκε ὁ Γεώργιος Καστριώτης.

Αὐτὸς εἶχε πατέρα τὸν Ἰωάννη Καστριώτη, ἡγεμόνα τῆς Ἀλβανίας. Παιδὶ ἀκόμη, ἐννέα χρονῶν, εἶχε δοθῆ ἀπὸ τὸν πατέρα του στὸ Μουράτ, γιὰ ἐγγύηση πὼς ὁ Καστριώτης θὰ ἔμενε πιστὸς σ' αὐτόν. Κοντὰ στὸ Μουράτ ὅμως ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἔγινε μωαμεθανὸς καὶ πῆρε τ' ὄνομα **Σκεντέρμπεης**, ποὺ θὰ πῆ Ἀλέξανδρος μπέης. Ὅσο μεγάλωνε στὴν ἡλικία ὁ

Καστριώτης ἔδειχνε στοὺς πολέμους τὴν παλικαριά του, καὶ γι' αὐτὸ ὁ Μουράτ τὸν τιμοῦσε πολὺ.

Ὡστόσο ὁ Καστριώτης δὲ μποροῦσε νὰ ξεχάσῃ οὔτε τὴν πατρίδα του οὔτε τὴν καταγωγὴ του.

Στὰ 1443, σὲ μιὰ ἐκστρατεία του στὴν Οὐγγαρία πῆρε μὲ τὴ βία ἀπὸ τὸ γραμματικὸ τοῦ Μουράτ μιὰ διαταγὴ στὸ διοικητὴ ἐνὸς κάστρου ἄρβανίτικου, στὴν Κρόγια, ποὺ παράγγελλε στὸ φρούραρχο νὰ παραδώσῃ τὸ Κάστρο στὸ Σκεντέρμπεη. Ἀφοῦ πῆρε τὸ γράμμα ὁ Σκεντέρμπεης σκότωσε τὸ γραμματικὸ γιὰ νὰ μὴν τὸ μαρτυρήσῃ στὸ Μουράτ, πῆρε τὰ παλικάρια του, τρέχει γρήγορα στὴν Κρόγια καὶ παίρνει τὸ φρούριο.

Ἀπὸ τὴν Κρόγια ὁ Σκεντέρμπεης ἔστειλε μῆνυμα στοὺς Ἄρβανίτες νὰ σηκωθοῦν ὅλοι νὰ πολεμήσουν γιὰ νὰ σώσουν τὸ ἔθνος τους καὶ τὴ θρησκεία τους ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τρεῖς φορές κίνησε νὰ τὸν χτυπήσῃ ὁ Μουράτ μὲ πολὺ στρατό, μὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Πολλὲς φορές τοῦ ἔστειλε καλὲς προτάσεις γιὰ νὰ φιλιωθοῦν, μὰ ὁ Σκεντέρμπεης δὲ τις δέχτηκε.

Κωσταντῖνος Παλαιολόγος. Τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Οὐνιάδης στὴν Οὐγγαρία καὶ ὁ Σκεντέρμπεης στὴν Ἄλβανία πολεμοῦσαν μὲ τὸ Μουράτ, ὁ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου Κωσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀδερφὸς τοῦ Ἰωάννη Η', ἄπλωσε τὸ κράτος του στὴν Ἀττικὴ καὶ προχώρησε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Τὸ σχέδιό του ἦταν νὰ προχωρήσῃ ἀκόμη περισσότερο καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸ Σκεντέρμπεη καὶ μὲ τὸν Οὐνιάδη, γιὰ νὰ χτυπήσουν ὅλοι μαζὶ τοὺς Τούρκους.

Ὁ Μουράτ ὁμως, ἀφοῦ νίκησε τοὺς Τούρκους στὴ Βάρνα, γύρισε κάτω στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸν

Κωσταντίνο. Ὁ Κωσταντίνος κατάλαβε πῶς μὲ τὸ στρατὸ ποὺ εἶχε, ἓνα μάζεμα ἀπὸ ντόπιους ποὺ καλὰ καλὰ δὲν εἶχε προφτάσει ἀκόμη νὰ τοὺς γυμνάσει, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ πολεμήσῃ σὲ μέρος ἀνοιχτό. Γι' αὐτὸ τὸν κατέβασε στὸν Ἴσθμό, ποὺ ἦταν τειχισμένος. Ἀλλὰ οὔτε κι ἐκεῖ δὲ μπόρεσε νὰ κρατηθῇ ὁ Κωσταντίνος. Μὴν ἔχοντας ἰδέα ἀπὸ πειθαρχία οἱ ἀγύμναστοι ἐκεῖνοι στρατιῶτες δὲν εἶχαν οὔτε θάρρος. Στὴν πρώτη ἐπίθεσὴ τῶν Τούρκων, παράτησαν τὸν ἀρχηγό τους καὶ σκορπίστηκαν. Παίρνει τότε ὁ Μουράτ τὴν Κόρινθο καὶ φτάνει ὡς τὴν Πάτρα. Ὁ κίντυνος αὐτὸς ἀνάγκασε τὸν Κωσταντίνο νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸ Μουράτ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ πληρώσῃ φόρο.

Σὲ λίγο προσκάλεσαν τὸν Κωσταντίνο στὴν Πόλη γιὰ νὰ φωτίσῃ μὲ τὸν ἥρωϊκό του θάνατο τὴν στερνὴν στιγμήν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληγνισμοῦ. Ὅταν πέθανε στὰ 1448 ὁ Ἰωάννης, ὅλοι μὲ μιὰ φωνὴ ἀνακήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Κωσταντίνο. Ἔτσι τὸν ἄλλο χρόνον ἄφησε στὴν Πελοπόννησον τοὺς ἀδερφοὺς του Θωμᾶ καὶ Δημήτριον καὶ πῆγε στὴν Πόλη νὰ παραλάβῃ τὴν βασιλείαν.

Ἐπειτα ἀπὸ δύο χρόνια πέθανε καὶ ὁ Μουράτ, καὶ ἔγινε σουλτάνος τῶν Τούρκων ὁ γιὸς του Μωάμεθ Β'.

6. Οἱ Τούρκοι παίρνουν τὴν Πόλη.

Οἱ προετοιμασίαι. Ὅταν ἀνέβηκε στὰ 1451 στὸ θρόνον ὁ Μωάμεθ, μόλις 21 χρονῶν, ἡ πρώτη σκέψῃ του ἦταν νὰ πάρῃ τὴν Πόλη. Ἦξερε σὲ ποια ἀδυναμία βρισκόταν τότε ἡ ἑλληνικὴ πρωτεύουσα. Ἐβλεπε ἀκόμη πῶς τὸ κράτος του δὲ θὰ μπορούσε νὰ στερεωθῇ στὴν Εὐρώπῃ ἂν δὲν κυρίευσεν τὴν Πόλην, ποὺ ἦταν τὸ

κλειδί για δυο μεγάλες θάλασσες και ή γέφυρα σε δυο στεριές μεγάλες, τήν Εὐρώπη και τήν Ἀσία.

Και ὁ Κωσταντίνος ὅμως ὅταν πήγαινε στήν Πόλη, καταλάβαινε πῶς ἀντί για στέμμα θά ἔβαζε στο κεφάλι του ἕνα ἀγκαθωτό μαρτυρικό στεφάνι. Ἦξερε σε ποιά θέση βρισκόταν τὸ κράτος, και σὰν ἥρωας πού ἦταν πῆρε τήν ἀπόφαση ἢ νὰ βασιλέψη τιμημένα ἢ ἂν δὲ μπορούσε, νὰ πέση δοξασμένα.

Ἦταν φανερό λοιπὸν πῶς τώρα πού ἀντικρίστηκαν δυο τέτοιοι ἀρχηγοί, ἡ εἰρήνη δὲ θά μπορούσε νὰ κρατηθῆ για πολύ. Γι' αὐτὸ ἄρχισαν ἀμέσως νὰ ἐτοιμάζονται και οἱ δύο.

Πρώτη φροντίδα τοῦ Κωσταντίνου ἦταν νὰ διορθώση τὰ τείχη. Ἐπειτα προσπάθησε νὰ κάμη προμήθειες ἀπὸ σιτάρι και νὰ στρατολογήση ξένους ἐθελοντὲς ἀπὸ τήν Εὐρώπη.

Ὁ Μωάμεθ πάλι ἐτοίμασε μεγάλο στρατὸ και στόλο κι ἔχτισε στο πιὸ στενὸ μέρος τοῦ Βοσπόρου, ἀπάνω στήν εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ, ἕνα φρούριο. Ἀντικρὸ σ' αὐτό, στήν ἀσιατικὴ παραλία, εἶχε χτίσει ἄλλο ὅμοιο ὁ Βαγιαζίτ. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ Πόλη ἦταν ἀποκλεισμένη ἀπὸ κάθε συγκοινωνία μὲ τὴ Μαύρη θάλασσα και δὲ μπορούσε νὰ φέρη σιτάρι ἀπὸ ἐκεῖ.

Ὁ Κωσταντίνος διαμαρτυρήθηκε για τὸ νέο φρούριο κι ἔδωσε διαταγὴ νὰ κλείσουν τὲς πύλες τῆς Πόλης. Τότε ὁ σουλτάνος ξεκίνησε μὲ 250 χιλιάδες στρατὸ και μὲ 400 πλοῖα, και τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1453 ἄρχισε νὰ πολιορκῆ τήν Πόλη ἀπὸ στεριὰ και θάλασσα.

Τέτοιο πλῆθος στρατοῦ ὁ Κωσταντίνος δὲν εἶχε νὰ τὸ ἀντικρίση παρὰ μὲ 5 χιλιάδες ντόπιους και 2 χιλιάδες ξένους στρατιῶτες μὲ ἀρχηγὸ τὸ γενναῖο Ἰουστινιάνη. Τὰ τείχη ἦταν γερά, μὰ πολὺ μεγάλα, τόσο

πού δὲ μπορούσε νὰ τὰ φυλάξῃ τόσο λίγος στρατός. Τὸ ναυτικὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἦταν μόνο 26 πλοῖα, κλεισμένα στὸν Κεράτιο κόλπο. Μιὰ βαριά ἀλυσίδα ἔφραζε τὴν εἴσοδο τοῦ κόλπου.

Εἰκ. 22. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

Ἡ πολιορκία. Στις 7 Ἀπριλίου τοῦ 1453 ἄρχισε ἡ πολιορκία καὶ βάσταξε 52 ἡμέρες.

Στις πρῶτες ἐπιθέσεις τους οἱ Τούρκοι δὲν εἶχαν ἀποτέλεσμα. Ἕνα πελώριο κανόνι ποῦ εἶχε ὁ σουλτὰ-

Χωραφᾶ—Ποταμῖνονου, Ἱστορία Ε' Δημοτικῶ, ἔκδ. 4

7

νος ἔκανε τὶς πρῶτες ἡμέρες μερικὲς ζημιές στὰ τείχη, ἔπειτα ὁμως ἔσπασε. Στὶς 15 Ἀπριλίου πάλι ἔγινε μιὰ ναυμαχία ποὺ ντρόπιασε τὸν ὀθωμανικὸ στόλο.

Τέσσερα ἑλληνικὰ καράβια ἦρθαν στὴν Πόλη μὲ τροφὲς ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο καὶ προσπάθησαν νὰ μποῦν στὸν Κεράτιο. Ὁ τουρκικὸς στόλος ποὺ ἦταν μπροστὰ στὴν εἴσοδο τοῦ κόλπου, προσπάθησε νὰ τὰ ἐμποδίσῃ καὶ ἄρχισε μὲ μεγάλο πείσμα ναυμαχία. Ὁ σουλτάνος καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸ στρατόπεδο καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ τείχη παρακολουθοῦν μὲ περιέργεια καὶ ἀγωνία τὴ ναυμαχία αὐτή. Οἱ Ἕλληνες ναῦτες ἀποκρούουν τὸν ἐχθρικὸ στόλο. Μὲ τὸ ὑγρὸ πῦρ καίνε πολλὰ τουρκικὰ καράβια καὶ θανατώνουν πολλοὺς ἐχθρούς. Στὸ τέλος μπαίνουν στὸν Κεράτιο.

Ὁργισμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχία αὐτὴ ὁ σουλτάνος ἔκαμε ἓνα μεγάλο σχέδιο. Κατασκευάζει στὰ ὑψώματα τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Πέραν ἓνα δρόμο ξύλινο, τὸν ἀλείφει μὲ λίπος καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο περνᾷ σὲ μιὰ νύχτα μέσα 70 πλοῖα τοῦ ἀπὸ τὸ Βόσπορο στὸν Κεράτιο.

Οἱ πολιορκούμενοι ξαφνίστηκαν. Προσπάθησαν νὰ κάψουν τὰ πλοῖα αὐτά, μὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ἔτσι ἡ πολιορκία ἀπὸ τὴ θάλασσα ἔγινε ἀκόμη στενώτερη.

Εἶχαν περάσει ἑπτὰ ἐβδομάδες ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἄρχισε ἡ πολιορκία. Οἱ Ἕλληνες ἀπαντοῦσαν καλὰ στὶς τουρκικὲς ἐπιθέσεις. Τὰ τείχη ὁμως ἄρχισαν νὰ ραγίζουσιν σὲ πολλὲς μεριές, γιατί τὰ χτυποῦσαν ἀκατάπαυτα τὰ τούρκικα κανόνια. Κατάλαβε τότε ὁ Μωάμεθ πὼς ἦταν καιρὸς γιὰ τὴ μεγάλη ἔφοδο.

Πρὶν τὴν ἀποφασίσῃ μῆνυσε στὸν Κωνσταντῖνο, ἂν θέλῃ νὰ παραδώσῃ μόνος του τὴν Πόλη, μὲ τὴν ὑπόσχεση νὰ σεβαστῇ τὴν περιουσία τῶν κατοίκων

καὶ ν' ἀφήσῃ τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὴν ἀκολουθία του νὰ πᾶνε στὴν Πελοπόννησο, κι ἐκεῖ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἡγεμόνα ἀνεξάρτητο.

Ἀπελπισμένος ὁ Κωνσταντῖνος δὲν περίμενε πιά βοήθεια ἀπὸ πούθενά. Καὶ ὅμως ἀποφάσισε ν' ἀντισταθῇ ὡς τὸ τέλος καὶ νὰ πέσῃ τιμημένα. Ἀπάντησε λοιπὸν στὸ Μωάμεθ πῶς δὲν τοῦ παραδίνει τὴν Πόλη, γιατί ὅλοι οἱ Ἕλληνες μὲ μιὰ γνώμη εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ πεθάνουν γιὰ χάρη της.

᾿Ωρισε τότε ὁ σουλτάνος γιὰ τὴ μεγάλη ἔφοδο τὴν 29 Μαΐου. Τὴν παραμονὴ διακήρυξε σὲ ὅλο τὸ στρατό, πῶς ἂν πάρουν τὴν Πόλη, θ' ἀφήσῃ στοὺς στρατιῶτες ὅλη τὴν κινητὴ περιουσία τῶν κατοίκων καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. Γιὰ τὸν ἑαυτό του θὰ κρατοῦσε μόνο τὰ τείχη καὶ τὰ χτίρια. Ὑποσχέθηκε ἀκόμη μεγάλες ἀμοιβὲς σὲ ὅσους θ' ἀνέβαιναν πρῶτοι στὰ τείχη, κι ἔβαλε τοὺς χοτζάδες καὶ τοὺς παπάδες του νὰ ἐρεθίσουν ὅσο μπορούσαν περισσότερο τὸ θρησκευτικὸ φανατισμὸ τοῦ στρατοῦ. Θόρυβος μεγάλος καὶ βοὴ χαρούμενη δέχτηκαν τὸ κήρυγμα αὐτό. Τὰ τούμπανα χτυποῦσαν καὶ σὲ ὀλόκληρο τὸ στρατόπεδο ἀναψαν πανηγυρικὲς φωτιές.

Στὴν Πόλη μέσα γινόταν τὸ ἀντίθετο. Ἀπὸ τὸ θόρυβο καὶ ἀπὸ τίς φωτιές οἱ κάτοικοι κατάλαβαν πῶς ἀποφασίστηκε ἡ ἔφοδος. Μέσα στὴν Πόλη τότε, βυθισμένη στὸ σκοτάδι, ἀπλώθηκε ἡ λύπη. Ὁ Κωνσταντῖνος κάλεσε στὸ παλάτι ὅλους τοὺς ἄρχοντες, στρατιωτικὸς καὶ πολιτικούς. Προσπαθεῖ νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος καὶ τοὺς λέει ν' ἀγωνιστοῦν μὲ γενναίότητα γιὰ τὴν ἀγαπημένη Πόλη τους, τὴν Πόλη ποὺ εἶναι τὸ καταφύγιο τῶν χριστιανῶν, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων.

Ἐπειτα πῆρε τὴν ἀκολουθία του καὶ πῆγε στὸ μεγάλο ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπου θὰ γινόταν γιὰ στερνὴ φορὰ λειτουργία. Ἐκεῖ ἄκουσε ὁ Κωνσταντῖνος μ' εὐλάβεια καὶ συγκίνηση τὴν ἱερὴ ἀκολουθία καὶ μετάλαβε. Ἰστερα γιὰ τελευταία φορὰ πῆγε στὸ παλάτι του καὶ ἀποχαιρέτισε τοὺς ὑπηρέτες του. Τὰ μεσάνυχτα γύρισε πάλι στὰ τείχη, ἔκαμε ἐπιθεώρηση καὶ σταμάτησε στὴν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ. Στὸ μέρος ἐκεῖνο περίμενε νὰ γίνη ἡ μεγαλύτερη ἐπίθεση.

Ἡ ἄλωση. Στις δύο τὰ μεσάνυχτα ἄρχισε ἡ ἔφοδος. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῶν τειχῶν ὤρμησαν οἱ Τούρκοι μὲ μανία, μὰ τὸ ἀγριώτερο κακὸ ἄρχισε νὰ γίνεται στὴν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος, ἀγωνιζόμενος μὲ μεγάλη γενναϊότητα νὰ φυλάξῃ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ σημεῖο. Δυὸ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ σουλτάνος πρόσταξε τότε νὰ περάσουν ἐμπρὸς οἱ γενίτσαροι καὶ ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπίθεσή τους, μὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη παθαίνουν φοβερὸς ζημιές, χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε.

Ἐφτασαν τὰ ξημερώματα τῆς 29 Μαΐου. Στὴν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ κυμάτιζε ἀκόμη τὰ χαράματα ἡ ἑλληνικὴ σημαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ. Τότε οἱ γενίτσαροι ἄρχισαν νέα ἐπίθεση μὲ μεγαλύτερη ὁρμή, μὰ καὶ οἱ Ἕλληνες μὲ φοβερὸ ἥρωισμό τοὺς κράτησαν πάλι. Ποιὸς νὰ περιγράψῃ τότε τὴν χαρὰ τοῦ Κωνσταντίνου γιὰ τὴν νίκη;

Ἐξαφνα ὅμως ἔγινε κάτι φοβερό, ποὺ δὲν τὸ περίμενε κανεὶς.

Κάτω στὴ ριζοτειχία, σ' ἓνα παράμερο σημεῖο, μιὰ ὑπόγεια πορτοῦλα βρέθηκε ἀνοιχτή. Ποιὸς νὰ θυμηθῇ τὸ μικρὸ ἐκεῖνο πέρασμα χορταριασμένο ἀπὸ τὴν

ἀχρηστία; Μέσα στή ζάλη τοῦ πολέμου εἶχαν ξεχάσει οἱ πολιορκημένοι νὰ τὴν κλείσουν. Μὲ τὸ φῶς ὅμως τῆς ἡμέρας μερικοὶ Τοῦρκοι, παραριγμένοι ὡς ἐκεῖ ἀπὸ τὴ μάχη, ἀνακάλυψαν τὴν ξεχασμένη πύλη. Τὴν κοίταξαν παράξενα σὰ θησαυρὸ ἀνέλπιστο. Πλησίασαν, τὴν ἔσπρωξαν, καὶ βλέπουν τὴν ξεβαμμένη πόρτα νὰ ὑποχωρῇ στοὺς σκουριασμένους τῆς ἀρμούς. Περνοῦν μέσα ἀμέσως, καλοῦν καὶ ἄλλους νὰ μποῦν, κι ἔτσι μαζεμένοι τώρα ὤρμησαν μὲ νικητήριες κραυγὲς γιὰ τὴν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, πίσω ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ σουλτάνος τὸ ἔμαθε γρήγορα καὶ πρόσταξε νὰ δυναμώσῃ ἢ ἐπίθεσῃ ἐμπρὸς στὰ τεῖχη. Τότε μερικοὶ γενίτσαροι τ' ἀνέβηκαν. Ἡ στιγμή ἐκείνη ἦταν γιὰ τὸν Κωσταντῖνο φσθερή. Εἶδε τὸν ἑαυτὸ του κυκλωμένο ἀπ' ὅλες τὶς μεριές, περιζωσμένο ἀπὸ τὸ θάνατο. Τὸν κυνηγοῦσαν μὲ ἄγριες φωνές, χτυπήματα καὶ βογκητά. Κάθε ἐλπίδα, ἦταν πιὰ χαμένη, ἀλλὰ ἐκεῖνος ἐξακολουθοῦσε ν' ἀγωνίζεται σὰν τὸν τελευταῖο στρατιώτη. Βλέπει ὅλους τοὺς δικούς του γύρω νὰ σκοτώνωνται. Ἀπελπισμένος πιὰ ἔβγαλε μιὰ δυνατὴ φωνή: «Δὲν ὑπάρχει χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι;».

Δὲν πρόφτασε ὅμως ν' ἀποτελειώσῃ τὴν παράκλησίν του. Τοῦρκος στρατιώτης τὸν πλησιάζει ἀπὸ πίσω καὶ τοῦ δίνει ἓνα χτύπημα βαρὺ. Ὁ Κωσταντῖνος ἔπεσε νεκρός. Ἐπεσε σὰν ἦρωας. Ἐπεσε καθὼς ἢ Πόλη, ὄχι μὲ χτύπημα παλικαρίσιο ἀπὸ ἐμπρὸς, παρὰ τὴ στιγμή ποὺ τὸν ἐχτύπησαν ἀπὸ πίσω.

Ἀρχισαν τότε οἱ Τοῦρκοι τὴ σφαγή. Ἀφοῦ ξέκαμαν ὅλη τὴ φρουρά, ρίχτηκαν σὰ μεθυσμένοι στὴ διαρπαγή. Ἐξήντα χιλιάδες ἀπὸ τοὺς κατοίκους πιάστηκαν αἰχμάλωτοι. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶχαν κατα-

φύγει στήν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας. Παλιὰ παράδοση τοὺς ἔκανε νὰ πιστεύουν πὼς ἓνας ἄγγελος θὰ κατέβαινε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἐμπρὸς στὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας, νὰ διώξη τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Πόλη. Ἐλπίδες μάταιες. Οἱ Τούρκοι μὲ τὰ πελέκια τοὺς ἔσπασαν τὶς πόρτες τοῦ μεγάλου ναοῦ. Ὅλους ὅσοι βρέθηκαν μέσα τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς ἔδεσαν. Ἐγδυσαν τὸν πλούσιο ναὸ καὶ πῆραν ὅλους τοὺς θησαυροὺς του καὶ τ' ἀκριβὰ κοσμήματά του. Μέσα στὸν ἅγιο τόπο τώρα γίνονται βαρβαρικὲς ἀσχημίες.

Ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρη τὴν ἄλλη πόλη ἄρχισε λεηλασία πὸ βίασταιξε τρεῖς μέρες. Σύμφωνα μὲ τὴν προκήρυξη τοῦ σουλτάνου οἱ βάρβαροι νικητὲς ἄφησαν σ' αὐτὸν μόνον τὰ τεῖχη καὶ τὶς οἰκοδομές.

Τὴν ἴδια μέρα, κατὰ τὸ μεσημέρι, μπήκε καθάλα καὶ ὁ Μωάμεθ. Πῆγε ἀμέσως στὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνέβηκε στήν ἅγια τράπεζα καὶ προσευχήθηκε. Ἀπὸ τότε ὁ μέγας ναὸς τῆς χριστιανοσύνης ἔγινε τζαμί. Ὅμοια τούρκεψαν καὶ ἄλλες πολλὲς ἐκκλησίες τῆς Πόλης.

Ἐπειτα ὁ σουλτάνος ἔδωσε διαταγὴ νὰ ψάξουν μέσα στὰ πτώματα νὰ βροῦν τὸ νεκρὸ αὐτοκράτορα. Τὸ μεγάλο νεκρὸ τὸν ἀναγνώρισαν ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλα μὲ τοὺς χρυσοὺς ἀετούς, πὸ φοροῦσε στὰ πόδια. Πρόσταξε τότε ὁ Μωάμεθ νὰ στήσουν τὸ κεφάλι τοῦ Κωσταντίνου ψηλὰ σὲ μιὰ στήλη, γιὰ νὰ τὸ ἰδοῦν ὅλοι, καὶ νὰ θάψουν τὸ σῶμα του.

Δὲν ξέρει κανεὶς πὸ ἔθαψαν οἱ Τούρκοι τὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα. Πολλοὶ πιστεύουν πὼς τὸν ἔθαψαν μέσα στὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας. Ὅπου καὶ νὰ εἶναι ὅμως ὁ τάφος του, τ' ὄνομά του εἶναι χαραγμένο στὶς καρδιὲς ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἑλλη-

νες θὰ τὸν εὐγνωμονοῦμε αἰώνια γιατί ἔπесе ἥρωικά, σὰν ἀληθινὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ζ. Τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Μὲ τὸ χαμὸ τῆς Πόλης χάνεται ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. Ἐπειτα ἀπὸ λίγα χρόνια ὁ Μωάμεθ κυρίεψε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων στὴν Πελοπόννησο καὶ τὸ φραγκικὸ δουκάτο τῆς Ἀθήνας καὶ τὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας. Ἀργότερα οἱ Τούρκοι πῆραν καὶ ὅλες τὶς χῶρες καὶ τὰ νησιὰ ποὺ κρατοῦσαν ἀκόμη οἱ Βενετοί. Ἔτσι ὅλες οἱ ἑλληνικὲς χῶρες, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑπτάνησο, ἔπесαν ὀριστικὰ στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔπесе ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ ἑλληνισμὸς δὲ χάθηκε. Ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα τῆς μεγάλης συμφορᾶς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔνωσε μέσα στὴν ψυχὴ του τὴν πεποίθησι, πὼς θὰ ἔρθῃ ἡμέρα νὰ ἐλευθερωθῇ πάλι τὸ ἔθνος, καὶ ἡ πεποίθησι αὐτὴ, ὅσο περνοῦσαν οἱ αἰῶνες, ἀντὶ νὰ λιγοστεύῃ μεγάλωνε. Τὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς θέριεψαν τὸ ἐθνικὸ αἶσθημα. Γι' αὐτὸ τὸ ἔθνος, ἀφοῦ βασανίστηκε τετρακόσια χρόνια, κατῴρθωσε στὰ τελευταῖα μὲ τὴν ἐργασία καὶ μὲ τοὺς ἀγῶνες του νὰ σκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς του καὶ νὰ γκρεμίσῃ τοὺς τοίχους της.

Ἡ θλίψη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης καὶ ἡ πίστις του πὼς μιὰ μέρα θὰ ξαναγίνῃ ἑλληνικὴ καθροφτίζεται σὲ δημοτικὰ τραγούδια καὶ σὲ παραδόσεις καθὼς αὐτά :

Θεῖνος γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης.

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κι ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,

μέ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἔξηνταδυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπὰς καὶ διάκος.
Ψάλλει ζεορὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης
κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἔσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μπουῖνε στὸ χερουβικὸ καὶ νάβγῃ ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἤρθε ἔξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
« Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι' ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
παπάδες, πάρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς κερὰ σβηστήτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἢ Πόλη νὰ τουρκέση.
Μόν στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά νάρτουνε τριὰ καράβια,
τόνα νὰ πάρη τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν ἅγια τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν. »
Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
« Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα καὶ μὴν πολυδακρύζεις,
πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ σας εἶναι. »

Ἡ τελευταία λειτουργία.

Τὴν ὥρα πού μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὴν Ἁγιά Σοφιά
δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη ἡ λειτουργία. Ὁ παπὰς πού
ἔκανε τὴ λειτουργία πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιο δισκοπότηρο,
ἀνέβη στὰ κατηχούμενα, ἐμπῆκε σὲ μιὰ θύρα καὶ ἡ θύρα
ἔκλεισε ἀμέσως. Οἱ Τοῦρκοι πού τὸν ἐκυνήγησαν, εἶδαν
νὰ γίνῃ ἄφαντος καὶ ἤβραν ἐμπρός των τοῖχο· πολέμησαν
νὰ τὸν χαλάσουν μὲ τὰ ὄπλα τους καὶ δὲ μπόρεσαν. Ἐ-
φεραν ὕστερα χτίστες, κι' ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τίποτε. Προσ-
κάλεσαν κατόπι ὄλους τοὺς χτίστες τῆς Πόλης, ἔβαλαν τὰ
πάντα σ' ἐνέργεια νὰ γκορεμίσουν ἐκεῖνο τὸν τοῖχο ἀλλὰ
καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λιστούς οὐ-
τε μὲ ὄλα τὰ σύνεργα δὲ μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοῖ-
χο. Γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ν' ἀνοίξη ἡ θύρα μόνη της
ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ ἐκεῖ ὁ παπὰς νὰ τε-

λειώση τὴ λειτουργία στὴν Ἁγία Σοφιά, ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

Ὁ μαρμαρωμένος βασιλιάς.

Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψη ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιάς μας καβάλα στ' ἄλλο γό του νὰ τοὺς ἐμποδίση. Ἦταν πλῆθος ἀρίφνητο ἡ Τουρκιά, χιλιάδες τὸν ἔβαλαν στὴ μέση, καὶ ἐκεῖνος χτυποῦσε καὶ ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθὶ του. Τότε σκοτώθη τ' ἄλλο γό του, καὶ ἔπεσε καὶ αὐτός. Κι ἐκεῖ πού ἕνας ἀράπης σήκωσε τὸ σπαθὶ του νὰ χτυπήσῃ τὸ βασιλιά, ἦρθε ἄγγελος κυρίου καὶ τὸν ἄρπαξε, καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθιὰ στὴ γῆ κάτω, κοντὰ στὴ Χρυσόπορτα.

Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιάς, καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νάρθῃ πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσῃ. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ξέρουν αὐτό, μὰ δὲ μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ πού εἶναι ὁ βασιλιάς. Γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα, πού ξέρουν πὼς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπῃ ὁ βασιλιάς γιὰ νὰ τοὺς πάρῃ πίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ κατεβῆ ὁ ἄγγελος στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ, καὶ θὰ τοῦ δώσῃ στὸ χέρι πάλι τὸ σπαθὶ, πού εἶχε στὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλιάς καὶ θὰ μπῆ στὴν Πόλη ἀπὸ τὴ χρυσόπορτα, καὶ κυνηγώντας μὲ τὰ φουσάτα του τοὺς Τούρκους θὰ τοὺς διώξῃ ὡς τὴν κόκκινη μελιὰ. Καὶ θὰ γίνῃ μεγάλος σκοτωμός, πού θὰ κολυμπήσῃ τὸ μουσκάρι στὸ αἷμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΕΥΡΩΠΗ ΕΠΕΙΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ι. Ἡ ἀναγέννηση.

Ἐκ τῆς ἀλώσεως τῆς Πόλεως δὲ ζημιώθηκε μόνο ὁ ἑλληνισμός. Γιά ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλωση ἦταν μεγάλη συμφορά.

Πολλὰ καλλιτεχνήματα τοῦ παλίου καιροῦ καὶ χειρόγραφα μεγάλων συγγραφέων, θησαυρισμένα μέσα στὴν Πόλη, χάθηκαν τότε στὴν τουρκικὴ κατάκτηση. Ἐπειτα ἡ Εὐρώπη ζημιώθηκε καὶ στὰ ἐμπορικὰ τῆς συμφέροντα. Ἐκ τὸν καιρὸ πού πάτησαν οἱ Τούρκοι στὰ ἑλληνικὰ χώματα, τὰ πλούσια αὐτὰ μέρη ἐρημώθηκαν. Δὲν εἶχαν πιά οὔτε διοίκηση οὔτε ἀσφάλεια. Ἐτσι ὁ πλοῦτος τους ἔμενε θαμμένος στὴ γῆ. Ὅλα αὐτὰ τ' ἀτέλειωτα χρόνια τῆς σκλαβιάς, δλόκληρα 400 χρόνια, ἡ Εὐρώπη μὲ τὴν ἀνατολὴ δὲν εἶχε καμιά σχέση οὔτε ἐμπορικὴ οὔτε βιομηχανική.

Ἡ κατάκτηση ὅμως τῆς Πόλεως ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἔφερε καὶ ἓνα μεγάλο καλὸ στὴ δύση, τὴν ἀναγέννηση.

Ὡς τὴν ἐποχὴ τῶν σταυροφοριῶν ἡ Εὐρώπη, καθὼς εἶπαμε, ἦταν σὲ βάρβαρη κατάσταση. Ἐκ τῆς σταυροφορίας ἄρχισε νὰ ἔχῃ σχέσεις ἡ ἀπολίτιστη Εὐρώπη μὲ τὴν πολιτισμένη ἀνατολή. Ἄρχισαν τότε στὴν Εὐρώπη νὰ προσδεύουν τὸ ἐμπόριο, ἡ βιομηχανία, οἱ τέχνες καὶ τὰ γράμματα. Τότε ἐγίναν τὰ πρῶτα πανεπιστήμια, τότε φάνηκαν στὴν Ἰταλία δυὸ με-

Είκ. 23. Ὁ Δαυιδ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου.

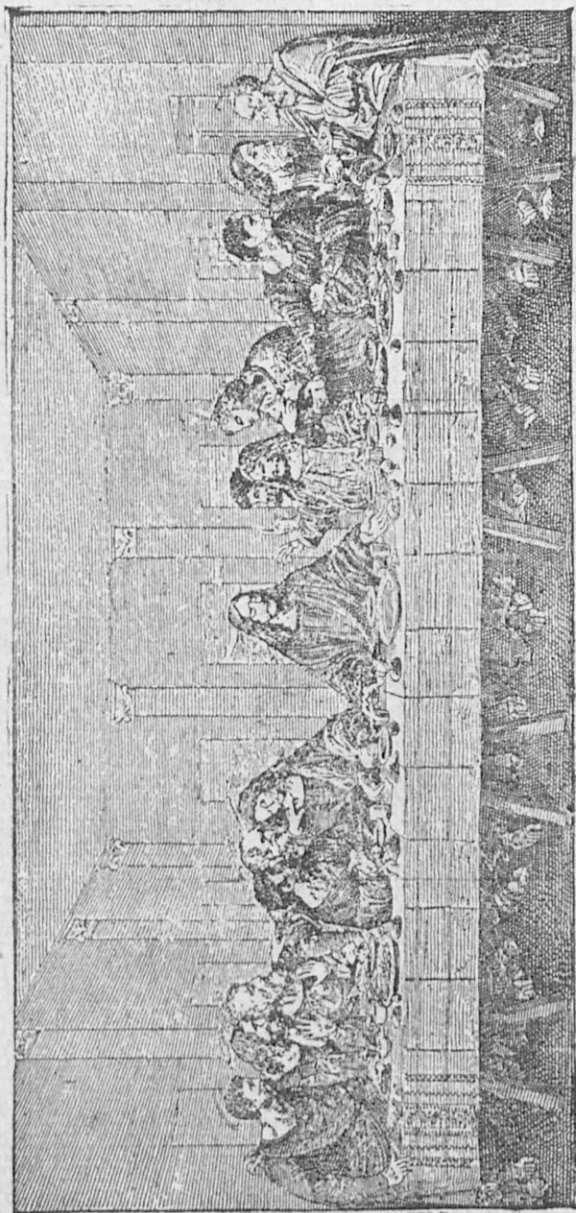
γάλοι ποιητές, ὁ Δάντης καὶ ὁ Πετράρχης. Τότε ἀκόμη ἄρχισε ν' ἀναπτύσσεται ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Τὰ ἔργα βέβαια τῶν τεχνιτῶν αὐτῶν εἶχαν ἀκόμη ἀτέλειες. Καὶ στὰ σχολεῖα καὶ στὰ πανεπιστήμια δὲ γινόταν ἀκόμη ἐπιστημονικὴ δι-

Εἰκ. 24. Ὁ Μωσῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

δασκαλία. Ὁλη ἡ ἐκπαίδευση ὑπηρετοῦσε μόνο] τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν θεολογίαν.

Σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν ἦταν ἡ Εὐρώπη ὅταν πῆραν τὴν Πόλιν οἱ Τούρκοι. Λίγο καιρὸ ὅμως πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση καὶ πρὸ πάντων ὕστερα ἀπὸ αὐτὴν, πολλοὶ γραμματισμένοι Ἕλληγες φεύγοντας τοὺς Τούρκους

Εις. 25. Ο μυστικός δείπνος του Λεονάρδου Νταβίντσι.

είχαν σκορπιστή σὲ διάφορες πόλεις τῆς Ἰταλίας. Οἱ γνωστότεροι ἀπὸ τοὺς σπουδασμένους αὐτοὺς ἦταν ὁ Λεόντιος Πιλᾶτος, ὁ Μανουήλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζής, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Βησσαρίονας, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης καὶ ὁ ἀδερφός του Ἰωάννης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος.

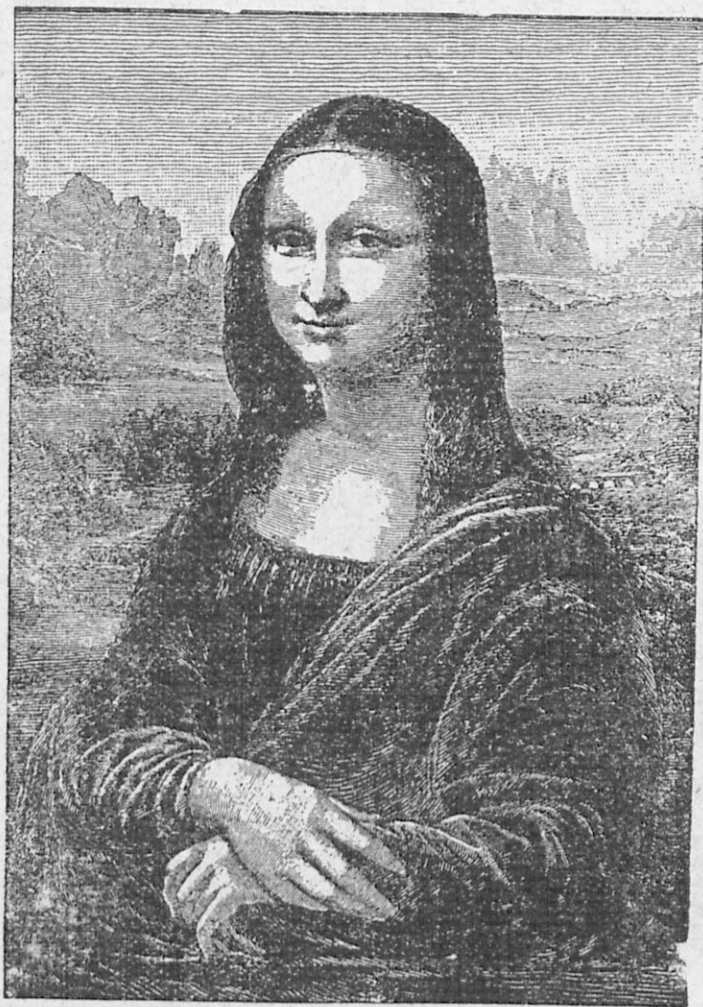
Οἱ γραμματισμένοι αὐτοὶ πῆραν μαζί τους καὶ πολλὰ βιβλία παλιῶν συγγραφέων καὶ σὲ πολλὰ μέρη ἄνοιξαν οἱ ἴδιοι σχολεῖα, ὅπου τοὺς ἐξηγοῦσαν. Οἱ ιδέες καὶ τὸ καλλιτεχνικὸ ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων γέννησαν τὸ θαυμασμὸ τῶν μορφωμένων Εὐρωπαϊῶν καὶ τοὺς ἔκαμαν νὰ τοὺς μελετήσουν. Ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ παλιὰ Ἑλλάδα καταχτοῦσε τὸν κόσμον.

Παρουσιάστηκαν τότε στὴν Εὐρώπη πολλοὶ ποιητὲς καὶ καλλιτέχνες μὲ ἀληθινὴ μεγαλοφυΐα, ποὺ ἄρχισαν νὰ γράφουν καὶ νὰ κατασκευάζουν τὰ ἔργα τους σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἐλληνικῆς τέχνης. Τότε καὶ ἡ ἐπιστήμη ἄρχισε νὰ παρακολουθῆ τὸ δρόμον τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ ν' ἀναπτύσσεται ἐλεύθερα. Τότε ἀκόμη ἄρχισε καὶ ὁ ἄνθρωπος νὰ λυτρώνεται ἀπὸ τὶς προλήψεις καὶ τὶς δεισιδαιμονίες, νὰ μορφώνη τὸ νοῦ του καὶ νὰ προσδεύη.

Τὴν κίνηση αὐτὴ ποὺ ξανάφερε στὴ ζωὴ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τέχνη τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, τὴν ὠνόμασαν ἀναγέννηση.

Ἡ ἀναγέννηση ἄρχισε ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ ἔπειτα ἀπλώθηκε σὲ ὅληκληρῆ τὴν Εὐρώπη.

Φάνηκαν τότε μεγάλοι συγγραφεῖς ὡς τὸν Ἀρίστο, τὸν Τάσο, τὸ Σαίξπηρ, τὸ Θερβάντες καὶ μεγάλοι καλλιτέχνες, ὅπως ὁ Λεονάρδος Δαβίντση, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαήλ Ἀγγελος, ὁ Τιτσιανὸς καὶ ἄλλοι.

Είχ. 26. Ἡ Τζοκόντα τοῦ Λεονάρδου Νταβίντσι.

2. Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις.

Ἡ ἀναγέννηση στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες ἔφερε μὲ τὸν καιρὸ καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς ἐφευρέσεις καὶ τὶς

Εἰκ. 27. Ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ Σαταφάνη.

γεωγραφικὲς ἀνακαλύψεις ποὺ ἔκαμαν καλύτερη τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ σπουδαία ἀπ' ὅλες τὶς ἐφευρέσεις. Ὡς τότε τὰ βιβλία ἦταν χειρόγραφα καὶ κόστιζαν πολὺ. Γι' αὐτὸ

Εἰκ. 28. Ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Σίξτου τοῦ Ραφαήλ.

μόνο οἱ πλούσιοι μπορούσαν νὰ διαβάζουν. Μὲ τὴν τυπογραφία ὅμως τὰ βιβλία διαδόθηκαν καὶ στὸ λαό, ἡ παιδεία ἀπλώθηκε σὲ ὅλες τὶς τάξεις τῆς κοινωνίας καὶ οἱ ἐπιστῆμες βρῆκαν τὸ μέσο νὰ διαδοθοῦν καὶ νὰ προκόψουν. Ἡ ἐφεύρεση τῆς τυπογραφίας ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Γουτεμβέργιο.

Ἡ ἐφεύρεση τῆς ναυτικῆς πυξίδας. Εἶναι καὶ αὕτη ἀπὸ τὶς πιδ ὠφέλιμες καὶ σπουδαῖες ἐφευρέσεις, γιατί βοηθεῖ τὰ πλοῖα νὰ ταξιδεύουν στὶς ἀνοιχτὲς θάλασσες καὶ τοὺς ὠκεανούς, ἐνῶ πρὶν τὰ ταξίδια τους ἦταν περιορισμένα κοντὰ στὴ στεριά.

Ἡ ἐφεύρεση αὕτη στηρίζεται στὴν ιδιότητα ποὺ ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελόνα νὰ στρέφῃ τὴ μιά της ἄκρη στὸ βορρῆ καὶ τὴν ἄλλη στὸ νοτιῆ. Τὴν ιδιότητα αὕτη τῆς μαγνητικῆς βελόνας τὴν ἤξεραν ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια οἱ Κινέζοι καὶ οἱ Ἄραβες, μὰ δὲν τὴν εἶχαν χρησιμοποιήσει. Στὴν Εὐρώπη πρῶτος βρῆκε τὴ ναυτικὴ πυξίδα ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας.

Ἡ ἐφεύρεση τοῦ μπαρουτιοῦ. Εἶναι καὶ αὕτη σπουδαία, γιατί ἄλλαξε τὴ μέθοδο τοῦ πολέμου. Ὡς τότε ὁ πόλεμος στηριζόταν στὴ προσωπικὴ παλικάριὰ τῶν πολεμιστῶν καὶ γι' αὐτὸ ἀναπτύχτηκε στὴν Εὐρώπη ὁ ἵπποτισμὸς. Ἡ ἐφεύρεση αὕτη ἔρριξε τὸν ἵπποτισμὸ καὶ ἔδωσε σημασίαν στὶς λαϊκὲς τάξεις, ἀφοῦ πιά ὅλος ὁ λαὸς μπορούσε νὰ μεταχειρίζεται τὰ ἴδια ὅπλα.

Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐφεύρεση δὲν ἦταν νέα. Τὸ μπαρούτι τὸ μεταχειρίζονταν ἀπὸ παλιὰ χρόνια οἱ Κινέζοι, οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἄραβες γιὰ νὰ σπάζουν βράχους. Σὲ τουφέκι τὸ μεταχειρίστηκε πρῶτος ὁ μοναχὸς Βαρθολομαῖος Σθάρτσος.

Οἱ γεωγραφικὲς ἀνακαλύψεις. Αὐτὲς ἔγιναν κυρίως ἀπὸ Ἰσπανοὺς καὶ Πορτογάλους θαλασσοπό-

Είλ. 29. 'Ο ένταφιασμός του Τιτσανού.

ρους. Ἀφορμὴ ἔδωσε σ' αὐτὲς ἡ ἀνάγκη νὰ βροῦν δρόμο γιὰ τὶς Ἰνδίες, γιὰ νὰ ἐμπορεύωνται εὐκολώτερα μὲ τὶς χῶρες αὐτές.

Ὡς τότε τὰ ἐμπορεύματα ποὺ ἔβγαιναν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀσίας, τὸ μετάξι, τὶς πολύτιμες πέτρες, τὶς μυρουδιές, τὰ ἔφεραν οἱ Ἄραβες ἔμποροι ἀπὸ τῆ στεριά στοὺς λιμένες τῆς Μεσογείου καὶ προπάντων στὴν Ἀλεξάνδρεια, γιὰ νὰ τὰ μεταφέρουν ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τὰ πλοῖα στὴν Εὐρώπη. Ἔτσι ὅμως κόστιζαν πολύ. Γιὰ αὐτὸ ζητοῦσαν πάντοτε νὰ βροῦν δρόμο γιὰ νὰ πηγαίνουν τὰ πλοῖα ἴσια στὶς Ἰνδίες.

Οἱ Πορτογάλλοι ἀναζήτησαν αὐτὸ τὸ δρόμο πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀνατολῆς καὶ πέτυχαν. Ταξίδεψαν γύρω στὴν Ἀφρική, ἔφτασαν στὶς Ἰνδίες καὶ ἴδρυσαν ἐκεῖ μεγάλο ἀποικιακὸ κράτος.

Οἱ Ἴσπανοὶ ζήτησαν τὸ δρόμο αὐτὸ ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἀπὸ τῆ Γένουα πῆρε γιὰ βάση πῶς ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαίρας, μιὰ θεωρία ποὺ εἶχε ἀρχίσει τότε νὰ ὑποστηρίζεται. Ὁ Κολόμβος μὲ τῆ βάση αὐτὴ συλλογίστηκε νὰ ταξιδέψῃ πρὸς τὴ δύση γιὰ νὰ φτάσῃ στὶς Ἰνδίες.

Τὸ σχέδιό του τὸ δέχτηκε ἡ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα καὶ τοῦ ἔδωσε τ' ἀπαιτούμενα χρήματα, πλοῖα καὶ ναῦτες γιὰ νὰ κάνῃ τὸ ταξίδι.

Προχώρησε λοιπὸν μὲ τὰ πλοῖα του δυτικὰ καὶ ἔφτασε στὶς Ἀντίλλες, νησιὰ ποὺ τὰ πῆρε πῶς ἦταν μέρος τῶν Ἰνδιῶν, ἐνῶ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἦταν νέα ἤπειρος, ἡ Ἀμερική. Ἐπειτα οἱ Ἴσπανοὶ κατάχτησαν τὸ Μεξικὸ καὶ τὸ Περού καὶ ἔκαμαν ἐκεῖ μεγάλο ἀποικιακὸ κράτος.

Ἀργότερα ἄλλος Πορτογάλλος θαλασσοπόρος, ὁ Μαγκελάνος, ἀνακάλυψε τὸν πορθμὸ, ποὺ ἀπὸ τ' ὄνο-

Ειχ. 30. Ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Τιτσιανοῦ.

μά του λέγεται από τότε Μαγκελάνειος, πέρασε στον Ειρηνικό ωκεανό κι έφτασε πραγματικά στις Ίνδιες, και έπειτα από τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς ἐλπίδας γύρισε στην Εὐρώπη. Ἔκαμε, μὲ ἄλλα λόγια, πρῶτος αὐτὸς τὸ γύρο τοῦ κόσμου.

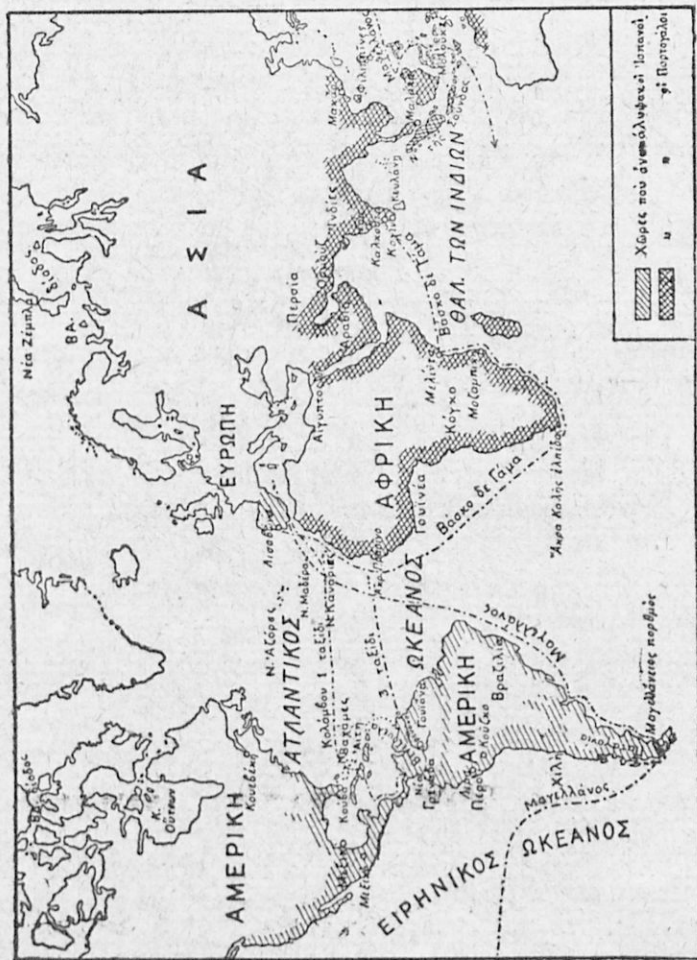

Εἰκ. 31. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος.

Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ προπάντων Γάλλοι καὶ Ἀγγλοὶ ἔκαμαν διάφορες ἐκστρατείες καὶ ἴδρυσαν στὶς νέες χῶρες ἀποικίες.

Καθὼς οἱ ἐφευρέσεις ἔτσι καὶ οἱ ἀνακαλύψεις ἔγιναν αἰτία ν' ἀλλάξη τὴν ὄψη τῆς ἡ ζωῆ τῆς κοινωνίας. Ἡ μεσαία τάξη ἄρχισε νὰ ἐμπορευέται μὲ τὶς νέες πλούσιες χῶρες καὶ ἔτσι σύναξε ἄπειρα πλούτη.

Με αυτό τον τρόπο οί άστοί έγιναν πλουσιώτεροι άπό τούς εύγενείς, και οί φραγμαί πού χώριζαν τò λαò σε

Είλ. 32. Οί γεωγραφικές άνακαλύψεις.

διάφορες τάξεις, άρχισαν νά λιγοστεύουν και νά πέφτουν.

3. Ἡ μεταρρύθμιση.

Ἐλευθερώνοντας ἢ ἀναγέννηση τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἔφερε στὴ δύση καὶ τὴ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση.

Μὲ τὴν ἐπιρροὴν ποὺ εἶχε ὁ κλῆρος στοὺς βάρβαρους κατοίκους τῆς Εὐρώπης κατώρθωσε ν' ἀποχτήση πλοῦτη μεγάλα καὶ ὅταν οἱ κληρικοὶ πλούτισαν ἄρχισαν νὰ κάνουν καταχρήσεις. Ὅταν ὅμως μὲ τὴν ἀναγέννηση ἄρχισαν νὰ μορφώνωνται οἱ ἄνθρωποι, πολέμησαν τὸν κλῆρο. Ἀφορμὴ στὴν ἐξέγερση αὐτὴ ἔδωσε ὁ πάπας Λέων Γ' (1517), ποὺ συγχωροῦσε τὶς ἁμαρτίες μὲ χρήματα, πουλώντας τὰ περίφημα συγχωροχάρτια.

Τὴν ἀρχὴν ἔκαμαν τρεῖς μοναχοί. Ὁ Λούθηρος στὴ Γερμανία, ὁ Τσβίγκλιος καὶ ὁ Καλθίνος στὴν Ἑλβετία. Αὐτοὶ οἱ τρεῖς διαμαρτυρήθηκαν γιὰ τὶς καταχρήσεις τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ πάπα καὶ ἄρχισαν νὰ κηρύττουν πῶς πρέπει ἡ ἐκκλησία νὰ μεταρρυθμιστῇ.

Οἱ κυριώτερες μεταρρυθμίσεις ποὺ ζητοῦσαν ἦταν :

α') Νὰ καταργηθῇ ἡ τάξη τοῦ κλήρου καὶ νὰ ὑπάρχουν μόνο παντρεμένοι ἱερεῖς γιὰ νὰ ἐξηγοῦν τὶς ἱερὲς γραφές.

β') Νὰ καταργηθοῦν οἱ γιορτές, λειτουργίες καὶ οἱ θρησκευτικὲς τελετές. Νὰ συγκεντρώνωνται μόνο οἱ χριστιανοὶ κάθε Κυριακῆ, καὶ τότε νὰ φέλνουν ὄλοι θρησκευτικοὺς ὕμνους στὴ γλώσσα τους καὶ ν' ἀκοῦν τὴν ἐξήγηση τῶν γραφῶν ἀπὸ τὸν ἱερέα.

Στὴ Γερμανία, στὴν Ἑλβετία, στὴ Γαλλία καὶ στὴν Ἀγγλία πολλοὶ παραδέχτηκαν τὶς ἰδέες αὐτές, καὶ αὐτοὶ ὠνομάστηκαν διαμαρτυρόμενοι. Δὲ συμφω-

νοῦσαν ὅμως ὅλοι τους σὲ μερικὲς λεπτομέρειες καὶ γι' αὐτὸ διαιρέθησαν σὲ διάφορες ἐκκλησίες.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση ἄναψε στὸν κόσμον πολλοὺς πολέμους ἐμφύλιους καὶ μεγάλες ταραχές. Στὸ τέλος ἔμειναν οἱ διαμαρτυρόμενοι στὴ βόρεια Γερμανία, στὶς βόρειες χώρες καὶ στὴν Ἀγγλία. Στὴν Αὐστρία, Βαυαρία, Γαλλία, Ἰσπανία καὶ Ἰταλία ἔμειναν οἱ καθολικοί.

Ἀπὸ τότε τὸ κῦρος ποὺ εἶχε ὁ πάπας σὰ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἔπεσε. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ λαοὶ τῆς δὲν ὑπακούουν πιά σ' αὐτόν. Κάθε λαὸς τώρα ἔχει συνείδηση γιὰ τὴν ἰδιαίτερή του ἐθνικότητα καὶ γιὰ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα τοῦ ἔθνους του.

ΚΥΡΙΩΤΕΡΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

- 306—337 Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.
330 Χτίζεται ἡ Πόλι.
474 Καταλύεται τὸ δυτικὸ ρωμαϊκὸ κράτος.
527—565 Ἰουστινιανός.
527 Ἐγκαινιάζεται ἡ Ἁγία Σοφία.
622 Ἐγίρα τῶν μωαμεθανῶν.
622—627 Πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου μὲ τοὺς Πέρσες.
637 Οἱ Ἀραβες κυριεύουν τὰ Ἱεροσόλυμα.
672—679 Οἱ Ἀραβες πολιορκοῦν τὴν Πόλι πρώτη φορὰ.
718. Οἱ Ἀραβες πολιορκοῦν τὴν Πόλι δεύτερη
φορὰ.
726 Ἀρχίζει ἡ εἰκονομαχία
762 Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄ νικᾷ τοὺς Βουλγάρους
στὴν Ἀγχίαλο.
814 Ὁ Λέοντας Ε΄ νικᾷ τοὺς Βουλγάρους στὴ Με-
σημβρία.
826 Οἱ Ἀραβες παίρνουν τὴν Κρήτη.
842 Οἱ εἰκόνες ἀναστηλώνονται (Θεοδώρα).
867 Οἱ ἐκκλησίες χωρίζονται (Φώτιος).
961 Ὁ Νικηφόρος Φωκάς παίρνει πίσω τὴν Κρήτη.
971 Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκὴς νικᾷ τοὺς Ρώσους καὶ
Βουλγάρους.

- 979—1018 Ὁ πόλεμος τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτό-
νου μὲ τοὺς Βουλγάρους.
- 1096—1099 Πρώτη σταυροφορία.
- 1204 Οἱ Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλη.
- 1261 Οἱ Ἕλληνες παίρνουν πίσω τὴν Πόλη.
- 1453 Οἱ Τοῦρκοι κυριεύουν τὴν Πόλη.
- 1492 Ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς.
- 1517 Θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση στὴ δύση (Λού-
θηρος).
-

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο Α'

Τὸ ρωμαϊκὸ κράτος καὶ ὁ χριστιανισμὸς. — 1. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τῇ Ρώμῃ. 2. Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων. 3. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ. 4. Πῶς διαδόθηκε ὁ χριστιανισμὸς. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος. 5. Οἱ πρῶτες ἐκκλησίαι. 6. Οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν. 7. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος. 8. Ὁ χριστιανισμὸς ἀναγνωρίζεται ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους. 9. Ἡ Κωνσταντινούπολις. 10. Τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. 11. Ὁ μέγας Θεοδοσίος.
σελ. 3—20

Κεφάλαιο Β'

Τὸ ρωμαϊκὸ κράτος τῆς ἀνατολῆς γίνεται ἑλληνικόν. — 1. Τὸ ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος. 2. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ οἱ τρεῖς ἱεράρχες. 3. Ὁ Ἰουστινιανός. 4. Ἡ στάσις τοῦ Νίκαια. 5. Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. 6. Τὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. 7. Τὸ κράτος γίνεται πᾶν ἑλληνικόν.
σελ. 20—34

Κεφάλαιο Γ'

Οἱ περσικοὶ πόλεμοι. — 1. Οἱ Πέρσες. 2. Ὁ Ἡράκλειος. Τὰ τέσσαρα πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου. 3. Οἱ Ἀβαροὶ πολιορκοῦν τὴν Πόλιν. 4. Καταστροφὴ τῶν Περσῶν.
σελ. 34—40

Κεφάλαιο Δ'

Οι Ἄραβες. — 1. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία του. 2. Πῶς διαδόθηκε ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. 3. Οἱ πόλεμοι τῶν Ἀράβων. 4. Οἱ Ἄραβες πολιορκοῦν τὴν Πόλη. 5. Οἱ Ἄραβες πολιορκοῦν τὴν Πόλη γιὰ δεύτερη φορά. 6. Οἱ Ἄραβες ἀρχίζουν νὰ παρακμάζουν. σελ. 41—47

Κεφάλαιο Ε'

Ἡ μεταρρύθμιση. — 1. Ἄτοπα θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικά. 2. Τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Φώτιος. σελ. 47—51

Κεφάλαιο Ζ'

Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι. — 1. Οἱ Σλάβοι. 2. Οἱ Βούλγαροι. 3. Οἱ Βούλγαροι γίνονται χριστιανοί. 4. Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία. 5. Ὁ Ἰωάννης Τσιμισχὴς ταπεινώνει Ρώσους καὶ Βουλγάρους. 6. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καταλύει ὀριστικὰ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων. σελ. 52—62

Κεφάλαιο Ζ'

Σταυροφορίες. — 1. Ἡ Εὐρώπη στὸ μεσαίωνα. 2. Ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινωνία στὸ μεσαίωνα. 3. Γιατὶ ἔγιναν οἱ σταυροφορίες. 4. Α' σταυροφορία. Ἀλέξιος Κομνηνός. 5. Β', Γ' καὶ Δ' σταυροφορία. 6. Οἱ Φράγκοι κυριεύουν τὴν Πόλη. σελ. 63—75

Κεφάλαιο Η'

Ἡ Φραγκοκρατία. — 1. Πῶς μοιράστηκε ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία. 2. Οἱ ἑλληνικὲς χώρες στὰ χροῖα τῆς φραγ-

κοκρατίας. 3. Τὰ ἑλληνικὰ κράτη ὡς τὸν καιρὸ πρὸ ξανα-
πῆραν οἱ Ἕλληνες τὴν Πόλη. 4. Οἱ Ἕλληνες ξαναπαίρ-
νουν τὴν Πόλη. σελ. 76—85

Κεφάλαιο Θ'

Οἱ Παλαιολόγοι. Οἱ Τοῦρκοι παίρνουν τὴν Πόλη.—

1. Ἡ κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. 2. Οἱ
Ἄθωμοι Τοῦρκοι. 3. Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Τούρ-
κων στὴν Ἑλληνικὴ χερσόνησον. 4. Ὁ Ταμερλάνος. 5.
Ἄλλοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο.
6. Οἱ Τοῦρκοι παίρνουν τὴν Πόλη. 7. Τὸ ἔθνικὸ φρόνημα
τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. σελ. — 85—105

Κεφάλαιο Ι'

Ἡ Εὐρώπη ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης.— 1.
Ἡ ἀναγέννηση. 2. Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις. 3. Ἡ
μεταρρύθμιση. σελ. 106—121

*Ὁ Πάππος δὲν εἶναι γραφὴ ἀπὸ σου γὰρ
καὶ δὲν εἶναι*

*Ὁ Πάππος δὲν εἶναι γραφὴ ἀπὸ σου
καὶ δὲν εἶναι εἰς τὴν αὐτὴν*

ΟΛΕΣ ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. **Νέα ελληνική ιστορία**, για την Γ' τάξη, *έγκυκλιμένη* από το Έκπαιδευτικό συμβούλιο, από την αναθεωρητική έπιτροπή και στον τελευταίο διαγωνισμό (1929).
2. **Ίστορία τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας**, για την Ε' τάξη, *έγκυκλιμένη* από το Έκπαιδευτικό συμβούλιο, από την αναθεωρητική έπιτροπή και στον τελευταίο διαγωνισμό (1929).
3. **Άρχαία ελληνική ιστορία**, για την Δ' τάξη γραμμένη σύμφωνα με τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐπιχειρήματος.
4. **Οἱ ἥρωες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων**, ιστορία για την Γ' τάξη, γραμμένη σύμφωνα με τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τοῦ Ἐπιχειρήματος.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

αθ. { Πρωτ. 21715
Διεκλ.

Έν Αθήναις, τῆ 17 Ἰουλίου 1928.

Πρὸς

τοὺς ἐκδότας κ. κ. Ἰωάν. Δ. Κολλάρον καὶ Σίαν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 8 τοῦ νόμου 3438 περὶ
ακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ἀπὸ 31 Μαΐου 1928 πράξιν
οικείας ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἐγκεκριμένων δι-
κτικῶν βιβλίων· ἐπιτροπῆς ἐγκρίνομεν διὰ τὸ ἀπὸ σή-
ρον μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1929—1930 χρο-
ὸν διάστημα τὸ ὑφ' ὧν ἐκδοθὲν καὶ ὑπὸ Α. Χωραφᾶ
Σ. Ποταμιάνου συγγραφέν διδακτικὸν βιβλίον ὑπὸ
τίτλον «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατο-
ς γιὰ τὴν Ε' Δημοτικῶν».

ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐν μελλούσῃ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου
φέρητε τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδεικνυομένης τροπο-
ῆσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς

Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ

Ὁ Τμηματάρχης

Κ. ΚΑΜΠΕΡΗΣ

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 8.60

Ἀριθ. ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 21715

Ἀριθ. ἀδείας κυκλοφορίας 52200, 19-10-29

ΑΡΘΡΟΝ 9 τοῦ ἀπὸ 26ης Ἰουλίου 1929

Προεδρικοῦ Διατάγματος

Γὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς
σεως τῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ
τῆς ἐπὶ τῆ βᾶσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης
βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συ-
τῆς, τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τῆς
πταίας σελίδος τοῦ ἐξοφύλλου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.